

TARTU ÜLIKOOL

Majandusteaduskond

Stella Lillo ja Keiti Toomemägi

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE
KAVATSUSELE

Magistritöö

Juhendaja: lektor Kristjan Pulk

Tartu 2026

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Oleme koostanud töö iseseisvalt. Kõik töö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
1. Krediidikäitumise, maksepuhkuse ja raamistamisefekti teoreetilised alused	8
1.1. Finants- ja krediidikäitumine käitumusliku rahanduse vaates	8
1.2. Maksepuhkus makseraskuste leevendusmeetmena ja krediidikäitumise kavatsuse kujunemine.....	16
1.3. Raamistamisefekti olemus ja roll krediidikäitumise kujunemisel	24
2. Raamistamisefekti mõju uurimine Eesti tarbijate maksepuhkuse võtmise kavatsusele	27
2.1. Maksepuhkuse tingimuste ja teabe esitamise praktikad Eestis.....	27
2.2. Uurimismeetodi ja valimi kirjeldus	30
2.3. Eksperimendi tulemused maksepuhkuse info raamistamise mõjust.....	38
Kokkuvõte.....	50
Viidatud allikad.....	53
Lisad.....	62
LISA A Empiirilised uuringud maksepuhkuse analüüsi taustana	62
LISA B Ülevaade empiirilistest uuringutest makseraskuste ja krediidikäitumise kohta..	64
LISA C Makseraskuste leevendamise info Eestis tegutsevate pankade avalikus teabes..	66
LISA D Põhiosa maksepuhkuse sisu esitamine pankade avalikus teabes	67
LISA E Eksperiment-küsimustik	68
LISA F Täiendava info otsimise kavatsuse regressioonimudelid.....	75
LISA G Regressioonimudelite diagnostika	76
Summary	77

Sissejuhatus

Viimastel aastatel on nii Eestis kui ka laiemalt Euroopa ja maailma majanduses kasvanud leibkondade võlakooormus ning sagenenud olukorrad, kus tarbijad satuvad ajutistesse või püsivatesse makseraskustesse, eriti ebakindla majanduskeskkonna ja piiratud finantskirjaoskuse tõttu (Espenberg jt, 2021; Lusardi & Tufano, 2015; Sabri jt, 2023). Majanduslik ebakindlus, elukalliduse kasv ja sissetulekute ebastabiilsus (nt töökaotus või haigestumine) suurendavad krediidi kasutamist nii tarbimise rahastamiseks kui ka varasemate kohustuste leevendamiseks, mis on omakorda seotud kõrgemate intressimäärade ning suurenenud makseraskuste riskiga (Bialowolski jt, 2024). Nii Eesti krediidituru analüüsid kui ka rahvusvaheline kirjandus näitavad, et märkimisväärne osa laenuvõtjatest kogeb perioodiliselt makseraskusi ning rakendab nende ületamiseks makseraskuste leevendusmeetmeid, nagu maksepuhkus, maksegraafiku muutmine, refinantseerimine või muu krediidiandja ja tarbija vahel kokkulepitav krediidilepingu tingimuste muutmine (Espenberg jt, 2021; Gabriel jt, 2021; An jt, 2021). Käesolevas töös käsitletakse makseraskuste leevendusmeetmeid eelkõige kohtuvälise krediidilepingu tingimuste muutmise võimalustena, mitte kohtu kaudu toimuva võlgade ümberkujundamise või maksejõuetusmenetluse tähenduses.

Makseraskuste ennetamiseks ja leevendamiseks rakendavad krediidiasutused erinevaid meetmeid, mida Euroopa Pangandusjärelevalve käsitleb *forbearance measures* mõiste all. Eesti keeles võib neid käesoleva töö kontekstis nimetada makseraskuste leevendusmeetmeteks või kohtuväliseks krediidilepingu tingimuste ümberkujundamiseks. Sisuliselt tähendab see krediidiandja ja tarbija vahelist kokkulepet muuta olemasoleva krediidilepingu tingimusi olukorras, kus tarbija on sattunud või võib sattuda finantsraskustesse ning nende eesmärk on võimaldada kohustuste täitmist muudetud tingimustel ja vältida lepingu ülesütlemist. European Banking Authority ehk EBA suuniste kohaselt hõlmavad sellised meetmed muuhulgas maksegraafiku muutmist, laenutähtaja pikendamist, intressimäära ajutist või püsivat vähendamist, põhiosa maksete edasilükkamist, võlgade refinantseerimist, tasumata maksete liitmist laenu põhiosale ning teatud juhtudel ka põhiosa osalist vähendamist. Nende meetmete eesmärk on toetada makseraskustes laenuvõtjaid ning vähendada viivisnõuete ja maksejõuetuse riski, säilitades samal ajal krediidiasutuse portfelli kvaliteedi. Maksepuhkus kujutab endast krediidilepingu ajutist muutmist, mille käigus peatatakse kas põhiosa või nii põhiosa kui ka intressi tasumine,

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

eesmärgiga leevendada laenuvõtja lühiajalist rahalist koormust ning ennetada maksevõimetuse süvenemist. Intressimaksete peatamise korral võivad tasumata summad lisanduda laenujäägile või kuuluda tasumisele hilisemal perioodil. Samas võib maksepuhkus kaasa tuua laenuperioodi pikenemise ja laenu kogukulu suurenemise, mistõttu sõltub meetme mõju sellest, kui võrd hästi mõistab tarbija nii selle lühiajalist leevendavat mõju kui ka pikaajalisi rahalisi tagajärgi. (European Banking Authority, 2018; 2020; 2022)

Kuigi Eesti õigusruum näeb ette krediidiandjate kohustuse pakkuda makseraskustes tarbijatele makseleevendusmeetmeid vastavalt Võlaõiguseaduse § 416 lg 1-le (RT I, 04.07.2024, 2, jõust. 14.07.2024) osutab hiljutine kvalitatiivne uuring, et nende meetmete rakendamine on praktikas sageli ebaühtlane ja formaalne ning ei pruugi tarbijate tegelikku olukorda sisuliselt leevendada (Pulk & Kalamees, 2026). Seega ei pruugi maksepuhkuse praktiline mõju olla üheselt leevendav, vaid võib sõltuvalt asjaoludest osutada tarbija jaoks ka koormust suurendavaks lahenduseks. Rahvusvaheline kirjandus viitab, et pikaajalise võlakoormuse kasv on sageli seotud laenuvõtjate piiratud võlataadlikkusega, mis raskendab intresside kuhjumise ning laenuperioodi pikenemise kumulatiivse mõju adekvaatset hindamist, mis omakorda võib viia pikaajalise võlakoormuse kasvuni (Lusardi & Tufano, 2015; Galariotis & Monne, 2023). Sellises olukorras kalduvad tarbijad eelistama kohest maksevabastust ja likviidsuse paranemist tulevaste kohustuste arvelt, mistõttu võidakse maksepuhkus vastu võtta ka siis, kui see suurendab pikaajalist rahalist koormust (Meier & Sprenger, 2010). Sellest tulenevalt ei pruugi maksepuhkus olla üheselt leevendav meede, vaid piiratud teabe ja otsustusvõimekuse tingimustes võib see kujuneda täiendavaks ülevõlgnevuse riskiteguriks, eriti juhul, kui laenuvõtja ei arvesta otsuse pikaajaliste tagajärgedega.

Kuigi maksepuhkuse valikut on selliste tegurite lõikes seni vähe uuritud, pakuvad käitumuslikust rahandusest tuntud kahjukaotuslikkuse ja info raamistamise kontseptsioonid (Kahneman & Tversky, 1979) ning võlataadlikkuse roll (Lusardi & Tufano, 2015) teoreetilise raamistiku mõistmaks laenuvõtja võimalikku reageerimist meetmele. Tarbijate piiratud arusaam krediitoodete mehhanismidest – eeskätt intressi arvestamise ja laenuperioodi mõjust kogukulule – on otseselt seotud ebaefektiivsete otsuste ja pikaajalise võlakoormuse kasvuga (Galariotis & Monne, 2023; Lusardi & Tufano, 2015).

Eesti kontekstis on Pulk ja Kalamees (2026) kvalitatiivse uuringu abil välja toonud, et madal finantskirjaoskus ning vältimiskäitumine on peamised takistused, mis pärsivad laenuvõtjate valmisolekut krediidiandja poole pöörduda või makseleevendusmeetmeid

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

õigeaegselt taotleda. Kuna aga nimetatud töö põhines ekspertintervjuudel ega mõõtnud laenuvõtjate rahatarkuse taset otse, jääb ebaselgeks rahatarkuse ja muude psühholoogiliste tegurite täpne statistiline mõju laenuvõtja otsustusprotsessile maksepuhkuse kontekstis. Samas viitab varasem Eesti eksperiment sellele, et informatsiooni esitamise viis võib oluliselt mõjutada laenuvõtjate otsuseid – näiteks vähendas krediidiinfo selgem esitamine, eeskätt kogukulu kuvamine, laenu võtmise kavatsust ligi üheksa korda (Pulk & Riitsalu, 2024). Seni puudub aga empiiriline teadmine, kas analoogne info raamistamise efekt ja rahatarkuse roll avalduvad ka maksepuhkuse taotlemisel. See tingib vajaduse kvantitatiivse uuringu järele, mis võimaldaks analüüsida rahatarkuse ja maksepuhkuse taotlemise kavatsuse vahelisi seoseid vahetult mõõdetavate andmete põhjal.

Rahvusvaheline makseleevendusmeetmete käsitus ulatub teoreetilistest mudelist empiiriliste uuringuteni, mis on saanud olulist täiendust seoses COVID-19 pandeemia ajal rakendatud meetmetega (Cherry jt, 2021; Kim jt, 2024). Olemasolev kirjandus keskendub seejuures valdavalt tegelikult realiseerunud laenutulemustele ja tarbimiskäitumisele, jättes tähelepanuta otsustuseelse faasi ning informatsiooni raamistamise mõju laenuvõtjate kavatsustele. Kriisivälises kontekstis käsitleb Vihriälä (2023) eluasemelaenude tagasimaksepaindlikkust ja sellega seotud käitumuslikke mehhanisme, kuid ka selles töös puudub analüüs informatsiooni esitusviisi rollist.

Magistritöö eesmärk on välja selgitada, kuidas maksepuhkuse info raamistamine mõjutab Eesti tarbijate krediidikäitumise kavatsust, ning teha tulemuste põhjal ettepanekuid maksepuhkuse info selgemaks esitamiseks.

Töö tugineb käitumusliku rahanduse teoreetilisele raamistikule, mis võimaldab analüüsida, millisel viisil mõjutab teabe esitamine tarbijate krediidikäitumise kavatsusi. Erilist tähelepanu pööratakse teabe esitamise viisi (raamistamise) rollile otsustuskeskkonnas. Eesmärgi saavutamiseks püstitatakse järgmised uurimisülesanded:

- analüüsida käitumusliku rahanduse ja krediidikäitumise teoreetilisi käsitlusi ning selgitada, kuidas piiratud ratsionaalsus, kognitiivsed kallutatused, finantskirjaoskus, hoiakud ja riskitaju kujundavad tarbijate krediidikäitumise kavatsusi maksepuhkuse kontekstis;
- selgitada maksepuhkuse rolli makseraskuste leevendusmeetmena ning analüüsida tegureid, mis kujundavad tarbijate krediidikäitumise kavatsusi;

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

- analüüsida info raamistamise rolli krediidikäitumise kujunemisel ning selgitada, kuidas maksepuhkuse info esitamise viis võib mõjutada tarbijate krediidikäitumise kavatsust;
- kirjeldada maksepuhkuse tingimusi ja teabe esitamise praktikaid Eesti krediidiandjate avalikus teabes;
- töötada välja uurimismetoodika maksepuhkuse informatsiooni esitamise mõju hindamiseks krediidikäitumise kavatsustele ning koostada selleks eksperimentaalne stsenaarium ja küsimustik;
- analüüsida eksperimendi ja küsitluse tulemusi, seostada neid käitumusliku rahanduse teoreetiliste käsitlustega, teha järeldusi maksepuhkuse info raamistamise mõju kohta krediidikäitumise kavatsusele ja anda soovitusi maksepuhkuse info selgemaks esitamiseks.

Analüüsis kasutatud andmed koguti magistritöö raames läbiviidud uuringu käigus. Andmete kogumiseks viidi läbi veebipõhine küsitlus ajaperioodil 26.02.2026-13.03.2026, mis ühendas stsenaariumipõhise eksperimendi ja struktureeritud küsimustiku. Küsitluses osales 410 täisealist Eesti elanikku, kes jaotati juhuslikult erinevatesse informatsiooni esitusviisiga katsegruppidesse.

Magistritöö tulemused näitasid, et maksepuhkuse informatsiooni esitamise viis mõjutab tarbijate krediidikäitumise kavatsust selektiivselt: kogukulu rõhutav esitus vähendas maksepuhkuse kasutamise kavatsust, kuid ei suurendanud statistiliselt oluliselt täiendava info otsimise valmisolekut. Samuti ilmnis, et maksepuhkuse kasutamise kavatsust kujundavad lisaks info esitamise viisile ka laenuhoiakud, samas kui varasema maksepuhkuse kogemuse puudumine oli seotud suurema lisainfo otsimise kavatsusega.

Töö praktiline väärtus seisneb panuses krediidiasutuste, poliitikakujundajate ja finantsnõustajate arusaama, kuidas finantsinformatsiooni vastutustundlikum ja tarbijakeskem esitamine saab toetada teadlikumaid krediidiotsuseid ning aidata ennetada pikaajalisi makseraskusi. Teaduslikult rikastab töö käitumusliku rahanduse ja krediidikäitumise kirjandust, pakkudes empiirilisi tõendeid raamistamisefekti toimimisest Eesti krediidituru kontekstis.

Magistritöö koosneb teoreetilisest ja empiirilisest osast. Teoreetilisest osast antakse ülevaade käitumusliku rahanduse käsitlustest ning krediidikäitumist mõjutavatest psühholoogilistest teguritest, sealhulgas hoiakutest laenuvõtmise suhtes ja informatsiooni esitamise mõjust otsustusprotsessile. Seejärel käsitletakse makseraskuste kujunemist ja

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

leevendusmeetmeid, keskendudes maksepuhkusele ning selle rollile krediidikäitumises.

Empiiriline osa põhineb küsitlusega kombineeritud eksperimendil, kus osalejad jaotatakse kahte katsegruppi ja ühte kontrollgruppi. Katsegruppidele esitatakse maksepuhkuse teave erineva raamistamisega, kontrollgrupile neutraalselt. Empiirilises analüüsis hinnatakse maksepuhkuse info esitamise viisi mõju tarbijate krediidikäitumise kavatsusele, kasutades rühmadevahelisi võrdlusi ja regressioonanalüüsi.

Töö autorid tänavad magistritöö juhendajat Kristjan Pulka asjatundliku juhendamise ja toetava koostöö eest, retsensenti Anne Aidlat põhjaliku tagasiside ning väärtuslike parandusettepanekute eest ning kõiki küsitluses ja eksperimendis osalenud vastajaid, kelle panus võimaldas töö empiirilise osa läbiviimist.

Magistritöö koostamisel kasutati tehisintellektil põhinevaid tööriistu abistavate vahenditena: Perplexityt esmase infootsingu toetamiseks, Google NotebookLM-i allikates sisalduva asjakohase info leidmise hõlbustamiseks ning ChatGPT-d peamiselt sõnastuse, keelelise selguse ja struktuuri parandamiseks. Töö sisuliste valikute, allikate kontrollimise, analüüsi, järelduste ja lõpliku teksti eest vastutavad töö autorid.

Märksõnad: maksepuhkus; krediidikäitumise kavatsus; info raamistamine; käitumuslik rahandus.

Teaduseriala koodid CERCS: S180; S181.

1. Krediidikäitumise, maksepuhkuse ja raamistamisefekti teoreetilised alused

1.1. Finants- ja krediidikäitumine käitumusliku rahanduse vaates

Käitumusliku rahanduse teoreetilised lähtekohad aitavad selgitada finantsotsuste kujunemist piiratud ratsionaalsuse tingimustes. Erinevalt klassikalistest rahandusteooriatest käsitleb käitumuslik rahandus finantskäitumist psühholoogiliste tegurite, kognitiivsete kallutatuste ja emotsioonide koosmõjus. Krediidikäitumise käsitlemine võimaldab analüüsida, kuidas maksepuhkuse ja teiste makseraskuse ennetus- ning leevendusmeetmete kasutamise otsused kujunevad ning millist rolli mängivad selles tarbijate hoiakud, riskitaju ja ajaperspektiiv. Alapeatükis tutvustatakse keskseid kontseptsioone, nagu prospektiteooria, vaimne arvepidamine ja olevikule kallutatatus, mis on olulised krediidikäitumise ja makseraskuste mõistmisel.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Majandusteaduses on inimeste finantskäitumise selgitamisel pikaajaliselt domineerinud klassikalised rahandusmudelid, eeskätt ratsionaalse valiku teooria ja efektiivsete turgude hüpotees. Klassikaline käsitlus eeldab, et majandussubjektid tegutsevad ratsionaalsete agentidena, kes töötlevad kättesaadavat informatsiooni objektiivselt ning langetavad otsuseid eesmärgiga maksimeerida oma pikaajalist kasulikkust (Baye, 2010; Barngetuny, 2025). Finantsturgude tasandil väljendab sama loogikat efektiivsete turgude hüpotees, mille kohaselt peegeldavad varade hinnad kogu kättesaadavat informatsiooni ning turuosalised teevad otsuseid selle teabe põhjal ratsionaalselt (Fama, 1970). Sellest vaatenurgast on informatsioon otsustaja jaoks neutraalne sisend ning asjakohase teabe olemasolu peaks iseenesest tagama majanduslikult optimaalse otsuse. Krediidotsuste kontekstis on see eeldus problemaatiline, sest tarbija ei pruugi hinnata informatsiooni ainult selle sisu, vaid ka esitusviisi, arusaadavuse ja otsuse tegemise olukorra kaudu.

Klassikalise lähenemise keskne tugevus seisneb selle normatiivses selguses, kuid selle piiranguks on eeldus, et indiviidil on praktiliselt piiramatult suutlikkus informatsiooni töödelda ja kõiki valikuid kaaluda. Tegelikuses on teabe analüüsimine sageli kurnav ja ressursinõudev protsess, mistõttu inimesed kasutavad otsustamisel kognitiivseid otseteid ehk heuristikuid (El Ghmari jt, 2024; Kahneman, 2011). Seetõttu ei ole finantsotsused alati puhtalt kalkuleeritud kasulikkuse maksimeerimise tulemus, vaid neid kujundavad ka emotsioonid, hoiakud ja otsustuskontekst (Barngetuny, 2025; El Ghmari jt, 2024). Samuti on empiirilisel näidatud, et teabe esitusviis võib mõjutada otsuseid ka siis, kui informatsiooni sisu jääb samaks, mis seab kahtluse alla eelduse informatsiooni täielikust neutraalsusest (Pulk & Riitsalu, 2024; Espenberg jt, 2021). Seetõttu on klassikaline lähenemine osutunud ebapiisavaks selgitamiseks, miks inimesed kalduvad süstemaatiliselt optimaalsetest mudelitest kõrvale, eriti ebakindluse ja kognitiivse stressi tingimustes (Barngetuny, 2025; El Ghmari jt, 2024). Käesoleva töö seisukohalt on oluline just see vastuolu: kui klassikaline käsitlus eeldab, et piisava info olemasolu toetab ratsionaalset otsust, siis käitumuslik käsitlus võimaldab küsida, kas sama sisuga info erinev rõhuasetus võib muuta tarbija kavatsust maksepuhkust kasutada.

Käitumuslik rahandus kujunes vastusena klassikaliste rahandusteooriate piirangutele ning vajadusele selgitada finantsturgudel ja tarbijakäitumises esinevaid anomaaliaid, mida ratsionaalse otsustamise eeldustele tuginevad mudelid ei suutnud veenvalt põhjendada (Kahneman & Tversky, 1979; Barberis & Thaler, 2003; Shiller, 2003). Kui klassikaline

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

teooria käsitleb kõrvalekaldeid pigem juhuslike eranditena, siis käitumuslik rahandus lähtub eeldusest, et need võivad olla süstemaatilised ja prognoositavad, tulenedes otsustamise kognitiivsetest piirangutest (Kahneman & Tversky, 1979; Tversky & Kahneman, 1974). Selle vaate kohaselt ei ole indiviid võimeline tegema täielikult ratsionaalseid ja maksimeerivaid otsuseid, kuna tema otsustamist mõjutavad psühholoogilised kallutatused ja emotsioonid (Kahneman, 2003). Võrreldes klassikaliste rahandusmodelitega pakub käitumuslik rahandus seega realistlikumat ja empiiriliselt põhjendatumat raamistikku finantsotsuste analüüsimiseks (Barngetuny, 2025). Samas ei tähenda see, et klassikaline käsitlus oleks krediidiotsuste analüüsimisel ebaoluline. Pigem aitab kahe lähenemise võrdlus näidata, millistes olukordades võivad ratsionaalse otsustamise eeldused kehtida ja millistes olukordades võivad otsust mõjutada psühholoogilised või kontekstuaalsed tegurid.

Käitumusliku rahanduse kesksete teoreetiliste lähtekohtade hulka kuulub prospektiteooria. Kahnemani ja Tversky (1979) järgi hindavad inimesed otsuste tulemusi suhtelises võrdluses kindla võrdluspunktiga, mitte absoluutväärtuste põhjal. Prospektiteooria keskne järeldus on, et kaotused mõjutavad indiviide psühholoogiliselt tugevamalt kui samaväärsed kasud (*loss aversion*). See aitab selgitada, miks inimesed võivad olla kahjude vältimiseks valmis võtma suuremaid riske, kui oleks kooskõlas ratsionaalse valiku mudeliga, mille järgi peaks otsustaja arvestama sümmeetriliselt kõigi tulevaste kulude ja tuludega (Kahneman & Tversky, 1979).

Teine oluline käsitlus on vaimne arvepidamine (*mental accounting*). Thaleri (1985; 1999) järgi jaotavad inimesed raha erinevatesse „vaimsetesse kontodesse“ sõltuvalt selle allikast, kasutusotstarbest või ajalisest perspektiivist. Sellest tulenevalt ei käsitleta raha täielikult asendatavana ning sama rahasumma väärtus võib varieeruda sõltuvalt sellest, millisesse vaimsesse kategooriasse see paigutub. Vaimne arvepidamine mõjutab nii säästmiskui ka laenuotsuseid ning võib viia olukorrani, kus inimesed säästavad ja laenavad samaaegselt, rikkudes raha asendatavuse (*fungibility*) põhimõtet (Shefrin & Thaler, 1988; Swacha-Lech & Solarz, 2019). Eriti kõrge intressiga krediidi puhul võib selline käitumine osutada majanduslikult ebaoptimaalseks, sest tarbija hoiab teatud sääste „puutumatuna“, kuid kasutab samal ajal kallist laenuraha (Swacha-Lech & Solarz, 2019; Zhang & Sussman, 2017). Lisaks on vaimne arvepidamine paindlik: kui kulu on ebaselge või ambivalentne, võib inimene seda vaimselt ümber klassifitseerida, et õigustada lühiajalist kulutamist ja säilitada psühholoogiline turvatunne (Cheema & Soman, 2006; Zhang & Sussman, 2017).

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Kolmanda olulise mehhanismina rõhutab käitumuslik rahandus ajaperspektiivi rolli otsustamisel. Olevikule kallutatus (*present bias*) tähendab, et inimesed eelistavad kohest kasu tulevastele hüvedele ka siis, kui see toob pikemas perspektiivis kaasa suuremaid kulusid (Meier & Sprenger, 2010; Thaler & Shefrin, 1981). Sellega on seotud tuleviku diskonteerimine (*future discounting*), mille puhul tulevastele kuludele ja kasudele omistatakse väiksem kaal kui vahetule kasule (Kahneman, 2011; Meier & Sprenger, 2010). Selline ajaperspektiiv võib suunata inimesi ülehindama lühiajalist kasu ja alahindama pikaajalisi negatiivseid tagajärgi. Ebakindluse ja stressi tingimustes need mõjud tugevnevad ning finantsotsuste kvaliteet halveneb (El Ghmari jt, 2024).

Lisaks on käitumusliku rahanduse kirjanduses käsitletud liigse optimismi (*optimism bias*) ja liigse enesekindluse (*overconfidence*) mõju finantsotsustele. Liigne optimism väljendub kalduvuses hinnata oma tulevikuväljavaateid keskmisest positiivsemalt ning alahinnata negatiivsete sündmuste tõenäosust (Weinstein, 1980; Sharot, 2011). Liigne enesekindlus omakorda viitab usule, et oma finantsolukorda suudetakse tulevikus paremini kontrollida, kui see tegelikult võimalik on (Shefrin, 2000; Barberis & Thaler, 2003). Mõlemad kallutatused võivad viia riskide alahindamise ja majanduslikult ebaoptimaalsete valikuteni (El Ghmari jt, 2024; Aczél jt, 2023).

Eeltoodust nähtub, et klassikaline ja käitumuslik rahandus ei erine üksnes selles, kuidas nad tõlgendavad kõrvalekaldeid, vaid ka selles, millisena nad käsitlevad otsustajat ennast. Kui klassikalises rahanduses on otsustaja täielikult ratsionaalne ja informatsioon neutraalne sisend, siis käitumuslik rahandus käsitleb otsustajat piiratud ratsionaalsusega inimesena, kelle valikuid kujundavad emotsioonid, heuristikud, riskitaju ja info esitamise viis (Kahneman & Tversky, 1979; Barberis & Thaler, 2003; Barngetuny, 2025; El Ghmari jt, 2024). Seetõttu sobib käitumuslik rahandus eriti hästi analüüsima selliseid finantsotsuseid, kus otsustaja peab samaaegselt hindama tulevase riske, taluma ebakindlust ning kaaluma lühiajalisi tagajärgi.

Tabel 1 näitab, et klassikaline ja käitumuslik rahandus käsitlevad krediidiotsuseid erinevalt. Klassikalise rahanduse vaates peaks laenuvõtja hindama maksepuhkust eelkõige kogukulu ja pikaajalise maksevõime alusel. Käitumusliku rahanduse vaates võivad otsust aga mõjutada piiratud arusaam, ajasurve, emotsionaalne koormus ja kognitiivsed kallutatused. Käesoleva töö seisukohalt on oluline, et maksepuhkuse kasutamise kavatsus ei pruugi sõltuda ainult meetme tegelikest tingimustest, vaid ka sellest, milliseid aspekte info esitamisel

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

rõhutatakse. Seetõttu loob tabelis esitatud võrdlus teoreetilise aluse empiirilisele analüüsile, kus hinnatakse maksepuhkuse info raamistamise mõju krediidikäitumise kavatsusele.

Tabel 1

Krediidiotsuse käsitus klassikalises vs käitumuslikus rahanduses

Tunnus	Klassikaline rahandus	Käitumuslik rahandus
Otsustaja mudel	<i>Homo Economicus</i> - täielikult ratsionaalne	“Normaalne inimene” - piiratud ratsionaalsusega
Informatsiooni roll	Neutraalne sisend, teave on objektiivne	Otsus sõltub info esitusviisist ehk raamistamisest
Otsustusmehhanism	Põhjalik kulude-tulude analüüs	Intuiitvused lühiteed ehk heuristikad
Riskitaju	Objektiivne ja stabiilne	Mõjutatud emotsioonidest ja kognitiivsetest nihetest
Raha asendatavus	Raha on täielikult asendatav (<i>fungible</i>)	Raha jaotatakse vaimsetesse kontodesse (<i>mental accounting</i>)

Allikas: Autorite koostatud Kahneman & Tversky (1979), Barberis & Thaler (2003), Barngetuny (2025) ja El Ghmari jt (2024) põhjal.

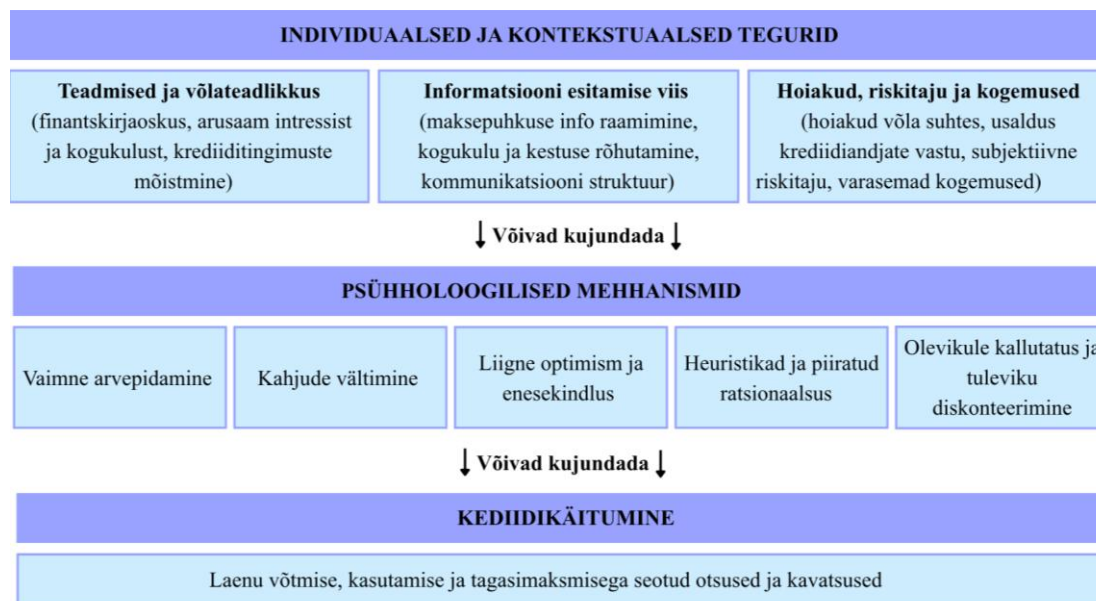
Järgnevalt käsitletakse krediidikäitumist, mille all mõistetakse indiviidide otsuseid ja tegevusi, mis on seotud krediidi kasutamisega kogu laenu tsükli vältel, hõlmates nii laenu võtmise, laenu tingimuste valiku, laenu kasutamise kui ka tagasimaksmisega seotud otsuseid (Dew & Xiao, 2011; Gathergood jt, 2019). Tarbijate krediidikäitumist mõjutavad oluliselt nende arusaamad krediidi maksumusest ja kestusest ning võimest hinnata laenamise pikaajalisi tagajärgi. Olukordades, kus krediidiinfo on küll kättesaadav, ei pruugita seda õigesti mõista ega otsustamisel kasutada. Seetõttu käsitletakse krediidikäitumist käesolevas töös piiratud ratsionaalsusega otsustusprotsessina, kus tarbija valikuid võivad kujundada nii teadmised, hoiakud, kogemused, riskitaju kui ka info esitamise viis.

Krediidikäitumist mõjutavad peamised tegurid on käsitletud kirjanduse põhjal koondatud joonisel 1. Joonis on autorite süntees varasematest käsitlustest ning aitab näidata, et krediidikäitumist ei saa selgitada ainult ühe teguri, näiteks sissetuleku või finantskirjaoskuse kaudu. Pigem kujuneb krediidikäitumine erinevate tegurite koosmõjus.

Joonis 1 on käesoleva töö uurimisfookusest lähtuv kontseptuaalne koondmudel, mis seob krediidikäitumise kavatsused kolme tegurirühmaga: tarbija teadmiste ja võlataeadlikkusega, krediidiinfo esitamise viisiga ning hoiakute, riskitaju ja varasemate kogemustega. Need tegurirühmad ei ole esitatud tähtsuse ega ajalise järjestuse alusel, vaid

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

kirjeldavad kirjanduses enim käsitletud mõjureid, mis võivad kujundada krediidiga seotud otsuseid ja kavatsusi. Joonisel on eraldi välja toodud ka psühholoogilised mehhanismid, mille kaudu need tegurid võivad avalduda, näiteks vaimne arvepidamine, kahjude vältimine, olevikule kallutatus, liigne optimism ning heuristikad ja piiratud ratsionaalsus.

Joonis 1. Krediidikäitumist kujundavad tegurid

Allikas: Autorite koostatud Lusardi & Tufano (2009; 2015), Gathergood (2012), McHugh jt (2011), Białowolski jt (2019; 2024), Puri & Robinson (2007), Beshears jt (2018) põhjal.

Joonisel 1 esitatud teadmiste ja võlateadlikkuse plokk viitab sellele, kuivõrd tarbija mõistab krediidi maksumust, intressi kujunemist, liitintressi mõju ning laenamise pikaajalisi tagajärgi. Varasemad uuringud on näidanud, et piiratud arusaamine intresside toimimisest ja krediidi kogukulust on seotud kulukamate krediidivalikute, makseraskuste ja suurema finantsilise haavatavusega ka nende tarbijate seas, kellel on varasem laenukogemus olemas või kes hindavad oma finantsteadmisi heaks (Ranyard jt, 2006; Lusardi & Tufano, 2009; McHugh jt, 2011; Cwynar jt, 2019). Käesoleva töö kontekstis on see oluline, sest maksepuhkuse puhul võib tarbija keskenduda kuumakse ajutisele vähenemisele, kuid alahinnata laenu kogukulu suurenemist või laenuperioodi pikenemist. Selline lahknevus tegelike teadmiste ja enesehinnanguliste finantsteadmiste vahel võib suurendada vastuvõtlikkust lihtsustatud või positiivselt raamistatud krediidiinfole ning mõjutada

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

maksepuhkuse kasutamise kavatsust viisil, mis ei pruugi olla kooskõlas tarbija pikaajaliste huvidega.

Joonisel 1 esitatud krediidiinfo esitamise viisi plokk rõhutab, et krediidikäitumise kavatsusi ei kujunda üksnes tarbija teadmised, vaid ka otsustuskeskkond ja teabe struktureerimine. Tarbijad ei pruugi krediidiotsuseid teha kõiki tingimusi ratsionaalselt ja terviklikult võrreldes, vaid tuginevad sageli lihtsustatud heuristikutele ja piiratud informatsiooni töötlemisele. McHugh jt (2011) leidsid, et kuigi krediidi kulukuse määramõjutab krediidiotsuseid, ei mõista tarbijad sageli selle seost laenu kogukuluga ning võivad seetõttu krediidi tegelikku maksumust alahinnata. Sarnasele järeldusele viitavad ka institutsionaalsest ja informatsioonilisest vaatenurgast lähtuvad uuringud, mille kohaselt ei taga krediidiinfo kättesaadavus veel selle sisulist mõistmist ning krediidiotsused kujunevad sageli piiratud ja kontekstist sõltuva info töötlemise tulemusena (Rona-Tas & Guseva, 2013; Gathergood jt, 2019).

Krediidiinfo esitamise viis ei tähenda üksnes seda, millist infot tarbijale antakse, vaid ka seda, kuidas teave on struktureeritud ja kui suurt kognitiivset pingutust otsus tarbijalt nõuab. Valikute keerukus võib vähendada otsustusaktiivsust või viia otsuse edasilükkamiseni isegi siis, kui otsuse tegemine oleks indiviidi heaolu seisukohalt kasulik (Iyengar & Lepper, 2000). Finantsotsuste kontekstis on leitud, et keerukate valikute lihtsustamine võib suurendada aktiivset osalemist ja otsuse tegemist (Beshears jt, 2013). Seega sõltuvad krediidikäitumise kavatsused ka sellest, kuidas valikud ja nendega seotud info on esitatud ning millise kognitiivse koormuse need tarbijale seavad (Beshears jt, 2018).

Krediidikäitumise mõistmisel tuleb arvestada ka hoiakute, varasemate kogemuste ja riskitajuga. Võlaoskused (*debt skills*) on olulised hoiakute prognoosijad: kõrgemad võlaoskused toetavad neutraalsemat ja ratsionaalsemat riskitaju, samas kui puudulike oskustega laenuvõtjad tajuvad kohustusi sagedamini ähvardava ja riskantsena (Lusardi & Tufano, 2015; Białowolski jt, 2020; Pulk & Riitsalu, 2024). Mure võimalike tagasimakseraskuste pärast ning soov vähendada tulevikuga seotud ebakindlust võivad seejuures suunata inimesi otsusteni, mis pakuvad lühiajalist psühholoogilist kindlustunnet, kuid suurendavad pikaajalisi kulusid (Loewenstein jt, 2001; Gathergood, 2012). Ka positiivsed hoiakud laenamise suhtes ja usaldus laenupakkujate vastu võivad suurendada krediidiga seotud kavatsusi isegi enam kui objektiivsed teadmised laenutingimustest (Pulk & Riitsalu, 2024). See näitab, et krediidikäitumist ei saa seletada üksnes teadmiste või

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

laenutingimustega, vaid arvestada tuleb ka tarbija subjektiivset hinnangut riskile, varasemat kokkupuudet krediidiga ja usaldust teenusepakkujate vastu. Seega on krediidikäitumine ühtaegu majanduslik, psühholoogiline ja sotsiaalne nähtus.

Eelnevalt käsitletud mõjurid ei pruugi krediidikäitumise kavatsusi kujundada otseselt, vaid võivad avalduda erinevate psühholoogiliste mehhanismide kaudu. Käitumusliku rahanduse käsitlused aitavad selgitada, miks tarbijad ei pruugi krediidiga seotud otsuseid teha üksnes objektiivsete tingimuste täieliku hindamise põhjal. Maksepuhkuse kontekstis on eriti olulised mehhanismid, mis suunavad tähelepanu vahetule leevendusele ja vähendavad tulevaste kulude tajutavat kaalu.

Krediidikäitumise käsitlemine majandusliku, psühholoogilise ja sotsiaalse nähtusena haakub käitumusliku rahanduse teooriatega, mis aitavad selgitada, miks laenu võtmise, kasutamise ja tagasimaksmisega seotud otsused ei lähtu alati krediidingimuste või meetmetega kaasnevate tagajärgede täielikust ja ratsionaalsest hindamisest. Puudujäägid krediidikulude mõistmisel, riskide subjektiivne tõlgendamine ning kalduvus eelistada vahetut leevendust pikaajalisele kasule on kooskõlas prospektiteooria, vaimse arvepidamise ja olevikule kallutatuse seisukohtadega. Prospektiteooria seisukohtadele tuginedes võidakse vahetut makseraskust või sissetuleku vähenemist kogeda eriti tugeva kaotusena, mistõttu eelistatakse lahendusi, mis seda kohest survet vähendavad, isegi juhul, kui otsusega kaasneb tulevikus suurem kogukulu (El Ghmari jt, 2024). Vaimse arvepidamise loogikale tuginedes ei pruugi laenuvõtja siduda vahetust rahalisest leevendusest tulenevat kasu sama otsuse pikaajaliste kuludega, vaid tajub neid eraldiseisvate „kontodena“. Kui tulevane kulu jääb ajaliselt kaugemaks või sisult ebaselgeks, võib see soodustada rahalist survet leevendava meetme tajumist kasuliku ja vähese riskiga lahendusena (Cheema & Soman, 2006; Zhang & Sussman, 2017). Seda tõlgendust tugevdab olevikule kallutatuse käsitlus, mille kohaselt eelistatakse kohest kasu tulevastele hüvedele isegi siis, kui see osutub pikemas perspektiivis ebasoodsamaks (Meier & Sprenger, 2010; Thaler & Shefrin, 1981). Krediidikäitumises võib see väljenduda valmisolekus valida kohest rahalist leevendust pakkuv lahendus, pööramata piisavat tähelepanu sellele, et sellega võivad kaasneda laenuperioodi pikenemine või kogukulu suurenemine. Tulevased kulud võivad seejuures jääda psühholoogiliselt diskonteerituks, samas kui vahetu likviidsuse paranemine tajutakse olulisema kasuna. Otsuseid võivad samas mõjutada ka liigne optimism ja liigne enesekindlus. Kui laenuvõtja usub, et tema finantsolukord paraneb lähitulevikus või et ta suudab tulevase

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

maksekoormusega hiljem hõlpsasti toime tulla, võib ta alahinnata selliste valikute pikaajalisi kulusid ning käsitleda neid pigem probleemilahenduse kui ajutise abinõuna (Weinstein, 1980; Sharot, 2011; Shefrin, 2000; Barberis & Thaler, 2003). Maksepuhkuse kontekstis tähendab see, et tarbija võib tajuda maksepuhkust eeskätt kohese leevendusena, samas kui selle pikaajalised kulud jäävad otsustamisel vähem nähtavaks.

Eelnevalt nimetatud psühholoogilised mehhanismid võivad omakorda suunata laenu võtmise, kasutamise ja tagasimaksmisega seotud otsuseid ja kavatsusi. Krediidikäitumist võivad mõjutada ka laiemad tegurid, näiteks makromajanduslik olukord, perekondlik ja varanduslik taust, kultuurilised eripärad ning isiksuseomadused, kuid käesolevas töös keskendutakse teguritele, mis on otseselt seotud teoreetilise raamistiku ja empiirilise analüüsiga.

Kuigi joonis 1 koondab kirjanduses enim käsitletud tegurid, ei tähenda see, et kõigis uuringutes omistataks neile sama kaalu. Osa autoreid rõhutab eelkõige finants- ja võltsadlikkust, osa aga hoiakuid, riskitaju, otsustuskeskkonda või krediidiinfo esitamise viisi. Samuti erinevad varasemad uuringud riigi, valimi, konteksti ja meetodi poolest, mistõttu ei saa nende tulemusi Eesti konteksti üks ühele üle kanda. Varasemate empiiriliste uuringute võrdlev ülevaade on esitatud lisas A. Näiteks võivad krediidikäitumist mõjutada krediidituru regulatsioon, tarbijakaitse tugevus, laenamise kultuuriline tavapärus ja usaldus finantsasutuste vastu. Seetõttu on käesolevas töös oluline käsitleda rahvusvahelist kirjandust kriitiliselt ning testida info esitamise mõju Eesti tarbijate ja maksepuhkuse kontekstis.

Kokkuvõtlikult näitab käsitletud kirjandus, et krediidikäitumine on mitmetahuline otsustusprotsess, mida kujundavad objektiivsete majanduslike tingimuste kõrval tarbijate teadmised, hoiakud, emotsioonid, kogemused ning krediidiinfo tajumise ja töötlemise viisid. Samas ei ole kirjanduses täielikku üksmeelt selles, millised tegurid on kõige määravamad ja kuivõrd on tulemused eri riikide vahel üldistatavad. Käesoleva töö empiiriline osa keskendub seetõttu ühele konkreetsele mehhanismile: kuidas maksepuhkuse info esitamise viis mõjutab tarbijate krediidikäitumise kavatsust Eesti kontekstis.

1.2. Maksepuhkus makseraskuste leevendusmeetmena ja krediidikäitumise kavatsuse kujunemine

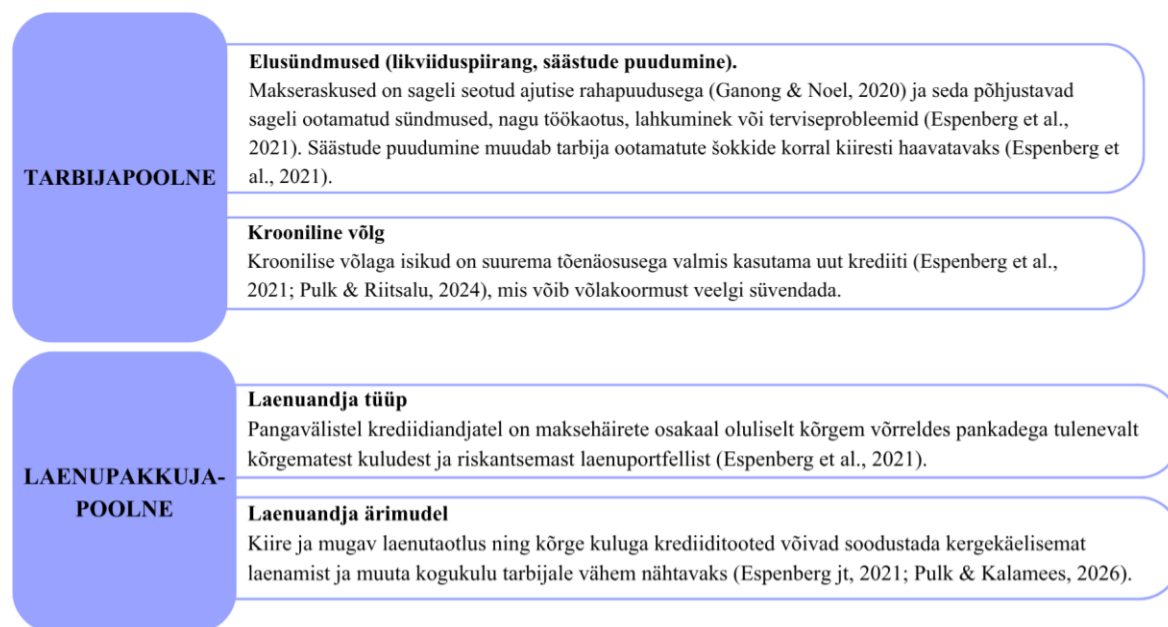
Selles alapeatükis antakse ülevaade makseraskuste olemusest ning krediidisuhetes rakendatavatest leevendus- ja restruktureerimismeetmetest, keskendudes eeskätt

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

maksepuhkuse rollile. Käsitlus lähtub peamiselt Eesti krediituru ja tarbijakrediidi kontekstist, kuna makseraskuste ennetus- ja leevendusmeetmete kasutamine sõltub nii riigi regulatiivsest raamistikust, krediidasutuste praktikatest kui ka tarbijate teadlikkusest. Makseraskuste tekkepõhjused on töö seisukohalt olulised, kuna maksepuhkuse kasutamise kavatus ei sõltu üksnes meetme tingimustest, vaid ka sellest, millisena tarbija oma finantsolukorda tajub ja millised tegurid tema otsust kujundavad.

Finantsinspeksiooni käsitluse järgi tähendavad makseraskused olukorda, kus krediivõtjal tekivad raskused lepinguliste finantskohustuste täitmisel. Sellistes olukordades rakendatavate restruktureerimismeetmete eesmärk on taastada laenuvõtja jätkusuutlik maksevõime ning luua realistlik võimalus makseraskustest väljuda, mitte lükata probleemi edasi või suurendada põhjendamatu võlakoormust. (Finantsinspeksioon, 2020) See on käesoleva töö seisukohalt oluline, sest maksepuhkus võib ajutise makseraskuse korral toimida leevendusmeetmena, kuid puuduliku info ja pikaajaliste kulude alahindamise korral võib sama meede võlaprobleemi hoopis edasi lükata.

Eeltoodud käsitluse põhjal on makseraskuste kujunemist mõjutavad tegurid süstematiseeritud joonisel 2, eristades laenupakkuja- ja tarbijapoolseid tegureid.

Joonis 2. Makseraskuste kujunemist mõjutavad tegurid

Allikas: Autorite koostatud Espenberg jt (2021); Ganong & Noel (2020); Pulk & Kalamees (2026); Pulk & Riitsalu (2024) põhjal

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Joonis 2 koondab käesoleva töö uurimisfookuse seisukohalt olulisemad makseraskuste kujunemisega seotud tegurid. Joonisel on tegurid jaotatud laenupakkujapoolseteks ja tarbijapoolseteks teguriteks. Laenupakkujapoolsete teguritena on esile toodud laenuandja tüüp ja ärimudel, mis võivad mõjutada krediidikulu, laenuportfelli riskitaset ja maksehäirete esinemist. Tarbijapoolsete teguritena on käsitletud ootamatuid elusündmusi, likviidsuspiirangut, säästude puudumist ja kroonilist võlga, mis võivad suurendada tarbija haavatavust makseraskuste tekkimisel. Joonis ei hõlma kõiki võimalikke makseraskuste põhjuseid; näiteks võivad makseraskusi mõjutada ka makromajanduslik olukord, inflatsioon, tööturu muutused, perekondlik ja varanduslik taust ning kultuurilised erinevused, kuid nende mõju käesolevas töös empiiriliselt ei hinnata.

Makseraskused ei ole kõigi tarbijate puhul ajutised ega seotud üksnes ebasoodsate majandustingimustega. Townley-Jones jt (2008) eristavad kroonilisi ja ajutisi makseraskusi ning toovad esile, et osa tarbijaid kogeb püsivat finantsilist ülekoormust ka majanduslikult soodsatel perioodidel, viidates seeläbi struktuursetele ja elukaarega seotud riskidele krediidikäitumises. Kui ajutised makseraskused tulenevad tavaliselt lühiajalistest sissetulekute häiretest, nagu ootamatu haigestumine või ajutine töökaotus, siis kroonilised makseraskused ehk krooniline võlg viitavad püsivale eelarve puudujäägile, kus tarbija peab pidevalt kasutama krediiti igapäevaste kulude (nt toit) katmiseks või varasemate laenude tagasimaksmiseks (Townley-Jones jt, 2008). Kroonilise võlga isikud on suurema tõenäosusega valmis kasutama uut krediiti (Espenberg jt, 2021; Pulk & Riitsalu, 2024), mis võib võlakooormust veelgi süvendada. Käesoleva töö seisukohalt on see eristus oluline, sest maksepuhkus võib ajutise makseraskuse korral toimida leevendusmeetmena, kuid kroonilise võlaprobleemi puhul võib sama meede üksnes edasi lükata maksevõime probleemi lahendamist.

Rahvusvahelises kirjanduses seostatakse makseraskuste suuremat riski eelkõige lühiajaliste, kõrge kuluga ja tarbijale raskesti hinnatavate krediititoodetega. Näiteks OECD (2026) tarbijarahastuse riskide ülevaates tuuakse esile, et digitaalsed laenutooted ja „osta kohe, maksa hiljem“ tüüpi lahendused võivad koos kõrgete krediidilimiitide ja ebaselgete tasudega suurendada ülekulutamise riski või varjata laenamise tegelikku maksumust. Eesti kontekstis viitavad sarnastele riskidele Espenberg jt (2021), kelle järgi võivad väiksemad, lühiajalised ja kõrgema kuluga tarbimislaenud, sh järelmaks ja krediidikonto, muuta tarbijale keeruliseks kohustuse tegeliku ulatuse ja kogukulu tajumise. Eesti kontekstis ilmneb

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

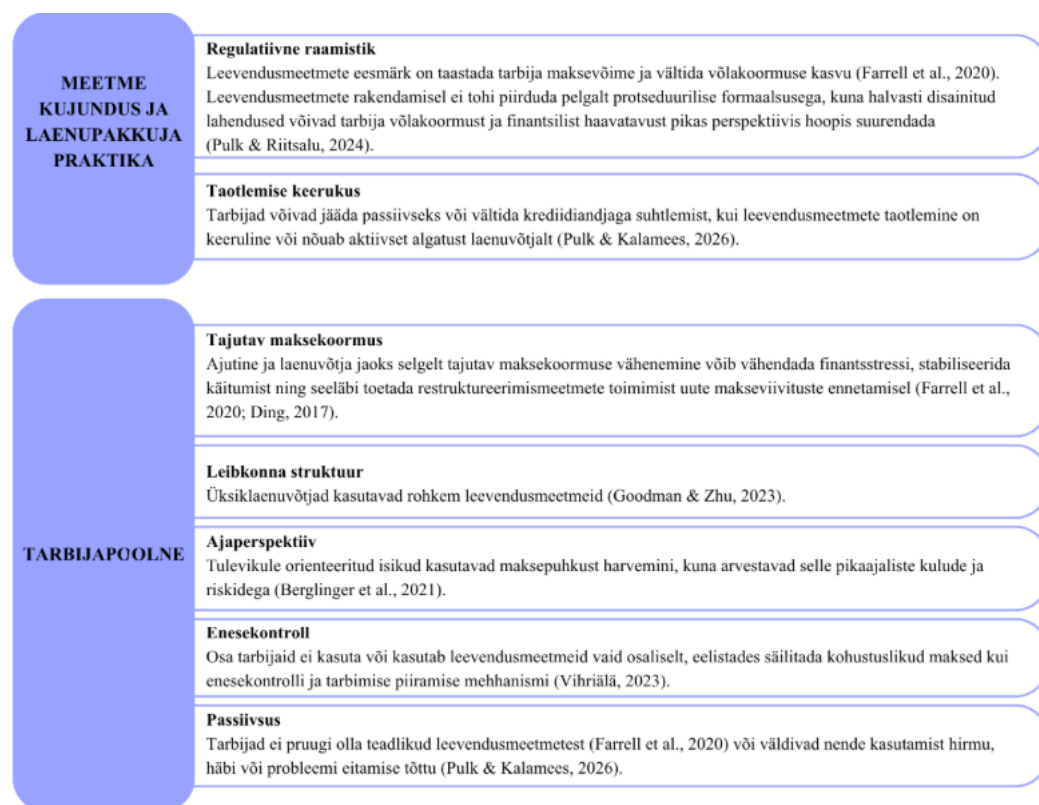
makseraskuste suurem risk eriti pangaväliste krediidiandjate puhul. Espenberg jt (2021) andmetel oli 2021. aastal pangavälistel krediidiandjatel viivises ligi 13% laenulepingutest, samas kui pankadega seotud krediidiandjatel oli vastav näitaja ligikaudu 1%. Espenberg jt (2021) seostavad seda pangaväliste krediidiandjate kõrgemate kulude, riskantsema laenuportfelli ja ärimudelitega, kus suuremat rõhku pannakse laenuotsuse kiirusele ja taotlemise mugavusele. See on kooskõlas rahvusvahelise kirjandusega, kus kõrge kulukusega lühiajalisi tarbijakrediiditooteid on seostatud suurema maksejõuetuse, tsüklilise võlgnevuse ja pikaajaliste finantsraskuste riskiga (Skiba & Tobacman, 2019; Bhutta jt, 2015; Melzer, 2011; viidatud Kantšukov jt, 2025 kaudu).

Makseraskuste põhjuseid ei saa siiski taandada üksnes krediiditoote hinnale või krediidiandja ärimudelile. Peamiste makseraskusi vallandavate teguritena Eestis tuuakse esile ootamatuid elusündmusi, nagu töökaotus, leibkonna lahkuminek või tervisemured, mille puhul säästude puudumine muudab tarbija kiiresti haavatavaks (Espenberg jt, 2021). Lisaks viitab rahvusvaheline kirjandus, et makseraskused on sageli seotud tarbijate ajutise rahapuudusega ehk likviidsuspiiranguga, eriti eluasemelaenude puhul, kus igakuiste maksete ajutine vähendamine võib oluliselt vähendada maksejõuetuse riski (Ganong & Noel, 2020). Eestis on eluasemelaenude puhul makseviivitusi kõige vähem, kuna neile eelneb põhjalik kliendi taustakontroll (Espenberg jt, 2021).

Makseraskuste suurem risk ei mõjuta üksnes tarbijate olukorda, vaid kujundab ka krediidiandjate otsuseid ja kasutatavaid leevendusmeetmeid. Krediidiandjate otsuseid mõjutab muu hulgas laenuportfelli kvaliteet – suurema probleemsete laenude (*non-performing loans*, NPL) osakaaluga krediidiandjad kasutavad restruktureerimismeetmeid sagedamini, mis viitab nende rollile krediidiriski juhtimisel (De Vincentiis, 2021). Pangavälised krediidiandjad kasutavad näiteks sagedamini laenu refinantseerimist ja muid restruktureerimismeetmeid, mis võivad küll ajutiselt leevendada maksekoormust, kuid pikemas perspektiivis suurendavad laenu kogukulu ja süvendavad võlakoormust (Pulk & Kalamees, 2026). Lisaks on leitud, et osa kõrge kuluga krediidiandjate puhul võib makseraskustes klient olla isegi tuluallikas, kuna kasum teenitakse viiviste, intresside ja korduvate refinantseerimiste kaudu, mis soodustab võlgnevuse pikenemist (Pulk & Kalamees, 2026). See näitab, et makseraskuste leevendamine ei ole ainult tarbija individuaalne otsus, vaid sõltub ka sellest, milliseid lahendusi krediidiandja pakub ja millistel tingimustel neid rakendatakse.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Makseraskuste korral kasutatakse krediidisuhetes erinevaid restruktureerimismeetmeid, näiteks maksepuhkust, laenuühataja pikendamist ja refinantseerimist (De Vincentiis, 2021; Homar jt, 2015). Nende eesmärk on võimaldada tarbijal jätkata kohustuste täitmist muudetud tingimustel, taastada tema maksevõime ning vältida makseviivituste süvenemist ja sundtäitmise algatamist (Farrell jt, 2020). Üheks kõige sagedamini kasutatavaks ajutiseks leevendusmeetmeks on maksepuhkus, mida rakendatakse majanduslike šokkide või ajutiste sissetuleku languste korral krediidikohustuste lühiajaliseks ümberkorraldamiseks (Bergant, 2020; Homar jt, 2015). Eriti laialdaselt kasutati maksepuhkuseid COVID-19 pandeemia ajal, mil paljudes riikides rakendati neid süsteemse meetmena majapidamiste likviidsusprobleemide leevendamiseks ja laenumaksete ajutiseks stabiliseerimiseks (Farrell jt, 2020; Berlinger jt, 2022).

Joonis 3. Leevendusmeetmete kasutamist mõjutavad tegurid

Allikas: Autorite koostatud Farrell jt (2020); Goodman & Zhu (2023); Berlinger jt (2022); Vihriälä (2023); Pulk & Kalamees (2026); Pulk & Riitsalu (2024) põhjal.

Joonis 3 koondab leevendusmeetmete kasutamist mõjutavad tegurid kaheks suuremaks rühmaks: meetme ja laenupakkuja praktikaga seotud tegurid ning tarbijapoolsed tegurid. Selline jaotus aitab näidata, et maksepuhkuse kasutamine ei sõltu ainult meetme

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

olemasolust, vaid ka selle tingimustest, taotlemise lihtsusest, tarbija tajutud maksekoormusest, leibkondlikust olukorrast, ajaperspektiivist, enesekontrollist ja valmisolekust abi otsida. Järgnevalt avatakse neid tegureid kirjanduse põhjal täpsemalt.

Makseraskuse iseloom mõjutab seda, millist leevendusmeetet tarbija vajab ja kuidas ta seda tõlgendab. Krooniliste raskuste puhul ei pruugi üksnes finantsteadmiste parandamisest piisata, sest tarbija võib vajada ka kiiresti rakendatavaid lahendusi, mis võimaldavad kohustusi ajutiselt ümber korraldada (Townley-Jones jt, 2008). Samas tuleb selliste meetmete kasutamisel arvestada, et varasem krooniline võlgnevus ja laenamisega seotud hoiakud võivad mõjutada krediidikäitumise kavatsusi tugevamalt kui üksnes finantskirjaoskus (Pulk ja Riitsalu, 2024). Lisaks rõhutavad Pulk ja Riitsalu (2024), et leevendusmeetmete rakendamisel ei tohi piirduda pelgalt protseduurilise formaalsusega, kuna halvasti disainitud lahendused – nagu kõrge intressiga refinantseerimine või maksepuhkused, mis suurendavad krediidi kogukulu – võivad tarbija võlakoormust ja finantsilist haavatavust pikas perspektiivis hoopis suurendada. Seetõttu on oluline, et makseraskuste leevendamine oleks sisuline ja aitaks taastada jätkusuutlikku maksevõimet, mitte ei lükkaks probleemi lihtsalt edasi. Ding (2017) toob esile, et just sellised laenude restruktureerimismeetmed, mis pakuvad laenuvõtjale selgelt tajutavat makseleevendust, võivad vähendada uute makseviivituste riski ning toetada krediidikäitumise stabiliseerumist. See viitab, et makseraskuste leevendamise tõhusus ei sõltu üksnes meetme olemasolust, vaid ka sellest, kui ulatuslikku ja laenuvõtja jaoks tajutavat leevendust see pakub.

Leevendusmeetmete kasutamise üks keskseid põhjuseid on tajutava maksekoormuse vähendamine. Maksepuhkus võib aidata majapidamistel säilitada lühiajalist likviidsuspuhvrit, kuna maksete ajutine edasilükkamine võimaldab suurendada või säilitada rahalisi reserve majandusliku ebakindluse perioodil (Farrell jt, 2020). Selliste meetmete kasutamise loogika põhineb eeldusel, et laenuvõtja makseraskused on ajutised ning ajutine maksekoormuse vähendamine võimaldab taastada laenukohustuse jätkusuutliku teenindamise. Samas võib maksepuhkus või muud restruktureerimismeetmed suurendada laenu kogukulu või pikendada tagasimakseperioodi, mistõttu ei pruugi need alati lahendada laenuvõtja makseraskuste algpõhjuseid ning võivad mõnel juhul hoopis edasi lükata maksejõuetuse realiseerumist või pikendada võlaprobleemi kestust (Bergant, 2020; Kim jt, 2024; Pulk & Kalamees, 2026). Seega ei ole maksepuhkus olemuslikult ei hea ega halb meede, vaid selle mõju sõltub

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

makseraskuse põhjusest, meetme tingimustest ja sellest, kas tarbija mõistab otsusega kaasnevaid pikaajalisi tagajärgi.

Leevendusmeetme olemasolu ei tähenda automaatselt selle kasutamist. Kasutust võivad piirata nii taotlemise keerukus, vähene teadlikkus kui ka tarbija passiivsus. Osa laenuvõtjatest ei ole teadlikud maksepuhkuse võimalustest või kardavad selle võimalikke tagajärgi, mis võib vähendada meetmete kasutamist (Farrell jt, 2020). Kui ka teadlikkus on, siis ei pruugi makseraskustes tarbijad alati aktiivselt krediidiandjaga ühendust võtta ega leevendusmeetmeid taotleda. Tarbijad võivad jääda passiivseks või vältida krediidiandjaga suhtlemist, kui leevendusmeetmete taotlemine on keeruline või nõuab aktiivset algatust laenuvõtjalt (Pulk & Kalamees, 2026). Samuti võivad häbi, probleemi eitamine või madal finantsteadlikkus vähendada tarbijate valmisolekut abi otsida, mistõttu jõutakse krediidiandjaga kontaktini sageli alles siis, kui võlgnevus on juba märkimisväärselt kasvanud (Pulk & Kalamees, 2026). Lisaks protsessi lihtsusele võib makseleevenduse kasutus ja mõju erineda tarbijarühmade lõikes. Goodman ja Zhu (2023) näitavad COVID-19 pandeemia ajal rakendatud hüpoteeklaenude maksepuhkuse programmi põhjal, et üksiklaenuvõtjad (ilma kaaslaenuvõtjata) on keskmiselt majanduslikult haavatavamad ning taotlevad maksepuhkust suurema tõenäosusega kui kaaslaenuvõtjatega leibkonnad. Lisaks leiavad Goodman ja Zhu (2023), et maksepuhkus aitas üksiklaenuvõtjatel suurema tõenäosusega vältida makseviivitust või viivisest väljuda, mis viitab meetme ebaühtlasele tulemuslikkusele erinevate leibkonnatüüpide puhul.

Joonisel 3 esitatud enesekontrolli tegur aitab selgitada, miks tarbijad ei pruugi makseleevendust kasutada isegi siis, kui see on tasuta ja lihtsalt taotletav. Vihriälä (2023) analüüsib olukorda, kus pank pakkus Soome hüpoteegilaenuvõtjatele tasuta võimalust vähendada ajutiselt põhiosa tagasimakseid. Tulemused näitavad, et märkimisväärne osa likviidsuspiirangus leibkondi ei taotle seda võimalust või kasutab seda vaid osaliselt (nt valib lühema perioodi), loobudes seeläbi odavast likviidsusest, mida oleks võimalik kasutada kallima tarbijavõla vähendamiseks. Vihriälä (2023) seostab sellist käitumist käitumuslike teguritega, eeskätt sooviga hoida kohustuslikud maksed alles kui enesekontrolli ja tarbimise piiramise viis. See toetab käitumusliku rahanduse vaadet, mille kohaselt makseraskuste leevendusmeetmete kasutust võivad lisaks info- ja protsessikuludele mõjutada ka tarbijate riskitaju, stress ja eneseregulatsiooniga seotud kaalutlused.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Ajaperspektiivi rolli leevendusmeetmete kasutamisel on näidatud eelkõige COVID-19-aegsete maksepuhkuse programmide uuringutes. Ungari näitel ilmneb, et tulevikule orienteeritus võib olla seotud väiksema maksepuhkuse kasutamise tõenäosusega. Tegemist oli siiski erakorralise kriisikontekstiga, mistõttu tuleb tulemuste ülekandmisel tavapärasesse maksepuhkuse olukorda olla ettevaatlik. Berlinger jt (2022) uuring näitab, et suurema tulevikule orienteeritusega laenuvõtjad kasutasid maksepuhkust märgatavalt väiksema tõenäosusega ning see seos jäi statistiliselt oluliseks ka siis, kui kontrolliti säästude olemasolu, finantsraskusi ja pandeemia vahetut mõju. Tulevikule orienteeritud isikud võivad tajuda maksepuhkust vaid ajutise kergendusena, millega kaasneb ebakindlus või pikemas vaates suurenev võlakooormus, mistõttu kasutatakse seda meedet ettevaatlikumalt (Berlinger jt, 2022). Teisalt viitavad Aczél jt (2023) tulemused sellele, et intensiivsem ja pikaajalisem maksepuhkuse kasutamine on tugev indikaator hilisemate makseraskuste tekkeks, suurendades makseviivituse tõenäosust pärast üldise moratoriumi lõppu keskmiselt 3,2–4,2 protsendipunkti võrra. Seda seost on tõlgendatud kui kalduvust eelistada lühiajalisi hüvesid ehk likviidsust pikaajaliste riskide arvelt või meetme negatiivset mõju, mis nõrgendab isiku motivatsiooni oma maksevõime taastamiseks (Aczél jt, 2023). See on kooskõlas käitumusliku rahanduse käsitlustega piiratud ratsionaalsusest ja ajaperspektiiviga seotud kallutatusest.

Kirjanduse põhjal ei ole maksepuhkuse mõju üheselt hinnatav. Ühelt poolt võib see ajutise sissetulekušoki korral aidata vältida makseviivituse süvenemist ja säilitada majapidamise likviidsust. Teisalt võib maksepuhkus kroonilise võlaprobleemi, puuduliku info või pikaajaliste kulude alahindamise korral võlakooormust pikendada või süvendada. See vastuolu on käesoleva töö seisukohalt keskne, sest maksepuhkuse kasutamise kavatsust ei saa mõista üksnes meetme olemasolu kaudu, vaid arvesse tuleb võtta ka seda, kuidas maksepuhkuse infot tarbijale esitatakse ja kuidas tarbija selle tagajärgi tajub. Varasemate empiiriliste uuringute riigi, konteksti, meetodika ja peamiste tulemuste võrdlev ülevaade on esitatud lisa B.

Kokkuvõttes näitab käsitletud kirjandus, et makseraskuste kujunemine ja leevendusmeetmete kasutamine sõltuvad nii laenupakkujapoolsetest kui ka tarbijapoolsetest teguritest. Makseraskuste tekkes võivad rolli mängida krediidiandja tüüp ja ärimudel, krediiditoote kulukus, tarbija ootamatud elusündmused, likviidsuspiirang, säästude puudumine ning krooniline võlaprobleem. Makseraskuste leevendusmeetmed, sealhulgas maksepuhkus, on käitumuslikult tundlikud otsustuskeskkonna suhtes. Nende mõju sõltub nii

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

meetme sisust, sihtrühmast kui ka sellest, kuidas leevendusvõimalusi tarbijale kommunikeeritakse. Leevendusmeetmete kasutus ja tulemuslikkus on heterogeensed ning võivad erineda sõltuvalt leibkonna struktuurist, finantsilisest haavatavusest ja käitumuslikest eelistustest. Seega ei kujune makseraskuste lahendamine üksnes regulatiivse kohustuse täitmise küsimuseks, vaid sõltub ka sellest, kuidas leevendusmeetmed on otsustuskeskkonda integreeritud ning kuidas tarbijad neid tajuvad ja tõlgendavad.

1.3. Raamistamisefekti olemus ja roll krediidikäitumise kujunemisel

Alapeatükk käsitleb raamistamisefekti teoreetilisi lähtekohti ning selle seoseid valikuarhitektuuri kirjandusega, et selgitada, kuidas krediidiinfo ja makseraskuste leevendusmeetmete esitamise viis võib mõjutada tarbijate krediidikäitumise kavatsusi. Käesoleva töö seisukohalt on raamistamisefekt oluline, sest maksepuhkusel võib olla sama majanduslik sisu, kuid tarbija võib seda hinnata erinevalt sõltuvalt sellest, kas rõhutatakse kohest makseleevendust või pikaajalist kogukulu.

Käitumuslikus rahanduses kirjeldab raamistamisefekt olukorda, kus majanduslikult samaväärne informatsioon mõjutab otsuseid erinevalt sõltuvalt selle esitamiskiisist ja võrdluspunktist, mille suhtes võimalikke tulemusi hinnatakse (Tversky & Kahneman, 1981). Seetõttu ei ole finantsinfo otsustaja jaoks alati neutraalne sisend: sama teave võib mõjutada otsust erinevalt sõltuvalt sellest, kas esile tuuakse võimalik kasu, kaotus, kulu või risk (Loewenstein & Chater, 2017). Krediidikäitumise kontekstis tähendab see, et samad krediidingimused või makseraskuste leevendusmeetmed võivad kutsuda esile erinevaid käitumuslikke reaktsioone sõltuvalt sellest, kuidas neid tarbijale esitatakse. Lihtsustatult tähendab raamistamisefekt seda, et otsust ei mõjuta ainult info sisu, vaid ka selle sõnastus, järjekord, rõhuasetus ja võrdluspunkt. Näiteks võib sama maksepuhkust kirjeldada kui võimalust vähendada kuumakset kuueks kuuks või kui lahendust, mis suurendab laenu kogukulu ja pikendab maksekoormust. Mõlemal juhul võib majanduslik sisu olla sama, kuid tarbija tähelepanu suunatakse erinevale tagajärjele. Raamistamisefekti toimimist krediidiotsustes näitab Pulk ja Riitsalu (2024) eksperiment murutraktori ostu näitel. Kui vastajatele esitati krediidipakkumine üksnes kuumaksena („Martin peab maksma 123,70 eurot kuus”), oli laenukavatsus 34%. Kui samale pakkumisele lisati maksete kestus ja kogukulu eurodes („Martin peab maksma 123,70 eurot 60 kuu jooksul. Murutraktor läheb kokku maksma 7422 eurot”), langes laenukavatsus 4%-ni. Aastase krediidi kulukuse määra

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

esitamisel oli laenukavatsus 8%. See näitab, et sama krediitpakumise erinev esitamine võib oluliselt muuta tarbija kavatsust krediiti kasutada. Käesoleva töö seisukohalt on see oluline, sest sarnane loogika võib kehtida ka maksepuhkuse puhul: kui rõhutatakse kuumakse ajutist vähenemist, võib meede tunduda atraktiivsem kui olukorras, kus esile tuuakse laenu kogukulu suurenemine või tagasimakseperioodi pikenemine.

Eeltoodut aitab selgitada prospektiteooria, mille kohaselt hinnatakse otsuseid suhtelise võrdluspunkti alusel ning kaotust tajutakse tugevamalt kui samaväärset kasu (Tversky & Kahneman, 1979). Krediidiotsustes tähendab see, et tarbija ei pruugi reageerida üksnes krediidi objektiivsele maksumusele, vaid sellele, millise tagajärjena info talle esitatakse. Kui tähelepanu juhitakse kuumaksele, võib krediit või maksepuhkus tunduda hallatava lahendusena; kui esile tuuakse kogukulu või pikaajaline maksekoormus, võib sama valik näida riskantsema või kulukamana. Seega aitab prospektiteooria selgitada, miks info raamistamine võib muuta otsuse emotsionaalset tähendust ka siis, kui majanduslik sisu jääb samaks.

Raamistamise mõju on krediidiotsustes seotud ka ankurdamisega. Ankurdamine (*anchoring*) on kognitiivne nihe, mille puhul indiviid toetub otsuse langetamisel liigselt esimesena nähtud või esile tõstetud informatsioonile ehk nn ankrule, kasutades seda lähtepunktina järgnevate hinnangute andmisel. See psühholoogiline protsess algab esialgsest väärtusest, millest lähtudes tehakse korrigeerimisi, kuid need korrigeerimised on tavaliselt ebapiisavad, mistõttu jääb lõplik otsus algse ankrule lähedale. (Tversky & Kahneman, 1974)

Krediidikäitumise kontekstis on seda nähtust empiiriliselt uurinud McHugh ja Ranyard (2016), kes leidsid, et näiteks krediitkaardi väljavõttel kuvatav miinimummakse toimib tugeva ankruna, suunates tarbijate tagasimakseotsuseid allapoole isegi juhul, kui neil on tegelikult võimekus tasuda suurem summa. Sarnane efekt ilmneb ka tarbijakrediidi puhul, kus madal kuumakse toimib esmase võrdluspunktina, muutes laenu kulu tarbijale psühholoogiliselt vastuvõetavamaks ja varjutades sellega krediidi tegelikku kogukulu (Pulk & Riitsalu, 2024). Maksepuhkuse kontekstis võib sarnase ankruna toimida ajutiselt väiksem kuumakse: kui see on otsustamisel kõige nähtavam infoelement, võib tarbija alahinnata laenu kogukulu suurenemist või tagasimakseperioodi pikenemist.

Raamistamisefekti võib käsitleda ka valikuarhitektuuri osana, kuna see mõjutab otsustuskeskkonda ilma valikuvõimaluste majanduslikku sisu muutmata. Valikuarhitektuur tähistab otsustuskeskkonna teadlikku kujundamist, mis suunab inimeste käitumist valikute

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

esitusviisi ja struktuuri kaudu, säilitades sealjuures nende täieliku valikuvabaduse (Mertens jt, 2022). Praktikas hõlmab see näiteks olulise info esiletõstmist ja nähtavust, valikuvõimaluste asetust ja järjestust ning seda, kui palju kognitiivset pingutust ehk vaeva otsuse langetamine inimeselt nõuab. Ulatuslik metaanalüüs enam kui 200 empiirilise uuringu põhjal näitab, et valikuarhitektuuri sekkumised, sealhulgas info raamistamine ja lihtsustamine, avaldavad käitumisele statistiliselt olulist, ehkki keskmiselt väikese kuni mõõduka mõju (Mertens jt, 2022). Kuigi metaanalüüs viitab, et finantsotsused võivad olla kognitiivsetele mõjutustele vähem vastuvõtlikud kui näiteks toiduvalikud (Mertens jt, 2022), on teabe selgus ja raamistamine olulised tegurid olukordades, kus otsuseid kujundavad piiratud tähelepanu, kognitiivsed nihked ja otsustuskoormus (Madrian, 2014). Sellistes tingimustes ei taga ka objektiivselt asjakohase teabe olemasolu, et tarbija seda otsustamisel täielikult arvesse võtab (Madrian, 2014). Seega võib krediidiinfo esitamise viis mõjutada käitumist mitte üksnes sisu, vaid ka otsustuskonteksti kujundamise kaudu.

Raamistamisefekti mõju võib tugevneda olukordades, kus otsuseid tehakse ebakindluse ja emotsionaalse pingete tingimustes (Barngetuny, 2025; El Ghmari jt, 2024; Kahneman & Tversky, 1979). Makseraskuste kontekstis võivad stress, ajasurve ja tajutud kontrolli vähenemine suunata tarbijat keskenduma kohesele probleemilahendusele, jättes pikaajalised kulud tagaplaanile (Espenberg jt, 2021; Meier & Sprenger, 2010). Sellisel juhul ei ole otsus pelgalt ratsionaalne kaalutus, vaid kujuneb emotsionaalse leevenduse ja finantsilise tagajärje vahelises pingeväljas (El Ghmari jt, 2024). Maksepuhkuse puhul on see eriti oluline, sest tarbija võib tajuda maksepuhkust eeskätt kiire leevendusena, mitte olemasoleva laenukohustuse ümberkujundamisena, millega võivad kaasned pikaajalised kulud.

Oluline on ka teabe esitamise ajastus ja selle seos piiratud tähelepanuga (Espenberg jt, 2021; Pulk & Riitsalu, 2024). Kui krediidi tingimusi käsitlev teave esitatakse alles lepingu sõlmimise hetkel või keerukal kujul, ei pruugi tarbija seda otsustamisel täielikult arvesse võtta (Espenberg jt, 2021; Lusardi & Tufano, 2015; Pulk & Riitsalu, 2024). Seevastu varajane, selge ja esile tõstetud teave võib kujundada esmase tõlgendusraami, millele edasine otsus tugineb (El Ghmari jt, 2024; Pulk & Riitsalu, 2024). Seetõttu ei määra otsust mitte ainult see, milline info on kättesaadav, vaid ka see, millal ja kuidas see tarbijani jõuab.

Varasem Eesti krediidiinfo raamistamise eksperiment näitab, et krediidiinfo esitamise viis võib mõjutada tarbijate laenukavatsust juba otsustushetkel. Seejuures on oluline, et mõju

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

ei tulene üksnes lisainfo olemasolust, vaid sellest, milline info tehakse tarbijale kõige nähtavamaks: kas madal kuumakse, krediidi kogukulu või aastane krediidi kulukuse määr. Sellest tulenevalt võib eeldada, et ka makseraskuste leevendusmeetmete, sealhulgas maksepuhkuse, puhul mõjutab tarbijate kavatsusi mitte ainult meetme majanduslik sisu, vaid ka see, kas seda esitatakse ajutise kergenduse, paindliku lahenduse, lisakulu või võimaliku riskina. Raamistamisefekt aitab seega selgitada, miks samaväärse sisuga krediidiinfo võib viia erinevate krediidikäitumise kavatsusteni. Käesolev töö laiendab seda lähenemist uue krediidi võtmise kontekstist maksepuhkuse kasutamise kavatsusele, kus tarbija ei otsusta uue laenu võtmise, vaid olemasoleva kohustuse ajutise ümberkorraldamise üle.

Kokkuvõttes võib järeldada, et raamistamisefekt mõjutab krediidikäitumise kavatsusi eelkõige võrdluspunktide kujundamise, emotsionaalse tähenduse omistamise ning tähelepanu suunamise kaudu (Kahneman & Tversky, 1979). Selle mõju võib olla olulisem olukordades, kus otsuseid tehakse piiratud tähelepanu, ajasurve ja ebakindluse tingimustes (Barngertuny, 2025; El Ghmari jt, 2024; Espenberg jt, 2021). Sellest tulenevalt on põhjendatud eeldada, et ka maksepuhkuse kui leevendusmeetme esitamise viis võib oluliselt mõjutada tarbijate valmisolekut seda kasutada, mis on käesoleva uurimistöö empiirilise analüüsi lähtepunktiks.

2. Raamistamisefekti mõju uurimine Eesti tarbijate maksepuhkuse võtmise kavatsusele

2.1. Maksepuhkuse tingimuste ja teabe esitamise praktikad Eestis

Alapeatükis antakse ülevaade sellest, kuidas Eesti krediidiandjad kirjeldavad maksepuhkust avalikus teabes. Maksepuhkuse pakkumise tingimused ja teabe esitamise viisid olid olulised eksperimendi stsenaariumide koostamisel. Kuna empiirilises osas võrreldakse kohese kuumakse vähenemise ja pikaajalise kogukulu suurenemise rõhuasetust, aitab kaardistus siduda eksperimendi tegelikus otsustuskeskkonnas esitatava infoga.

Kuigi maksepuhkus ei ole võlaõigusseaduses eraldi meetmena detailselt reguleeritud, võimaldab krediidilepingu tingimuste muutmise ja kohtuvälise ümberkujundamise raamistik ajutiste makseraskuste korral makseid edasi lükata, laenu tähtaega pikendada või maksegraafikut muul viisil kohandada (VÕS § 416¹ lg 2–3). Seega käsitletakse maksepuhkust Eesti õiguskeskkonnas eelkõige ühe võimaliku makseraskuste leevendusmeetmena, mille täpsemad tingimused kujunevad krediidiandja ja laenuvõtja kokkuleppel. See muudab

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

krediidiandjate avaliku teabe oluliseks, sest tarbija arusaam maksepuhkusest kujuneb sageli selle põhjal, kuidas krediidiandja vastavat võimalust kirjeldab.

Finantsinspektsiooni (2026) andmetel tegutsevad Eesti krediiditurul nii kohalikud krediidasutused - pangad (8), välisriikide krediidasutuste filiaalid (6) kui ka litsentseeritud krediidiandjad (32), kelle tegevus ja regulatiivne raamistik on osaliselt erinevad. Käesoleva töö kontekstis on oluline eristada panku ja pangaväliseid krediidiandjaid, sest need erinevad nii laenude hinnakujunduse kui ka krediidiinfo esitamise poolest. Finantsinspektsiooni (2025) andmetel oli pankade tarbimislaenude keskmine krediidi kulukuse määr 2025. aasta teises kvartalis ligikaudu 15%, samas kui pangaväliste krediidiandjate toodetel ulatus see järelmaksu puhul 25–29% ning tagatiseta väikelaenude puhul kuni 42%-ni. Seetõttu on krediidiinfo selgus eriti oluline kallimate krediiditoodete puhul, kus krediidi kogukulu mõistmine mõjutab tarbija otsust suuremal määral.

Pankade avalikus teabes käsitletakse makseraskuste leevendamist üldjoontes sarnase loogika alusel. Esmalt rõhutatakse laenuvõtja enda aktiivsust ja varajase pöördumise olulisust: makseraskuste ilmnemisel soovitatakse pangaga ühendust võtta enne võlgnevuse tekkimist. Seejärel esitatakse võimalikud lahendused, mille hulka kuuluvad näiteks maksepuhkus, laenuperioodi pikendamine või maksegraafiku muutmine. Lahenduste pakkumine ei ole seejuures automaatne, vaid sõltub kliendi majanduslikust olukorrast ja krediidiandja hinnangust. Detailne ülevaade pankade veebilehtedel avaldatud makseraskuste leevendamise võimalustest on esitatud lisa C.

Makseraskuste leevendamise lahenduste seas on pankade avalikus teabes kõige selgemalt piiritletud põhiosa maksepuhkus. Seda kirjeldatakse enamasti ajutise lahendusena, mille ajal laenuvõtja põhiosamakseid ei tasu ning maksab üksnes intressi. Kirjeldustes rõhutatakse, et maksepuhkuse kestus sõltub kliendi majanduslikust olukorrast ning maksepuhkuse järel võib muutuda kas kuumakse suurus või laenuperioodi pikkus. Põhiosa maksepuhkuse kirjeldused valitud pankade avalikus teabes on koondatud lissasse D.

Täielikku maksepuhkust kirjeldatakse pankade avalikus teabes kui meetet, mida kasutatakse eelkõige olukordades, kus laenuvõtja sissetulek on ajutiselt katkenud või oluliselt vähenenud. Näiteks Swedbanki veebilehel (2026) olev info seob täieliku maksepuhkuse eeskätt eluasemelaenudega ning kirjeldab seda võimalusena olukordades, kus laenuvõtja on ajutiselt sissetulekuta. Sarnaselt kirjeldab Coop Pank (2026) täielikku maksepuhkust lahendusena, kus edasi lükatakse nii intressi kui ka põhiosa maksed, ning seob selle eelkõige

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

väga suure sissetuleku langusega. Tarbijale suunatud koondselgitustes eristatakse põhiosa- ja täielikku maksepuhkust ning rõhutatakse varase tegutsemise olulisust, et vältida lisakulusid ja maksehäireid (Finantsinspeksioon, 2025; Kriis.ee, 2021).

Pangaväliste krediidiandjate avaliku teabe analüüs näitab, et maksepuhkuse käsitlus on võrreldes pankadega vähem standardiseeritud ning sageli killustunud – vastav teave paikneb KKK-des, makseraskuste alajaotustes või üldistes tingimustes ning ei ole ühtselt ja selgelt esitatud (Telia, 2026; Monefit Estonia OÜ, 2026; Creditstar Estonia AS, 2026).

Samas iseloomustab mittepangast krediidiandjaid suurem paindlikkus ja teenusepõhine lähenemine: näiteks on Bondoral loodud eraldi kuutasulised teenused „B Secure“ (19,99 € kuus) ja „B Secure+“ (29,99 € kuus), mis võimaldavad kliendil ise muuta maksegraafikut või võtta põhiosa maksepuhkust (vastavalt kuni 12 või 60 kuuks) ning pakuvad lisaks ka erineva tasemega maksekaitset ja muid paindlikke haldusvõimalusi (Bondora AS, 2026a; Bondora AS, 2026b).

Konkreetsete krediidiandjate näited viitavad, et makseraskuste lahendused on sageli seotud kas iseteeninduslike toimingute või individuaalse hindamisega. Näiteks võimaldab Creditstar laenu tähtaegade lühiajalist pikendamist tasu eest, mille tulemusena nihkub edasi kogu maksegraafik (Creditstar Estonia AS, 2026), samas kui ESTO pakub maksepuhkuse aktiveerimist iseteeninduses kindlaksmääratud tingimustel (ESTO AS, 2026). Telia toob avalikus teabes välja ka maksepuhkuse kui ühe võimaliku lahenduse, rõhutades selle sõltuvust kliendi majanduslikust olukorrast (Telia, 2026). Seega ei ole maksepuhkuse käsitlus pangaväliste krediidiandjate seas ühtne, vaid varieerub nii esitusviisi kui ka tingimuste detailsuse poolest.

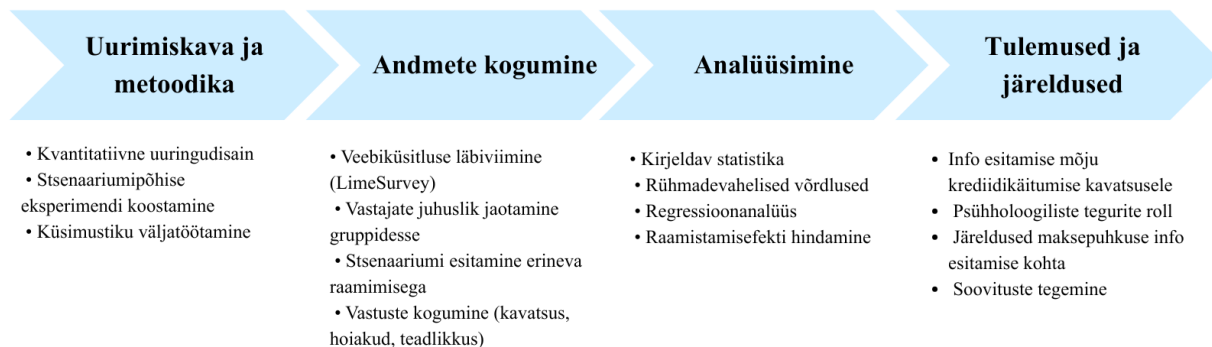
Avaliku veebisisu võrdluses ilmnes samas, et maksepuhkuse ja restruktureerimisvõimaluste info kättesaadavus ja leitavus erineb pankade lõikes. Mõnel juhul on teave koondatud eraldi “makseraskuste lahenduste” maandumislehele, samas kui teistel pakkujatel võib info olla killustatud KKK-des, tooteinfo lehtedel või eeldada eraldi pöördumist kliendihalduri poole, mistõttu ei pruugi tarbijal olla lihtne saada kiiret ülevaadet võimalikest meetmetest ja nende mõjust. Käesoleva töö ettevalmistavas allikakorjes oli makseraskuste lahenduste kirjeldus kõige läbipaistvamalt koondatud Swedbanki ja SEB panga avalikel lehtedel, kus on loodud eraldi lahenduste lehed ning eristatud ka maksepuhkuse peamised vormid ja nende tagajärjed.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Raamistamisefekti seisukohast sõltub finantsotsus teabe väljendusviisist. Eesti krediidiandjate avalikus teabes kirjeldatakse maksepuhkust üldjuhul sama finantsmehhanismi kaudu – põhiosa maksete ajutise edasilükkamisena, millega kaasneb lühiajaline maksekoormuse vähenemine ning võimalik laenu kogukulu kasv tulevikus. Seejuures võib maksepuhkuse info esitamisel varieeruda, kas suurem rõhk asetatakse kohesele rahalisele leevendusele või meetmega seotud pikaajalistele kulumõjudele. Selline erinev rõhuasetus loob sobiva aluse raamistamisefekti empiiriliseks testimiseks.

2.2. Uurimismeetodi ja valimi kirjeldus

Selles alapeatükis kirjeldatakse magistritöös kasutatud uurimismetoodikat ja andmekogumise protsessi. Esmalt antakse ülevaade uuringu kujundusest ning põhjendatakse eksperimentaalse ja küsitluspõhise meetodi kombineeritud kasutamist. Seejärel kirjeldatakse kasutatud küsimustikku, mõõdikuid ja andmekogumise korraldust. Peatükis selgitatakse ka eksperimendi ülesehitust ja stsenaariumi koostamist, sealhulgas erinevate eksperimendirühmadele esitatud informatsiooni raamistamist. Lõpuks antakse ülevaade valimi kujunemisest, kasutatud muutujatest ning andmete analüüsimiseks rakendatud statistilistest meetoditest. Joonisel 4 on esitatud uurimisprotsessi etapid.

Joonis 4. Uurimisprotsessi etapid

Allikas: Autorite koostatud

Magistritöös kasutati kvantitatiivset uurimisdisaini, mis ühendas veebipõhise küsitluse ja randomiseeritud kontrollitud eksperimendi (*randomized controlled trial* - RCT). Kombineeritud uurimismeetodi kasutamine võimaldab käsitleda uurimisprobleemi terviklikumalt, kuna sotsiaalsed nähtused kujunevad mitmete omavahel seotud tegurite mõjul

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

(Annist & Kaaristo, 2017). Eksperimentaalne osa võimaldab hinnata, kuidas erinevad informatsiooni esitamise viisid mõjutavad vastajate otsuseid, samas kui küsitluse pool annab lisateavet vastajate teadmiste, hoiakute ja taustategurite kohta.

Eksperimentaalset uurimisdisaini kasutatakse sotsiaalteadustes põhjuslike seoste uurimiseks, kuna see võimaldab manipuleerida sõltumatute muutujatega, kontrollida võimalikke segavaid tegureid ning võrrelda katsegruppide tulemusi, et hinnata sekkumiste või informatsiooni esitamise viiside mõju indiviidide otsustele ja käitumisele (Aguinis & Bradley, 2014). Eksperimentaalset lähenemist kasutatakse laialdaselt ka majandusteaduses ja käitumusliku majanduse uuringutes, kus kontrollitud sekkumiste abil analüüsitakse, kuidas erinevad poliitikameetmed või informatsiooni esitamise viisid mõjutavad inimeste otsuseid ja käitumusmustreid (Madrian, 2014). Eksperimentaalsed või loomulikud eksperimendid võimaldavad analüüsida inimeste finantsotsuseid ja reaktsioone erinevatele sekkumistele (Vihriälä, 2023), sealhulgas krediidiinfo esitamise mõju tarbijate laenukäitumise kavatsustele (Pulk & Riitsalu, 2024). Randomiseeritud kontrollkatse (RCT) on seejuures üks usaldusväärsemaid meetodeid põhjuslike seoste tuvastamiseks, sest osalejate juhuslik jaotamine gruppidesse aitab vähendada võimalike kõrvaliste tegurite mõju uurimistulemustele (Aguinis & Bradley, 2014).

Seega võimaldas selline eksperimentaalne lähenemine kombineerituna küsitlusega hinnata põhjuslikke seoseid makseraskuste ennetus- ja leevendusmeetmete informatsiooni esitamise ning krediidikäitumise kavatsuste vahel. Kuna tegelike krediidiotsuste mõjutamine eksperimentaalses kontekstis oleks eetiliselt problemaatiline ja praktiliselt keeruline, kasutati uuringus stsenaariumipõhist (*vignette*) eksperimenti, kus vastajatele esitati hüpoteetiline otsustusolukord. Sellises stsenaariumis seisab laenuvõtja silmitsi ajutiste makseraskustega ning kaalub maksepuhkuse kasutamist. Hüpototeetilise olukorra kasutamine võimaldab standardiseerida otsustuskeskkonda ja vähendada väliste tegurite mõju vastustele ning uurida, kuidas erinevad informatsiooni esitamise viisid mõjutavad inimeste hinnanguid ja käitumiskavatsusi kontrollitud tingimustes, ilma et sekkutaks otseselt nende tegelikesse finantsotsustesse (Aguinis & Bradley, 2014). Sarnast lähenemist on kasutatud ka krediidiotsuseid käsitlevas uuringus, kus hinnati krediidiinfo esitamise mõju tarbijate kavatsusele krediiti kasutada (Pulk & Riitsalu, 2024). Seetõttu mõõdeti uuringus tegeliku käitumise asemel käitumuslikke kavatsusi, lähtudes planeeritud käitumise teooriast, mille kohaselt on käitumiskavatsus oluline tegeliku käitumise eelkäija (Ajzen, 1991).

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Eksperimentaalse stsenaariumi koostamisel lähtuti Eesti krediidasutuste ja pangaväliste krediidiandjate veebilehtedel avaldatud maksepuhkuse kirjeldustest. Eksperimendi situatsiooni kirjeldamisel tugineti käitumusliku rahanduse ja valikuarhitektuuri käsitlustele, mille kohaselt võivad isegi väikesed muutused info esitamise viisides ja rõhuasetustes (raamistusefekt) mõjutada tarbijate otsustusvalmidust ja kavatsusi. Sarnaseid metoodilisi lähenemisi on kasutatud krediidi-, kindlustus- ja pensionikäitumist käsitlevates eksperimentaalsetes uuringutes, mille ülevaade on toodud magistr töö teoreetilises osas. Situatsiooni kirjelduse loomiseks analüüsiti mitmete laenupakkujate (nt SEB, LHV jt) kodulehtedel esitatud infot maksepuhkuse tingimuste ja toimimise kohta. Analüüs näitas, et maksepuhkust kirjeldatakse enamasti võimalusena lükata ajutiselt edasi laenu põhiosa tagasimakseid, mille ajal tuleb tasuda üksnes intressimakseid ning mille tulemusena võivad pärast maksepuhkuse lõppu igakuised laenumaksed suurenedada.

Eksperimendis kasutatud stsenaarium põhines neil tegelikes krediidasutustes kasutatavatel info esitamise viisidel, et tagada olukorra realistlikkus ning sarnasus laenuvõtjatele reaalses keskkonnas esitatava informatsiooniga. Kahes katsegrupis täiendati stsenaariumit (vt joonis 5) lisades vastavalt maksepuhkuse konkreetne rahaline mõju igakuisele laenumaksele ja teises grupis toodi välja maksepuhkuse pikaajaline mõju kogulaenule. Selline erinev informatsiooni raamistamine võimaldas analüüsida, kuidas maksepuhkuse lühiajaliste ja pikaajaliste mõjude esiletoomine mõjutab vastajate krediidikäitumise kavatsusi.

Kontrollgrupp (n = 136)	Katsegrupp 1 (n = 138)	Katsegrupp 2 (n = 136)
Vastajatele esitatakse maksepuhkuse kohta minimaalne ja neutraalne kirjeldus, mis vastab tavapärasele üldisele infole ilma täiendavate rõhuasetusteta.	Stsenaariumis täpsustati lisaks maksepuhkuse mõju igakuisele laenumaksele, tuues näitena välja, et kui igakuine laenumakse on 519 eurot, väheneb see 6-kuulise põhiosa maksepuhkuse ajal ligikaudu 310 euroni, kuna tasuda tuleb ainult intress.	Stsenaariumis lisati informatsioon maksepuhkuse pikaajalisest kulumõjust, rõhutades, et maksepuhkuse kasutamine suurendab tarbimislauenu kogukulu ligikaudu 500 euro võrra, kuna põhiosa maksed lükkuvad edasi ning intressikulu koguneb.

Joonis 5. Eksperimentaalse disaini ülesehitus

Allikas: Autorite koostatud

Eksperimendi stsenaariumis kasutati tarbimislauenu näidet, kuna tarbijakrediit on Eestis laialt kasutatav finantstoode – 2025. aasta esimesel poolaastal sõlmiti ligi 260 000 uut tarbimislauenulepingut ning tarbimislauenu ja krediitkaartide kogujääk ulatus 1,4 miljardi

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

euroni (Finantsinspeksioon, 2025). Varasemad uuringud näitavad, et tarbijate krediidiotsuseid mõjutab oluliselt krediidingimuste ja -kulude esitamise viis, mistõttu on tarbimislaen sobiv kontekst informatsiooni raamistamise mõju uurimiseks (Pulk & Riitsalu, 2024; Espenberg jt, 2021).

Pärast stsenaariumiga tutvumist paluti vastajatel hinnata, kui tõenäoliselt nad sarnases olukorras kaaluksid maksepuhkuse kasutamist ja lisainfo otsimist enne otsuse tegemist. Seejärel täitsid kõik vastajad identse küsimustiku, mille abil koguti lisainfot nende teadmiste, hoiakute, finantsolukorra ja demograafiliste tunnuste kohta. See võimaldas selgitada krediidiotsuseid mõjutavaid individuaalseid tegureid ning kontrollida nende mõju statistilistes mudelites. Küsimustiku struktuuri ülevaade on toodud tabelis 2.

Tabel 2

Küsimustiku struktuur

Kategooria	Küsimuste teemad
	Maksepuhkuse tingimuste erinev esitusviis 2 katsegrupis + 1 kontrollgrupis
Eksperimendi stsenaarium + käitumiskavatsuse küsimused	2 küsimust käitumiskavatsuse kohta (kui tõenäoliselt kasutaks maksepuhkust antud situatsioonis ja kui tõenäoliselt otsiks enne otsustamist täiendavat infot)
Demograafilised andmed	Sugu, vanus, rahvus, elukoht, haridustase
Kogemused laenude ja maksepuhkusega	Laenukohustuste olemasolu, laenuliigid, laenukoormuse suurus, maksepuhkuse kasutamise kogemuse ning otsust mõjutanud tegurite kohta.
Võlataadlikkus	Intressi ja laenu kogukulu mõistmine (vt tabel 3)
Laenudega seotud hoiakud	Suhtumine laenude kasutamisse ja kaasnevatesse riskidesse (vt tabel 3)
Oleviku ületähtsustamine ja riskitaju	Ajaperspektiiv ja riskivalmidus (vt tabel 3)

Allikas: Autorite koostatud

Küsimustik hõlmas soo, vanuse, rahvuse, haridustaseme ja elukoha küsimusi ning mõõtis finantsteadmisi, arusaama laenamisega seotud mõistetest, laenuhoiakuid, krediidiriski tajumist, riskivalmidust ja ajaperspektiivi. Küsimustiku koostamisel kasutati varasemates finantskäitumise ja käitumusliku majanduse uuringutes rakendatud mõõdikuid, et toetada

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

kasutatud konstruktide usaldusväärset mõõtmist ja tulemuste võrreldavust (vt tabel 3).

Küsimustiku järjestus on kujundatud selliselt, et vältida teadmiste või hoiakute *priming*-efekti (eelneva info mõju) enne eksperimentaalset otsust.

Tabel 3

Võlateadlikkuse, hoiakute ja riskitaju mõõdikud

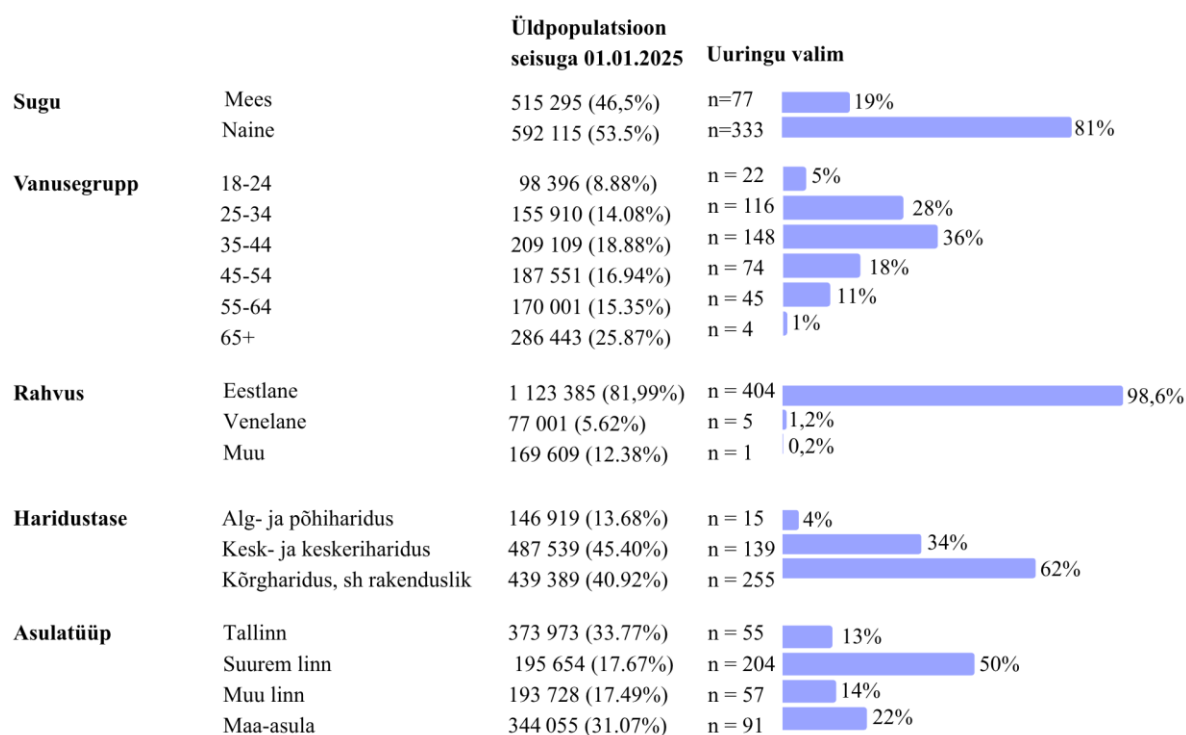
Küsimuste teemad plokkide kaupa	Mõõdik/skaala	Allikas
Võlateadlikkus		
<i>Intressimaksete mõju võla kestusele</i>	Valikvastused	Lusardi & Tufano (2015)
<i>Intressi ja laenu kogukulu mõistmine</i>	Valikvastused	Pulk & Riitsalu (2024)
<i>Intressi arvutamine</i>	Valikvastused	Pulk & Riitsalu (2024)
<i>Liitintressi mõistmine</i>	Valikvastused	Lusardi & Tufano (2015)
<i>Laenu põhiosa maksepuhkuse mõistmine</i>	Valikvastused	(autorid)
Laenudega seotud hoiakud		
<i>Elu on laenudega muretum.</i>	Likerti 5 palli skaala (1 – üldse ei nõustu...5 – kindlasti nõustun)	Bialowolski jt (2020)
<i>Laenu tuleks võtta ainult viimase võimalusena, kui muud lahendust ei ole.</i>		
<i>Laenudega kaasnevad tarbetud ja suured riskid.</i>		
Oleviku ületähtsustamine ja riskitaju		
<i>Oleviku eelistamine</i>	2 vastusevarianti	Meier & Sprenger (2010)
<i>Ajaline diskonteerimine</i>	2 vastusevarianti	Meier & Sprenger (2010)
<i>Üldine riskivalmidus</i>	10 palli skaala (1 – üldse mitte riskialdis ... 10 – väga riskialdis)	Dohmen jt (2011)

Allikas: Autorite koostatud

Lisaks valideeritud küsimustele lisati magistr töö uurimisfookusest tulenevalt küsimusi osalejate varasema maksepuhkuse kasutamise kogemuse ja teadlikkuse kohta ning laenukogemuse tausta kirjeldamiseks, sealhulgas aktiivsete laenukohustuste olemasolu, laenutüüpide ja laenukoormuse suuruse kohta. See aitas koguda täiendavat teavet vastajate finantsolukorra ja varasema krediidikäitumise kohta. Maksepuhkuse mittekasutamise põhjuste vastusevariandid kohandati Lambie-Hanson jt (2021) uuringu põhjal, samas kui kasutamise põhjuste vastusevariandid sõnastasid autorid uuringu eesmärgist, maksepuhkuse olemusest ja varasemates uuringutes esile toodud võimalikest kasutusmotiividest lähtudes. Terviklik eksperiment-küsimustik on esitatud lisan E.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Andmekogumine toimus LimeSurvey keskkonnas ajaperioodil 26.02.2026-13.03.2026. Küsitluse linki levitati sotsiaalmeedia kaudu autorite kontaktvõrgustikes ja ühe suunamudija sotsiaalmeediakontol. Seetõttu kujunes valim mugavus- ja lumepallivalimi põhimõttel, mis oli sobiv, kuna võimaldas veebiküsitlusega lühikese aja jooksul jõuda erinevate vastajateni olemasolevate võrgustike kaudu (Õunapuu, 2014). Uuringu sihtgrupiks olid täisealised Eesti elanikud. Vaadeldava populatsiooni suurus on 01.01.2025 seisuga 1 107 410 inimest, moodustades 80,8% Eesti rahvastikust (Statistikaamet, 2025). Valimisse kuulus kokku 410 inimest, kellest 366 osalejat täitis küsimustiku lõpuni ja 44 osalejat katkestas küsimustiku täitmise eelviimasel küsimustiku leheküljel, mis puudutas võlataadlikkuse küsimusi.

Joonis 6. Üldpopulatsioon ja uuringu valim

Allikas: Autorite koostatud

Joonise 6 põhjal ei saa uuringu valimit pidada üldpopulatsiooni suhtes täielikult esinduslikuks. Valimis on ülekaalus naised, eestlased, kõrgema haridustasemega vastajad ning suuremates linnades elavad inimesed. Vanusjaotus sarnaneb üldpopulatsiooniga eeskätt tööealiste seas, kuid 65+ vanuserühma vähest osalust võib selgitada veebiküsitluse piiratud sobivus vanemaelastele. Rahvuse lõikes võis valimit mõjutada eestikeelne küsimustik, mis

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

võis piirata venekeelse elanikkonna osalemist. Seetõttu tuleb tulemuste üldistamisel arvestada, et valim peegeldab uuritavat sihtrühma üksnes piiratud ulatuses.

Tabelis 4 on esitatud valimi demograafiline jaotus eksperimendirühmade lõikes.

Tabel 4

Valimi demograafiline kirjeldus kogu valimi ja eksperimendigruppide lõikes

Tunnus (hii-ruudu testi p)	Kogu valim n = 410	Kontrollgrupp n = 136	Katsegrupp 1 n = 138	Katsegrupp 2 n = 136
Sugu (p = 0.544)				
Mees	77 (19%)	24 (18%)	30 (22%)	23 (17%)
Naine	333 (81%)	112 (82%)	108 (78%)	113 (83%)
Vanusegrupp (p = 0.902)				
18-24	22 (5.4%)	8 (5.9%)	6 (4.3%)	8 (5.9%)
25-34	116 (28%)	43 (32%)	33 (24%)	40 (29%)
35-44	148 (36%)	49 (36%)	52 (38%)	47 (35%)
45-54	74 (18%)	20 (15%)	28 (20%)	26 (19%)
55-64	45 (11%)	14 (10%)	17 (12%)	14 (10%)
65+	4 (1.0%)	1 (0.7%)	2 (1.4%)	1 (0.7%)
Ei avaldanud	1 (0.2%)	1 (0.7%)	0 (0%)	0 (0%)
Rahvus (p = 0.659)				
Eestlane	404 (99%)	133 (98%)	136 (99%)	135 (99%)
Muu	1 (0.2%)	1 (0.7%)	0 (0%)	0 (0%)
Vene	5 (1.2%)	2 (1.5%)	2 (1.4%)	1 (0.7%)
Haridustase (p = 0.455)				
Põhiharidus	15 (3.7%)	3 (2.2%)	7 (5.1%)	5 (3.7%)
Kesk- või keskeriharidus	139 (34%)	53 (39%)	42 (30%)	44 (32%)
Kõrgharidus	255 (62%)	79 (58%)	89 (64%)	87 (64%)
Ei avaldanud	1 (0.2%)	1 (0.7%)	0 (0%)	0 (0%)
Elukoht (p = 0.618)				
Tallinn	55 (13%)	14 (10%)	22 (16%)	19 (14%)
Muu suurem linn*	204 (50%)	69 (51%)	65 (47%)	70 (51%)
Muu linn	57 (14%)	21 (15%)	22 (16%)	14 (10%)
Maa asula	91 (22%)	32 (24%)	28 (20%)	31 (23%)
Ei avaldanud	3 (0.7%)	0 (0%)	1 (0.7%)	2 (1.5%)

Märkused: *muu suurem linn: Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve

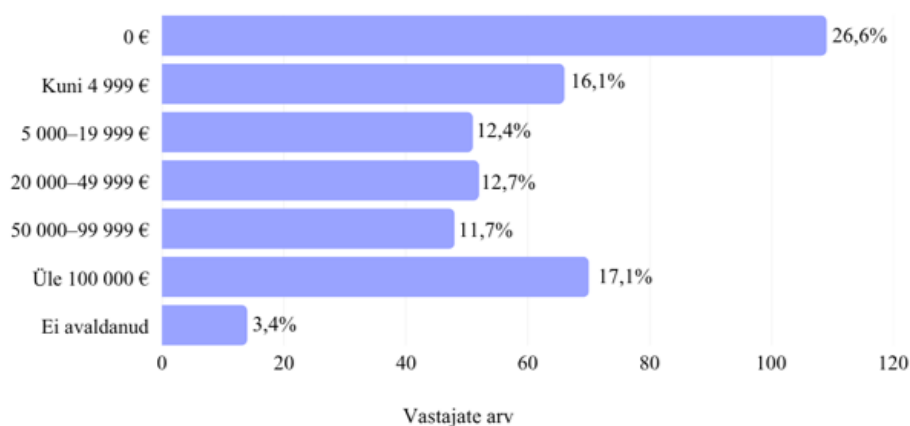
Allikas: Autorite koostatud

Uuringus osalejatest 26,6% märkis, et neil ei ole hetkel laenukohustusi, samas kui 73,4%-l vastajatest oli vähemalt üks aktiivne laenukohustus. Joonis 7 näitab, et laenukohustustega vastajate seas oli suurim osakaal neil, kelle kõigi laenukohustuste

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

kogujääk ületas 100 000 eurot (17,1%), samas kui ülejäänud vastajad jagunesid suhteliselt ühtlaselt väiksemate ja keskmise suurusega laenukoormuse vahemike vahel.

Laenuliikide lõikes oli vastajate seas kõige levinum eluasemelaen, mida oli märkinud 44,9% vastajatest. Sellele järgnesid autoliising (22,2%), tarbimislaen (16,3%) ja järelmaks (15,9%). Vähem esines krediitkaardivõlga (11,2%), õppelaenu (5,6%) ning eraisikult võetud laenu (2,7%). Muu laenuna nimetati ideelaenu ja laenu äriisikult. Kuna laenuliikide küsimus võimaldas märkida mitu vastusevarianti, ei summeeru osakaalud 100%-ni.

Joonis 7. Laenude kogujääk

Allikas: Autorite koostatud

Andmepuhastuse käigus tuvastati üks vastuoluline vastus, kus vastaja märkis samaaegselt nii laenukohustuste puudumise kui ka laenukohustuse olemasolu. Sellisel juhul lähtuti analüüsis konkreetse laenukohustuse olemasolu tähistavast vastusest ning märke „laenukohustused puuduvad” käsitleti eksliku vastusena. Kategooria „muu laen” puhul vaadati vastajate vabatekstina esitatud täpsustused käsitsi üle. Kui vastuse sisu kattus mõne olemasoleva laenuliigiga, kodeeriti see vastavasse kategooriasse ümber. Näiteks liigitati autolaenu autoliisingu, krediitkaart krediitkaardivõla ning järelmaksuga seotud vastused järelmaksu kategooriasse. Vastused, mis viitasid laenukohustuste puudumisele, kodeeriti vastavasse kategooriasse „mul ei ole hetkel laenukohustusi”. Ainult need vastused, mida ei olnud võimalik olemasolevatesse kategooriatesse üheselt liigitada, jäeti koondkategooriasse „muu laen”.

Töös kasutati kvantitatiivset andmeanalüüsi, kuna see võimaldab süstemaatiliselt analüüsida suure hulga vastajate andmeid ning teha nende põhjal üldistusi uuritava sihtrühma kohta. Andmeanalüüs viidi läbi R programmeerimiskeeles, tabelite ja jooniste vormistamisel

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

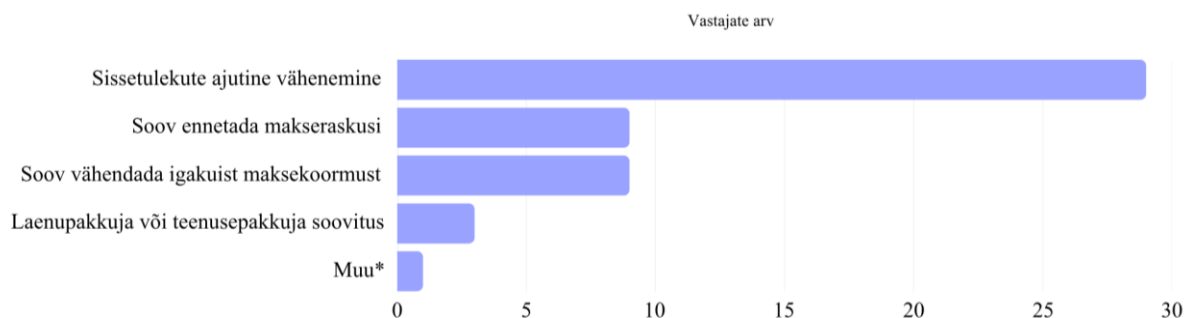
kasutati Canvat ja Microsoft Excelit. Esmalt rakendati kirjeldavat statistikat, et anda ülevaade valimi demograafilistest tunnustest ning vastuste jaotusest. Eksperimendirühmade võrreldavuse hindamiseks kasutati demograafiliste tunnuste lõikes hii-ruut teste. Sõltuvate muutujate gruppidevaheliste erinevuste hindamiseks kasutati OLS-regressioonanalüüsi. Regressioonimudelid võimaldasid hinnata eksperimenditingimuste seost maksepuhkuse kasutamise kavatsuse ja täiendava info otsimise kavatsusega ning võtta arvesse ka kontrollmuutujate mõju. Esmalt hinnati mudelid üksnes eksperimendigrupi tunnusega, seejärel lisati demograafilised kontrollmuutujad ning laiendatud mudelites kaasati ka võltheadlikkus, varasem maksepuhkuse kogemus, laenuhoiakud, riskitaju, oleviku ületähtsustamine ja laenukohustuse olemasolu. Statistilise olulisuse hindamisel lähtuti 95% usaldusnivoo põhimõttest. Täiendava kontrollina viidi läbi alarühmade analüüs laenuhoiakute koondskoori alusel, et hinnata, kas eksperimenditingimuste seos maksepuhkuse kasutamise kavatsusega erineb madala ja kõrge laenuhoiakuskooriga vastajate seas. Kuigi eksperimentaalne uurimisdisain võimaldab hinnata rühmadevahelisi erinevusi kontrollitud tingimustes, keskendutakse töös eeskätt seoste ja erinevuste tõlgendamisele, vältides põhjendamatu kauguleulatuvaid järeldusi väljapoole uurimiskonteksti.

2.3. Eksperimendi tulemused maksepuhkuse info raamistamise mõjust

Selles alapeatükis esitatakse uuringu peamised tulemused ja nende põhjal tehtavad järeldused. Kõigepealt käsitletakse vastajate varasemat maksepuhkuse kasutamise kogemust, laenukohustusi ning krediidikäitumist mõjutavaid individuaalseid tegureid, nagu võltheadlikkus, laenuhoiakud, oleviku ületähtsustamine ja riskitaju. Seejärel hinnatakse, kas ja kuidas mõjutas maksepuhkuse info erinev esitamiski viis vastajate maksepuhkuse kasutamise kavatsust ning täiendava info otsimise kavatsust. Tulemuste esitamise kõrval tõlgendatakse leide ka käitumusliku rahanduse teoreetilises raamistikus ning tuuakse välja peamised järeldused ja praktilised soovitused.

Vastajate varasema maksepuhkuse kasutamise jaotusest ilmnes, et enamik vastanutest ei olnud maksepuhkust varem kasutanud, samas kui varasemad kasutuskogemused olid peamiselt seotud ajutiste finantsraskuste ja maksekoormuse vähendamise sooviga (vt joonis 8). Üks vabavastus kodeeriti kategooriasse „muu“, kuna see ei sobinud üheselt etteantud vastusevariantidega.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Joonis 8. Maksepuhkuse kasutamise põhjused

Märkus: *muu – „enda rumalus, et ei otsinud paremaid variante”

Allikas: Autorite koostatud

Maksepuhkust mittekasutanud vastajate seas nimetati kõige sagedamini põhjuseks vajaduse puudumist, samas kui oluliselt harvem toodi esile võimalikke kulusid, tulevase maksekoormuse suurenemist või mõju krediivõimekusele (vt tabel 5). Vabavastused kodeeriti võimalusel olemasolevatesse kategooriatesse ümber.

Tabel 5

Maksepuhkuse mittekasutamise põhjused

Tegurid	n
Kardan, et maksepuhkus võib olla kulukas	13
Kardan, et maksepuhkuse lõppedes on maksekoormus suurem	8
Ma ei ole vajanud maksepuhkust	314
Ma ei tea, kas mul on õigus maksepuhkusele	3
Ma ei tea, kuidas maksepuhkust taotleda	1
Mure krediidireitingu või krediivõimekuse pärast	5
Olen varem maksepuhkust taotlenud, kuid taotlus lükati tagasi	2

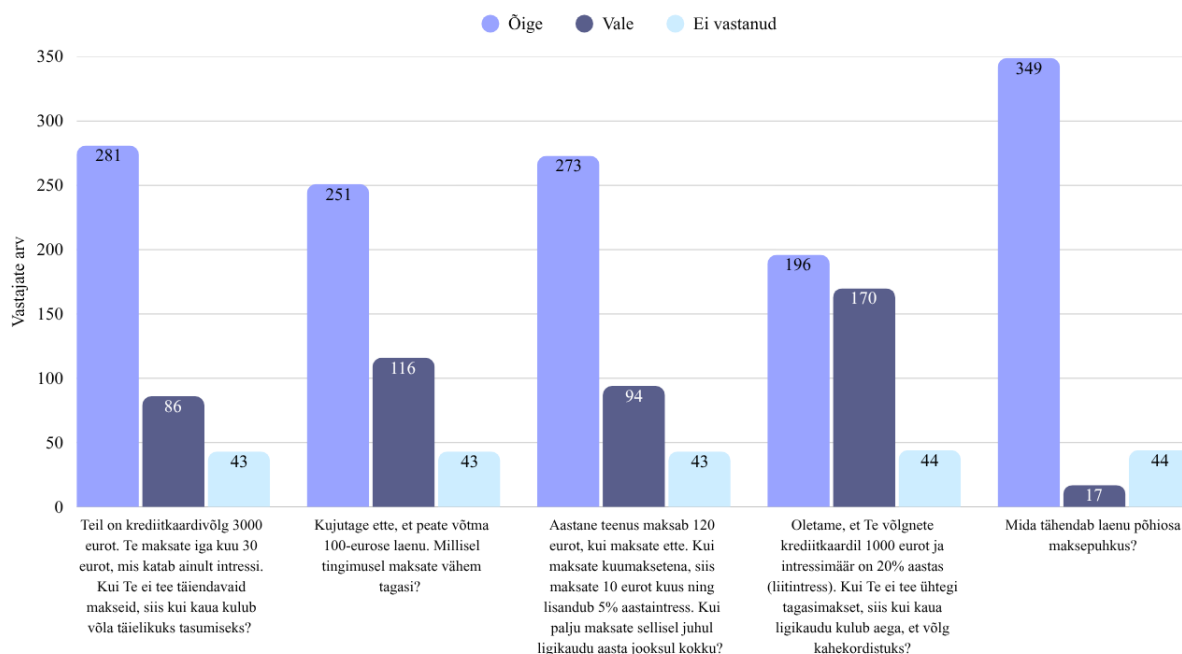
Allikas: autorite koostatud

Sarnane muster ilmnes ka Lambie-Hanson jt (2021) uuringus, kus maksepuhkuse mittekasutamist põhjendati valdavalt vajaduse puudumisega, kuid osa vastajatest tõi esile ka ebakindlust maksepuhkuse tingimuste, võimaliku kulukuse, krediivõime ja hilisema tagasimaksmise suhtes. Laiemalt viitab see sellele, et maksepuhkuse kasutamist või mittekasutamist ei kujunda ainult teenuse olemasolu või teadlikkus sellest, vaid ka inimese hinnang oma vajadusele, võimalikule kulukusele ja tulevasele maksevõimele.

Võlateadlikkuse küsimuste analüüsis käsitleti vastusevarianti „ei oska öelda” vale vastusena, samas kui küsimusele üldse vastamata jätmine kodeeriti puuduva väärtusena. Selline lähenemine on kooskõlas varasema teaduskirjandusega, kus „ei oska öelda“ vastuseid

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

ei käsitleta juhusliku puuduvana, vaid madala teadmiste taseme indikaatorina (nt Lusardi ja Tufano, 2009). Kuigi „ei oska öelda“ vastuseid analüüsitakse mõnes uuringus ka eraldi, võimaldab töös kasutatud lähenemine anda konservatiivsema hinnangu teadlikkuse mõjule (Pulk ja Riitsalu, 2024). Tulemused näitasid, et vastajate võlateadlikkus oli küsimuste lõikes ebaühtlane (vt joonis 9). Kõige paremini tunti maksepuhkuse põhiosa puudutavat küsimust, millele vastas õigesti 95,4% vastanutest, samas kui kõige nõrgemad olid teadmised liitintressi mõjust krediitkaardivõla kasvule, kus õigesti vastas 53,6% vastanutest.

Joonis 9. Vastajate osakaal võlateadlikkuse küsimustes õigete, valede ja vastamata vastuste lõikes

Allikas: Autorite koostatud

Selline tulemus on kooskõlas varasema kirjandusega, mille järgi on võlateadlikkus sageli küsimuste lõikes ebaühtlane ning suurimad puudujäägid ilmnevad just intressi kuhjumise ja võla pikaajalise dünaamika mõistmisel. Białowolski jt (2020) osutavad, et Lusardi ja Tufano võlateadlikkuse küsimustel põhinevad uuringud eri riikides on näidanud olulisi puudujääke võlateadlikkuses, ning Galariotis ja Monne (2023) leidsid Prantsusmaa esindusvalimis, et vähem kui pool vastajatest suutis vastata õigesti mõlemale võlaintressi toimimist puudutavale põhiküsimusele. Lusardi ja Tufano (2009) on välja toonud, et paljudel inimestel on piiratud teadmised liitintressi mõjust ja nad ei taju, kui kiiresti võib võlg kasvada. Eesti kontekstis on Pulk ja Riitsalu (2024) saanud sarnase mustri: õigesti vastas 76,0% intressimakse küsimusele

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

ja 67,0% järelmaksu kogukulu küsimusele, kuid ainult 43,4% krediidi kulukuse määra tähenduse küsimusele. Seega viitavad ka käesoleva uuringu tulemused sellele, et vastajate teadmised olid tugevamad praktilise laenu toote toimimise ja konkreetsete kulude osas, kuid nõrgemad intressi kuhjumise ja võla pikaajaliste tagajärgede mõistmisel. Käesolevas töös muutub see eristus eriti oluliseks maksepuhkuse kontekstis, sest tarbija ei pea hindama üksnes meetme vahetut mõju kuumaksele, vaid ka selle pikaajalist mõju krediidi kogukulule ja tulevasele maksekoormusele.

Laenudega seotud hoiakute analüüs näitas, et vastajate suhtumine laenamisele oli pigem ettevaatlik (vt tabel 6). Enamik vastajaid nõustus pigem väitega, et laenu tuleks võtta ainult viimase võimalusena, ning seostas laenamist riskidega. Samas ei nähtud laene üldiselt elu muretumaks muutva lahendusena, mis peegeldab käitumuslikus rahanduses kirjeldatud võlavastasust (*debt aversion*) – kalduvust tajuda laenu võtmist kognitiivse ja emotsionaalse koormana (Prelec & Loewenstein, 1998; Zhang & Sussman, 2017). Riskitaju võib seejuures toimida kaitsemehhanismina, kuid varasem kirjandus viitab, et otsustushetkel võivad selle mõju nõrgendada kognitiivsed nihked, nagu liigne enesekindlus ja liigne optimism (Singh & Malhotra, 2023; El Ghmari jt, 2024).

Tabel 6

Vastajate hoiakud laenamise suhtes (skaala jaotus ja keskmised)

Hoiakute küsimused	Vastuste jaotus Likerti skaalal (1-üldse ei nõustu ... 5-kindlasti nõustun)					Ei oska öelda/ vastamata	M	SD
	1	2	3	4	5			
Elu on laenudega muretum	129	78	91	35	31	46	2,34	1,28
Laenu tuleks võtta ainult viimase võimalusena	18	46	84	115	103	44	3,65	1,16
Laenudega kaasnevad tarbetud ja suured riskid	5	76	141	96	47	45	3,28	0,98

Märkused: M – aritmeetiline keskmine; SD – standardhälve; vastuste jaotus Likerti 5-palli skaalal (1 – üldse ei nõustu; 2 – pigem ei nõustu; 3 – nii ja naa; 4 – pigem nõustun; 5 – kindlasti nõustun).

Allikas: autorite koostatud

Tulemused viitavad seega pigem laenukriitilistele kui laenamist soodustavatele hoiakutele, mis on kooskõlas varasema Eesti uuringuga (Pulk & Riitsalu, 2024) ning

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

rahvusvahelise kirjandusega, mille kohaselt on võla suhtes sagedamini levinud ettevaatlikud ja negatiivsed hoiakud (Białowolski jt, 2020). Käesoleva uuringu kontekstis on oluline, et laenukriitilisi hoiakuid ei saa tõlgendada üksnes vastutustundlikku finantskäitumist toetava tegurina. Kuna maksepuhkus ei ole uus tarbimislaen, vaid olemasoleva kohustuse täitmist leevendav meede, võib tugev võlavastatus tähendada ka ettevaatlikkust selliste lahenduste suhtes, mis võiksid makseraskuste korral aidata lepingu ülesütlemist vältida. Seega võib sama hoiak, mis uue krediidi võtmisel toimib kaitsemehhanismina, makseraskuste lahendamise kontekstis vähendada valmisolekut kasutada kohtuväliseid leevendusvõimalusi.

Oleviku ületähtsustamise hindamiseks kasutatud valikuküsimustes eelistas enamik vastanutest suuremat hilisemat rahasummat: esimeses küsimuses 67,0% ning teises küsimuses 69,8% vastanutest. Oleviku ületähtsustamise tunnus ilmnes 10,3% vastanutest, kes eelistasid esimeses küsimuses väiksemat kohest tasu, kuid teises küsimuses suuremat hilisemat tasu. See viitab dünaamilisele ebakõlale, kus eelistused muutuvad sõltuvalt tasu saamise aja lähedusest (Meier & Sprenger, 2010). Kuigi oleviku ületähtsustamine ei olnud valimis domineeriv, näitab selle ilmumine osal vastanutest, et kohese kasu eelistamine võib siiski mõjutada teatud inimeste finantsotsuseid. Teooria järgi võivad inimesed sellistes olukordades üle hinnata lühiajalist rahalist leevendust ning alahinnata tulevasi kulusid, eriti juhul, kui otsuseid tehakse ebakindluse või stressi tingimustes (Thaler & Shefrin, 1981; Meier & Sprenger, 2010; Kahneman, 2011; El Ghmari jt, 2024). Maksepuhkuse puhul võib see väljenduda ajutise maksekoormuse vähenemise eelistamises pikaajaliste tagajärgede ees. Tulemus on kooskõlas varasemate uuringutega, mille järgi ilmneb oleviku eelistamine vaid osal vastajatest ning finantsotsustes võivad esineda impulsiivsed elemendid, kuigi üldised hoiakud toetavad pigem kaalutletud ja vastutustundlikku laenamist (Meier & Sprenger, 2010; Espenberg jt, 2021). Samas ei selgita selline ajapõhine kallutatatus vastajate hoiakuid tervikuna, vaid maksepuhkuse kasutamise kavatsus kujuneb pigem mitme teguri koosmõjus.

Riskitaju hinnati 10-pallisel skaalal, kus 1 tähistas üldse mitte riskialdist ja 10 väga riskialdist vastajat. Tulemused näitasid, et vastajate riskitaju paiknes pigem skaala keskel ($M = 4,60$; $Me = 5$; $SD = 2,21$). Sarnast jaotust on täheldanud ka Dohmen jt (2011), kelle esindusliku valimi põhjal oli riskivalmiduse mediaan samuti skaala keskel ning vastused jaotusid laialt kogu skaalal, viidates märkimisväärsele heterogeensusele, kuid keskendumisele keskmise riskivalmiduse ümber. Prospektiteooria kohaselt omavad kaotused ja ebakindlus otsustaja jaoks tugevat psühholoogilist kaalu, mistõttu võib selline tulemus viidata

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

kalduvusele eelistada kindlamaid ja psühholoogiliselt turvalisemaid valikuid (Kahneman & Tversky, 1979; El Ghmari jt, 2024). Eesti elanikkonna puhul on sarnaselt täheldatud, et inimeste üldised hoiakud on valdavalt kaalutletud ning vastutustundlikkust soosivad, peegeldades ühiskonnas levinud ettevaatlikku fooni finantsotsuste tegemisel (Espenberg jt, 2021). Käesoleva töö kontekstis on oluline, et üldine riskivalmidus ei pruugi maksepuhkuse kasutamise kavatsust üheselt selgitada, sest maksepuhkus võib tarbija jaoks tähendada korraka nii vahetu maksekoormuse ja lepingu ülesütlemise riski vähendamist kui ka tulevase kogukulu ja maksekoormuse suurenemise riski.

Kuna eksperimendirühmad osutasid demograafiliste tunnuste lõikes omavahel võrreldavaks, hinnati järgmisena, kas eksperimenditingimused seostuvad sõltuvate muutujatega. Selleks võrreldi esmalt maksepuhkuse kasutamise kavatsuse ja täiendava info otsimise kavatsuse keskmisi eksperimendirühmade lõikes. Sõltuvate muutujate analüüsis käsitleti vastusevarianti „ei oska öelda” puuduva väärtusena, mistõttu viidi analüüs läbi 5-pallisel skaalal, arvestades üksnes vastuseid väärtustega 1 kuni 5.

Tabel 7

Gruppide keskmiste võrdlus

Muutuja	Kontrollgrupp M (SD)	Grupp 1 M (SD)	Grupp 2 M (SD)	Olulisuse tõenäosus
Maksepuhkuse kasutamise kavatsus	3,28 (1,04)	3,23 (1,10)	3,00 (1,08)	0,07
Täiendava info otsimise kavatsus	4,34 (1,03)	4,42 (0,92)	4,52 (0,91)	0,28

Märkused: M – aritmeetiline keskmine; SD – standardhälve; grupp 1 viitab kuumakse leevendamise raamistusele ja grupp 2 kogukulu rõhutavale raamistusele.

Allikas: autorite koostatud

Tabelis 7 esitatud kirjeldav võrdlus näitab, et maksepuhkuse kasutamise kavatsus oli madalaim kogukulu suurenemise info grupis. Samas ei osutunud gruppide erinevus 5% olulisuse nivool statistiliselt oluliseks. Erinevuste täpsemaks hindamiseks ning vastajate taustatunnuste arvesse võtmiseks kasutati järgnevalt OLS-regressioonanalüüsi.

Ainult grupikuuluvust sisaldava OLS-regressioonimudeli tulemused (vt Tabel 8, mudel 1) näitasid, et raamistuse mõju avaldus käesolevas uuringus üksnes maksepuhkuse kasutamise kavatsuse puhul ning eeskätt kogukulu rõhutava raamistuse kaudu. Võrreldes

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

kontrollgrupiga ei erinenud kuumakse leevendamist rõhutava raamistuse saanud vastajate kasutamiskavatsus statistiliselt oluliselt, küll aga oli kogukulu rõhutava raamistuse saanud rühma valmisolek maksepuhkust kasutada statistiliselt oluliselt madalam.

Tabel 8

Maksepuhkuse kasutamise kavatsuse regressioonimudelid

	Mudel 1	Mudel 2	Mudel 3
	B (SE)	B (SE)	B (SE)
Grupp			
Grupp 1	-0,05 (0,13)	-0,10 (0,13)	-0,03 (0,14)
Grupp 2	-0,28* (0,13)	-0,31* (0,13)	-0,18 (0,14)
Sugu			
Naine		-0,20 (0,14)	-0,18 (0,15)
Vanusegrupp			
25–34		-0,11 (0,25)	0,11 (0,28)
35–44		0,02 (0,25)	0,03 (0,28)
45–54		-0,26 (0,26)	-0,16 (0,29)
55–64		-0,11 (0,29)	0,08 (0,32)
65+		-0,12 (0,58)	-0,19 (0,66)
Rahvus			
Venelane		-0,96* (0,49)	-0,89 (0,48)
Muu		-0,28 (1,07)	0,23 (1,06)
Haridustase			
Kesk- või keskeriharidus		-0,18 (0,29)	-0,16 (0,35)
Kõrgharidus		0,23 (0,28)	0,25 (0,34)
Elukoht			
Muu suurem linn		-0,21 (0,16)	-0,04 (0,17)
Muu linn		-0,02 (0,21)	0,06 (0,23)
Maa asula		-0,45* (0,19)	-0,28 (0,20)
Võlateadlikkus			-0,05 (0,05)
Maksepuhkuse kogemus			-0,34 (0,18)
Laenuhoiak (skoor)			-0,15* (0,07)
Riskitaju			0,01 (0,03)
Oleviku ületähtsustamine			0,18 (0,20)
Laen olemas (jah)			0,06 (0,14)
R ²	0,01	0,09	0,11
Korrigeeritud R ²	0,01	0,05	0,05
Osalejate arv	402	398	329
Mudeli p-väärtus	0,07	0,00	0,02

Märkus: B tähistab mittestandardiseeritud regressioonikordajat ja SE standardviga. Grupp 1 viitab kuumakse leevendamise raamistusele ja grupp 2 kogukulu rõhutavale raamistusele.

Tärnid tähistavad statistilist olulisust: * p < 0,05.

Allikas: Autorite koostatud

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Seega sõltub maksepuhkuse kasutamise kavatsus info esitamise viisist. Kui maksepuhkust esitati kogukulu rõhutavas raamistikus, vähenes vastajate valmisolek seda kasutada, mis on kooskõlas prospektiteooria ja raamistamisefekti käsitlustega, mille kohaselt otsus sõltub sellest, kas tähelepanu suunatakse vahetule kasule või pikaajalisele kulule - pikaajalise lisakulu esiletõstmise suurendab tajutud kaotust ning muudab meetme vähem atraktiivseks (Kahneman & Tversky, 1979; Ranyard & McHugh, 2012). Sarnasele järeldusele jõudsid ka Pulk ja Riitsalu (2024), kelle uuringus vähendas krediidi kogukulu selgem esiletõstmise tarbijate krediidiga ostmise kavatsust. Samas seisneb käesoleva uuringu panus selles, et sama mehhanismi testiti makseraskuste leevendusmeetme, mitte uue krediidi võtmise kontekstis. Lisaks ilmnis mõju asümmeetriliselt: statistiliselt oluliseks osutus üksnes kogukulu rõhutav raamistik, samas kui kuumakse leevendamist rõhutav esitusviis kasutamiskavatsust ei suurendanud.

Regressioonimudelitesse lisati kontrollmuutujatena sugu, vanusegrupp, rahvus, haridustase ja elukoht, et hinnata, kas raamistuse mõju püsib ka demograafiliste erinevuste arvesse võtmisel. Tulemused näitasid, et maksepuhkuse kogukulu rõhutava raamistuse mõju jäi statistiliselt oluliseks ka pärast kontrollmuutujate lisamist, samas kui kuumakse leevendamist rõhutava raamistuse mõju ei osutunud statistiliselt oluliseks (vt Tabel 8, mudel 2). Seega avaldus raamistuse mõju maksepuhkuse kasutamise kavatsusele eeskätt juhul, kui rõhutati meetmega kaasnevat kogukulu suurenemist. Maksepuhkuse kasutamise kavatsuse mudel oli statistiliselt tervikuna oluline, kuid mudeli seletusvõime jäi madalaks ($R^2 = 0,09$; korrigeeritud $R^2 = 0,05$). Mudeli madal seletusvõime viitab, et maksepuhkuse kasutamise kavatsust mõjutasid tõenäoliselt ka muud tegurid, mida mudel ei hõlmanud. Kuna vastajad hindasid etteantud stsenaariumi, võivad rolli mängida ka erinevused selles, kuidas olukorda tõlgendati, kui realistlikuks seda peeti ja kuivõrd vastajad end sellega samastasid.

Tulemuste täiendavaks kontrollimiseks hinnati, kas eksperimenditingimuse mõju püsib ka pärast sisuliste taustategurite arvesse võtmist (vt Tabel 8, mudel 3). Laiendatud regressioonimudelisse lisati lisaks gruppitunnusele ja demograafilistele kontrollmuutujatele võlleteadlikkus, laenuhoiakud, varasem maksepuhkuse kasutamise kogemus, riskitaju, oleviku ületähtsustamine ning laenukohustuse olemasolu. Mudel põhines väiksemal valimil ($n = 329$), kuna vastustes esines puuduvaid väärtusi. Laenuhoiakute koondskoori arvutamisel pöörati esimene väide („Elu on laenudega muretum”) vastassuunaliseks, et kõigi väidete puhul tähistaks suurem väärtus ettevaatlikumat ja laenukriitilisemat hoiakut.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Tulemused näitasid, et mudel oli tervikuna statistiliselt oluline, kuid selle seletusvõime jäi madalaks ($R^2 = 0,12$; korrigeeritud $R^2 = 0,05$; $p = 0,02$). Erinevalt varasematest mudelitest ei osutunud eksperimenditingimuste mõju enam statistiliselt oluliseks. Täiendavatest seletajatest osutus statistiliselt oluliseks üksnes laenuhoiakute koondskoor, mis näitab, et kriitilisem ja ettevaatlikum suhtumine laenamisele oli seotud madalama maksepuhkuse kasutamise kavatsusega. Teiste lisatud tunnuste mõju statistiliselt oluliseks ei osutunud. Laiendatud regressioonimudeli tulemused viitavad sellele, et laenamisega seotud üldisemad hoiakud võivad aidata selgitada maksepuhkuse kasutamise kavatsuse erinevusi. Ettevaatlikum ja laenukriitilisem hoiak oli seotud madalama maksepuhkuse kasutamise kavatsusega. Tulemus toetab teoorias esitatud käsitlust, mille järgi krediidikäitumise kavatsused kujunevad teadmiste, hoiakute, riskitaju ja info esitamise viisi koosmõjus ning finantsotsuseid mõjutavad ka psühholoogilised tegurid, mitte üksnes ratsionaalsed arvutused (Kahneman & Tversky, 1979; Barberis & Thaler, 2003; Białowolski jt, 2020; El Ghmari jt, 2024; Barngetuny, 2025). Seda kinnitavad ka Pulk ja Riitsalu (2024), kes leidsid, et krediidiga ostmise kavatsust selgitasid võlaga seotud hoiakud tugevamalt kui võlateadlikkus. Varasema info esitamise ja raamistamise kirjanduse põhjal võiks eeldada, et otsustushetkel esitatud info, näiteks kogukulu või krediidingimuste rõhutamine, mõjutab inimese kavatsust vahetult. Käesoleva uuringu tulemused näitavad aga nüansirikkamat pilti: kogukulu rõhutav raamistik oli lihtsamates mudelites seotud madalama maksepuhkuse kasutamise kavatsusega, kuid see seos nõrgenes pärast taustategurite lisamist. See viitab, et maksepuhkuse kasutamise kavatsust kujundavad lisaks info raamistusele ka laenuga seotud hoiakud ning teised, mudelisse kaasamata tegurid. Seega võib raamistamise mõju makseraskuste leevendusmeetmete kontekstis olla tingimuslikum kui uue krediidi võtmise olukorras.

Täiendava info otsimise kavatsuse puhul ei ilmnud regressioonanalüüsis statistiliselt olulist seost eksperimenditingimuse ja sõltuva muutuja vahel mitte üheski mudelis (täpsemad tulemused vt lisa F). Seega ei kinnitanud analüüs, et maksepuhkuse erinev raamistamine mõjutaks vastajate valmisolekut enne otsuse tegemist lisainfot otsida. Küll aga ilmnes (vt lisa F, mudel 3), et vastajatel, kes ei olnud varem maksepuhkust kasutanud, oli täiendava info otsimise kavatsus statistiliselt oluliselt kõrgem kui neil, kellel varasem maksepuhkuse kasutamise kogemus oli olemas ($B = 0,42$, $p = 0,01$). See võib viidata, et varasema kogemuse puudumine võib suurendada vajadust enne otsuse tegemist lisainfot otsida ning et krediidiotsused ei kujune üksnes objektiivse info põhjal, vaid sõltuvad ka sellest, kui tuttav ja

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

kognitiivselt töödeldav vastav valik tarbija jaoks on (Barngetuny, 2025; El Ghmari jt, 2024; Mertens jt, 2022). See leid on kooskõlas heuristilise mõtlemise teooriaga: tuttavate ja rutiinsete olukordade puhul eelistatakse kiiret ja automaatset Süsteem 1 mõtlemist, samas kui uudsus ja määramatus aktiveerivad analüütilisema Süsteem 2 sekkumise ning sellest tuleneva suurema infovajaduse (Ajzen, 2011; Kahneman, 2011). Seega võib järeldada, et maksepuhkuse kasutamise kavatsust aitab selles mudelis kõige selgemalt selgitada inimese üldine suhtumine laenamisele, kuid madal seletusvõime viitab, et kavatsust mõjutavad tõenäoliselt ka teised mudelisse kaasamata tegurid.

Asjaolu, et raamistamine ei mõjutanud statistiliselt oluliselt täiendava info otsimise kavatsust, viitab, et teabe esitamise viis kujundas pigem vastajate vahetut hinnangut maksepuhkuse atraktiivsusele kui valmisolekut otsustusprotsessi süvendada. See on kooskõlas käitumusliku rahanduse käsitlusega, mille järgi tehakse finantsotsuseid sageli piiratud tähelepanu, kognitiivse koormuse ja heuristiliste otsustusreeglite tingimustes, mitte kogu kättesaadavat teavet süstemaatiliselt läbi töötades (Kahneman & Tversky, 1979; Barberis & Thaler, 2003; Kahneman, 2011). Samuti toetab tulemus seisukohta, et otsustamisel ei ole määrav üksnes info hulk, vaid ka selle esitusviis ja töötlemise lihtsus (Madrian, 2014; Loewenstein jt, 2017). Varasemad krediidiotsuste uuringud on sarnaselt näidanud, et täiendava info avaldamine ei pruugi automaatselt vähendada tarbijate segadust ega viia põhjalikuma kaalutlemiseni, eriti kui teave on keeruline või selle töötlemine nõuab pingutust (Lusardi & Tufano, 2015; Adams jt, 2022; Pulk & Riitsalu, 2024; Mertens jt, 2022). Käesolevas uuringus täpsustab seda järeldust asjaolu, et maksepuhkuse puhul ei suurendanud ka kogukulu esiletõstmine infootsingu kavatsust, mistõttu võib infootsingu vajadus sõltuda pigem meetme tuttavusest ja varasemast kogemusest, kui üksnes raamistuse sisust.

Regressioonimudelite usaldusväarsuse hindamiseks kontrolliti multikollineaarsust, heteroskedastiivsust, jääkide normaaljaotust ja mõjutavaid vaatlusi (vt lisa G). VIF-väärtused jäid kõikides mudelites väga madalaks, ligikaudu vahemikku 1,03–1,11, mis viitab, et multikollineaarsus ei olnud probleem. Breusch-Pagani testide p-väärtused olid kõigis mudelites üle 0,05, mistõttu ei ilmnenu olulist heteroskedastiivsust. Shapiro-Wilki test viitas küll jääkide normaaljaotusest kõrvalekaldumisele, kuid arvestades sõltuvate muutujate 5-pallist skaalat ja valimi suurust, käsitleti seda ootuspärase piiranguna. Cooki kauguse põhjal ei ilmnenu tugevalt mõjutavaid vaatlusi, mis seaksid mudelite tulemused kahtluse alla.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Kuigi regressioonimudelite seletusvõime jäi madalaks, ei käsitletud madalat R^2 väärtust iseseisva tõendina seose puudumise kohta. Individuaaltasandi küsitlusandmetes ja käitumuslikke kavatsusi selgitavates mudelites on madal kirjeldatuse tase ootuspärane, kuna vastajate hinnanguid võivad mõjutada mitmed mõõtmata psühholoogilised ja kontekstuaalsed tegurid. Seda toetab ka nügimise ja käitumuslike sekkumiste kirjandus, mille kohaselt on selliste sekkumiste mõju sageli mõõdukas, kontekstist sõltuv ning mitte alati statistiliselt oluline. Hummeli ja Maedche'i (2019) kvantitatiivses ülevaates, mis hõlmas 100 uuringut ja 317 efektisuurust, ilmnes, et nügimissekkumiste tüüpiline mõju erines kontrollgrupi tulemusest ligikaudu viiendiku võrra. Samas oli 38% raporteeritud mõjudest statistiliselt mitteolulised, mis kinnitab, et käitumuslike sekkumiste puhul ei ole ebatavaline, kui mõju avaldub mõõdukalt või sõltub konkreetsest kontekstist.

Maksepuhkuse kasutamise kavatsuse puhul olid kontrollmuutujatega mudel 2 ja laiendatud mudel 3 (vt tabel 8) tervikuna statistiliselt olulised ning mudelites ilmnesid ka sisuliselt tõlgendatavad seosed. Eelkõige näitas laiendatud mudel, et ettevaatlikum ja laenukriitilisem hoiak oli seotud madalama maksepuhkuse kasutamise kavatsusega. Seetõttu tõlgendati tulemusi lisaks R^2 väärtusele ka mudelite diagnostika, mudelite üldise statistilise olulisuse, üksikute seletajate statistilise olulisuse ning mõju suuruse põhjal.

Täiendavad sensitiivsusanalüüsid laenuhoiakute äärmuslikes kvartiilides ja interaktsioonimudeliga ei toonud esile statistiliselt olulist erinevust eksperimenditingimuste mõju avaldumises laenuhoiakute lõikes. Sarnaseid kontrollanalüüse katsetati ka haridustaseme, võlataadlikkuse, riskitaju ja varasema maksepuhkuse kogemuse alusel, kuid ka need ei andnud põhitulemustele sisulist lisatõlgendust.

Uuringu tulemused kinnitavad käitumusliku rahanduse teoreetilisi lähtekohti osaliselt. Ühelt poolt ilmnes, et maksepuhkuse kogukulu rõhutav esitamine vähendas selle kasutamise kavatsust, mis toetab raamistamisefekti ja prospektiteooria käsitlust: tarbijate valik sõltub sellest, kas tähelepanu suunatakse vahetule leevendusele või pikaajalisele kulule. Teisalt näitas laiendatud regressioonimudel, et info esitamise mõju ei püsi sõltumatuna vastajate individuaalsetest tunnustest ning kõige olulisemaks selgitajaks osutus laenuhoiak. See viitab, et maksepuhkuse kasutamise kavatsus kujuneb info esitamise viisi ja laenuvõtja olemasolevate hoiakute koosmõjus. Samal ajal ei leidnud uuring kinnitust sellele, et võlataadlikkus, riskitaju või olevikule kallutatud mõjutaksid selles valimis maksepuhkuse kasutamise kavatsust iseseisvalt. Seega osutab uurimus, et krediidikäitumise kavatsusi ei saa

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

seletada ainult ratsionaalse kalkulatsiooni ega ainult info esitamisega, vaid neid kujundavad samal ajal nii otsustuskontekst kui ka laenuvõtja psühholoogiline valmisolek vastavat meetet kasutada.

Käesoleva töö panus seisneb seejuures selles, et raamistamisefekti uuriti Eesti kontekstis mitte uue krediidi võtmise, vaid makseraskuste leevendusmeetme kasutamise kavatsuse puhul. Tulemused näitavad, et info esitamise viis ei mõjuta maksepuhkuse kasutamise kavatsust ühtlaselt: statistiliselt oluline mõju ilmnes kogukulu rõhutava raamistuse puhul, samas kui lühiajalist leevendust rõhutav esitus samaväärset mõju ei avaldanud. Seega lisab käesolev töö varasemale kirjandusele empiirilise teadmise, et ka olemasoleva laenukohustuse tingimustes tehtavaid otsuseid võivad kujundada mitte ainult meetme sisu, vaid ka see, kuidas selle tagajärgi tarbijale esitatakse. Ühtlasi on tulemused kooskõlas varasemate hoiakuid käsitlevate uuringutega ning kinnitavad Eesti kontekstis Pulk ja Riitsalu (2024) läbiviidud uuringu leidu, et laenuhoiakutel on oluline roll krediidikäitumise kavatsuse kujunemisel. Lisaks viitavad tulemused, et täiendava info otsimise kavatsus võib olla seotud ka tarbija varasema kogemuse ja valiku tutvavusega. See laiendab töö olulisust, viidates, et edasistes uuringutes tuleks krediidikäitumise kavatsusi käsitleda mitte ainult info esitamise, vaid ka hoiakuliste ja kogemuslike tegurite koosmõjus.

Töö tulemuste põhjal saab teha mitmeid praktilisi ettepanekuid, mis aitaksid parandada tarbijatele esitatava krediidiinfo kvaliteeti ning toetada teadlikumaid krediidiootsuseid.

Esiteks on oluline, et krediidandjad esitaksid maksepuhkuse tingimused selgelt, ühtselt ja kergesti leitavalt. Praktikas on vastav teave sageli killustunud erinevate alamlehtede, KKK-de ja tingimuste vahel, mis raskendab tervikpildi kujunemist. Selline info esitamise viis suurendab kognitiivset koormust ning võib viia olukorrani, kus tarbija ei suuda adekvaatselt hinnata maksepuhkuse tegelikku mõju. Seetõttu on oluline koondada kogu asjakohane teave ühtsesse, loogiliselt struktureeritud vormi.

Teiseks viitavad töö tulemused, et maksepuhkuse kirjeldamisel tuleks esitada samaaegselt nii lühiajaline kui ka pikaajaline mõju. Eksperimentaalses stsenaariumis ilmnes, et kuumakse vähenemine (nt 519 eurolt ligikaudu 310 euroni) võib suurendada meetme atraktiivsust, samas kui kogukulu suurenemise rõhutamine (nt ligikaudu 500 euro võrra) vähendas maksepuhkuse kasutamise kavatsust. Seetõttu peaksid mõlemad aspektid olema esitatud koos ja võrdselt nähtaval kujul. Näiteks võib maksepuhkust kirjeldada viisil, kus tuuakse esile nii kohene kui ka pikaajaline mõju: „Kui kasutate 6-kuulist põhiosa

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

maksepuhkust, väheneb Sinu igakuine makse ajutiselt umbes 519 eurolt 310 euroni, kuid laenu kogukulu suureneb ligikaudu 500 euro võrra ning laenuperiood pikeneb.”

Kolmandaks võiks kaaluda standardiseeritud teabenõuete kehtestamist makseraskuste leevendusmeetmete, sh maksepuhkuse kohta. Ühtsete esitlusreeglite puudumine raskendab tarbijatel erinevate pakkumiste võrdlemist ning võib suurendada selektiivse raamistamise mõju. Standardiseeritud teabevorm, sarnaselt tarbijakrediidi standardinfo teabelehele, aitaks tagada info võrreldavuse ja läbipaistvuse.

Lisaks viitavad tulemused vajadusele pöörata tähelepanu ka info esitamise ajastusele ja kontekstile. Kui maksepuhkuse tingimused ja nendega seotud kulud esitatakse alles otsustusprotsessi hilisemas etapis, võib tarbija olla juba kujundanud eelistuse lühiajalise kasu põhjal. Seetõttu on oluline esitada kriitiline teave, eriti kogukulu mõju, varases otsustusfaasis ning võimalikult arusaadaval viisil, näiteks konkreetsete arvuliste näidete või stsenaariumide abil.

Kokkuvõte

Makseraskuste ennetus- ja leevendusmeetmed on olulised, kuna need mõjutavad otseselt tarbijate krediidikäitumist ning nende võimet tulla toime ajutiste finantsraskustega. Üheks levinumaks meetmeks on maksepuhkus, mille kasutamine sõltub lisaks objektiivsetele tingimustele ka sellest, kuidas vastavat informatsiooni tarbijale esitatakse. Käesolev töö keskendus maksepuhkuse käsitlemisele ning sellele, kuidas informatsiooni esitamise viis mõjutab tarbijate krediidikäitumise kavatsusi.

Teoreetiline käsitlus tugines käitumusliku rahanduse lähenemisele, mille kohaselt ei kujune finantsotsused täielikult ratsionaalselt, vaid neid mõjutavad mitmed kognitiivsed kallutatused, sealhulgas raamistamisefekt, olevikule kallutatatus ja piiratud ratsionaalsus. Raamistamisefekti kohaselt võib sama sisuga informatsioon viia erinevate otsusteni sõltuvalt sellest, milline aspekt on esile tõstetud. Maksepuhkuse kontekstis tähendab see, et otsust võib mõjutada näiteks see, kas rõhutatakse kuumakse ajutist vähenemist või kogukulu suurenemist. Sellised otsused kujunevad sageli piiratud info ja ajasurve tingimustes, mistõttu muutub informatsiooni esitamise viis eriti oluliseks.

Empiirilises osas viidi läbi kvantitatiivne uuring koos eksperimendiga, milles osales 410 Eestis elavat inimest. Vastajad jaotati juhuslikult kolme gruppi: kontrollgrupp, kus maksepuhkust kirjeldati neutraalselt; katsegrupp, kus rõhutati kuumakse ajutist vähenemist; ning katsegrupp, kus toodi esile maksepuhkuse pikaajaline kulumõju.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Tulemused näitasid, et informatsiooni esitamise viis võib mõjutada tarbijate kavatsust maksepuhkust kasutada. Statistiliselt oluline mõju ilmnes eeskätt juhul, kui rõhutati maksepuhkuse pikaajalist kulumõju: selline esitlus vähendas vastajate valmisolekut maksepuhkust kasutada, samas kui kuumakse ajutist vähenemist rõhutava esitlusviisi mõju ei osutunud statistiliselt oluliseks. Regressioonanalüüs kinnitas, et kogukulu rõhutava raamistuse mõju püsis ka pärast demograafiliste tunnuste arvesse võtmist, mis näitab, et mõju ei sõltunud vastajate taustatunnustest.

Samal ajal selgus, et maksepuhkuse kasutamise kavatsust ei määra üksnes informatsiooni esitamise viis. Oluliseks selgitavaks teguriks osutus laenuhoiakute koondskoor, mis oli ainus statistiliselt oluline taustategur. See tähendab, et kuigi info esitamine võib otsuseid mõjutada, kujunevad käitumiskavatsused suurel määral tarbijate eelnevalt väljakujunenud hoiakute põhjal.

Vastajate teadmised laenukulude ja maksepuhkuse toimimise kohta olid mitmes küsimuses suhteliselt head, kuid need teadmised ei kajastunud alati nende maksepuhkuse kasutamise kavatsustes. See osutab, et finantsotsuseid ei määra üksnes teadmiste olemasolu, vaid olulist rolli mängivad nii informatsiooni esitamise viis kui ka tarbija varasemad hoiakud. Seetõttu ei ole määrav ainult info sisu, vaid ka selle esituse viis, struktuur ja rõhuasetused.

Käesoleva töö panus seisneb eeskätt selles, et see annab empiirilise tõendusmaterjali maksepuhkuse käsitluse kohta Eesti kontekstis, kus selliseid uuringuid on seni vähe. Tulemused näitavad, et informatsiooni esitamise viis ei mõjuta krediidikäitumise kavatsusi ühtlaselt: kui kogukulu rõhutav raamistus avaldab statistiliselt olulist mõju, siis lühiajalist leevendust rõhutav esitlus seda ei tee. See viitab, et kõik raamistused ei ole võrdselt mõjusad ning seab kahtluse alla eeldused, et tarbijate otsuseid saab lihtsate positiivsete rõhuasetustega suunata. Lisaks toob töö esile, et tarbijate eelnevad hoiakud mängivad otsustusprotsessis kesksel rollil, mis tähendab, et informatsiooni esitamise mõju on piiratud ja sõltub individuaalsetest teguritest.

Tulemused viitavad ka sellele, et maksepuhkuse kohta esitatava informatsiooni kättesaadavus ja ülesehitus võivad mõjutada tarbijate otsustusprotsessi. Avaliku teabe analüüs näitas, et info maksepuhkuse kohta on sageli killustunud, paikneb erinevates alajaotustes ning ei ole alati selgelt ja ühtselt esitatud. Selline info esitamise viis võib raskendada tervikliku ülevaate kujunemist ning suurendada tõenäosust, et otsus tehakse piiratud või ühepoolse info põhjal. Seejuures võib tähelepanu koonduda üksikutele aspektidele, näiteks kuumakse

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

ajutisele vähenemisele, samas kui pikaajalised kulud jäävad vähem märgatavaks. Seega võib info killustatus toimida kaudse raamistamisena, suunates tarbijate otsuseid ka ilma otsese mõjutamiseta.

Töö tulemuste põhjal saab teha mitmeid praktilisi ettepanekuid. Esiteks on oluline, et krediidiandjad esitaksid maksepuhkuse tingimused selgelt, ühtselt ja kergesti leitavalt, vältides info killustatust. Teiseks tuleks maksepuhkuse kirjeldamisel esitada samaaegselt nii lühiajaline mõju kui ka pikaajaline mõju, kuna kogukulu rõhutamine aitab suunata tasakaalustatumale otsusele. Kolmandaks võiks kaaluda standardiseeritud teabenõuete kehtestamist, et tagada tarbijatele esitatava info võrreldavus ja läbipaistvus sõltumata krediidiandjast.

Tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada uuringu piirangutega. Valim ei olnud esinduslik kogu Eesti elanikkonna suhtes ning uuring põhines hüpoteetilisel stsenaariumil ja enesehinnangulistel vastustel, mistõttu mõõdeti eeskätt käitumiskavatsusi, mitte tegelikku käitumist. Enesehinnangulised vastused võivad erineda tegelikust käitumisest, eriti olukordades, kus otsuseid mõjutab reaalne finantsiline surve. Lisaks võivad tulemused olla kultuurispetsiifilised ning mitte täielikult üldistatavad teiste riikide või kontekstide peale.

Edasistes uuringutes oleks oluline keskenduda põhjuslike seoste täpsemale analüüsile ning hinnata, kuidas erinevad informatsiooni esitamise viisid mõjutavad tarbijate tegelikku käitumist. Samuti oleks asjakohane analüüsida, millised tarbijagrupid on raamistamisefekti suhtes tundlikumad ning millist rolli mängivad seejuures laenuhoiakud, varasem kogemus ja finantskirjaoskuse tase. Regulaarne sarnaste uuringute läbiviimine võimaldaks hinnata muutusi ajas ning toetada tõendus põhiste poliitikameetmete kujundamist.

Viidatud allikad

1. Aczél, Á., El-Meouch, N. M., Lakos, G., & Spéder, B. (2023). Household loan repayment difficulties after the payment moratorium: Hungarian experience from the COVID-19 pandemic. *Financial and Economic Review*, 22(1), 21–56.
<https://doi.org/10.33893/FER.22.1.21>
2. Adams, P., Guttman-Kenney, B., Hayes, L., Hunt, S., Laibson, D. and Stewart, N. (2022), “Do nudges reduce borrowing and consumer confusion in the credit card market?”, *Economica*, Vol. 89 No. S1, doi: 10.1111/ecca.12427.
3. Aguinis, H., & Bradley, K. J. (2014). *Best practice recommendations for designing and implementing experimental vignette methodology studies*. *Organizational Research Methods*, 17(4), 351–371. doi: 10.1177/1094428114547952
4. Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211. [https://doi.org/10.1016/0749-5978\(91\)90020-T](https://doi.org/10.1016/0749-5978(91)90020-T)
5. Ajzen, I. (2011). The theory of planned behaviour: reactions and reflections. *Psychology & Health*, 26(9), 1113–1127. <https://doi.org/10.1080/08870446.2011.613995>
6. An, X., Cordell, L., Geng, L., & Lee, K. (2021). *Inequality in the time of COVID-19: Evidence from mortgage delinquency and forbearance* (Working Paper No. 21-09). Federal Reserve Bank of Philadelphia. <https://doi.org/10.21799/frbp.wp.2021.09>
7. Annist, A., & Kaaristo, M. (2017). *Sotsiaal- ja kultuuriantropoloogia*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
8. Barberis, N., Shleifer, A., & Vishny, R. (1998). *A model of investor sentiment*. *Journal of Finance*, 53(2), 307–343. [https://doi.org/10.1016/S0304-405X\(98\)00027-0](https://doi.org/10.1016/S0304-405X(98)00027-0)
9. Barberis, N., & Thaler, R. H. (2003). A survey of behavioral finance. *Handbook of the Economics of Finance*, 1(B), 1053–1128. [https://doi.org/10.1016/S1574-0102\(03\)01027-6](https://doi.org/10.1016/S1574-0102(03)01027-6)
10. Barngetuny, J. (2025). *Behavioral biases and real estate bubble formation in Kenya: A behavioral finance and neuroeconomic perspective*. *International Journal of Finance and Accounting*, 10(4), 54–79. <https://doi.org/10.47604/ijfa.3428>
11. Baye, Michael R. (2010). *Managerial Economics and Business Strategy*. McGraw-Hill.
12. Bergant, K. (2020). *Forbearance Patterns in the Post-Crisis Period* (SSRN Scholarly Paper No. 3721182). Social Science Research Network.
<https://papers.ssrn.com/abstract=3721182>

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

13. Berlinger, E., Kiss, H. J., & Khayouti, S. (2022). Loan forbearance takeup in the Covid-Era – The role of time preferences and locus of control. *Finance Research Letters*, 50, 103250. <https://doi.org/10.1016/j.frl.2022.103250>
14. Beshears, J., Choi, J. J., Laibson, D., & Madrian, B. C. (2013). Simplification and saving. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 95, 130–145. <https://doi.org/10.1016/j.jebo.2012.03.004>
15. Beshears, John and Choi, James J. and Laibson, David I. and Madrian, Brigitte C., Behavioral Household Finance (2018). NBER Working Paper No. w24854, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3218106>
16. Białowolski, P., Cwynar, A., & Cwynar, W. (2019). Consumer debt attitudes: The role of gender, debt knowledge and skills. *International Journal of Consumer Studies*, 43(1), 1–14. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12486>
17. Białowolski, P., Cwynar, A., Cwynar, W., & Węziak-Białowolska, D. (2020). Consumer debt attitudes: The role of gender, debt knowledge and skills. *International Journal of Consumer Studies*, 44(3), 191–205. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12558>
18. Białowolski, P., Cwynar, A., & Węziak-Białowolska, D. (2024). Credit purpose and the interest rate: Evidence from the European Household Finance and Consumption Survey. *International Journal of Finance & Economics*, 29(1), 162–176. <https://doi.org/10.1002/ijfe.2680>
19. Bigbank. (2022). BIGBANK AS kodulaenu lepingueelne teabeleht 2022 (EE) [PDF]. Külastatud 30.01.2026. https://static.bigbank.ee/assets/2022/03/BIGBANK_AS_kodulaenu_lepingueelne_tea_beleht2022EE.pdf
20. Bigbank. (2026). Bigbank valgustab: Makseraskused ja maksepuhkus (tarbijainfo). Külastatud 30.01.2026. <https://www.bigbank.ee/bigbank-valgustab/>
21. Bondora AS. (2026a). *B Secure*. Loetud 27.02.2026 aadressil <https://www.bondora.ee/bsecure/>
22. Bondora AS. (2026b). *B Secure+*. Loetud 27.03.2026 aadressil <https://www.bondora.ee/bsecureplus/>
23. Cheema, A., & Soman, D. (2006). Malleable mental accounting: The effect of flexibility on the justification of attractive spending and consumption decisions. *Journal of Consumer Psychology*, 16(1), 33–44.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

24. Cherry, S. F., Jiang, E. X., Matvos, G., Piskorski, T., & Seru, A. (2021). Government and Private Household Debt Relief during COVID-19. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2021(2), 141–221. <https://doi.org/10.1353/eca.2022.0002>
25. Coop Pank. (2026a). Kodulaen: korduma kippuvad küsimused (maksepuhkus / täismaksepuhkus). Külastatud 30.01.2026. <https://www.cooppank.ee/info/kkk/kodulaen#?accordionItem=33661>
26. Coop Pank. (2026b). Väikelaen: korduma kippuvad küsimused. Külastatud 22.02.2026. <https://www.cooppank.ee/info/kkk/vaikelaen>
27. Creditstar Group AS. (2026). KKK. Loetud 27.03.2026 aadressil <https://www.creditstar.ee/est/site/help/sub/kkk>
28. Cwynar, A., Cwynar, W., & Wais, K. (2019). Debt literacy and debt literacy self-assessment: The case of Poland. *Journal of Consumer Affairs*, 53(1), 24–57. <https://doi.org/10.1111/joca.12190>
29. De Vincentiis, P. (2021). What drives the greater or lesser usage of forbearance measures by banks? *Journal of Banking Regulation*, 22(3), 181–190. <https://doi.org/10.1057/s41261-020-00136-y>
30. Dew, J., & Xiao, J. J. (2011). The Financial Management Behavior Scale: Development and Validation. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 22(1), 43-59. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2061265
31. Ding, L. (2017). Debt Relief and Mortgage Default: The Role of Perceived Relief in Restructuring (Working Paper No. 17-26). Federal Reserve Bank of Philadelphia. <https://doi.org/10.21799/frbp.wp.2017.26>
32. Dohmen, T., Falk, A., Huffman, D., Sunde, U., Schupp, J., & Wagner, G. G. (2011). *Individual risk attitudes: Measurement, determinants, and behavioral consequences*. *Journal of the European Economic Association*, 9(3), 522–550. <https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2011.01015.x>
33. Statistikaamet. (2025). *Rahvaarv ja rahvastiku koosseis*. Statistika andmebaas. Tabel RV021: Rahvastik soo ja vanuserühma järgi, 1. jaanuar. Vaadatud 19.03.2026, Statistikaameti andmebaasist.
34. El Ghmari, O., El Ghmari, I., & Trid, S. (2024). *Impact of behavioural finance on risk*

- perception, psychological behaviour, and financial decisions of Moroccan investors.* Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, 5(58), 244–263.
DOI: 10.55643/fcaptp.5.58.2024.4451
35. European Banking Authority. (2018). *Guidelines on management of non-performing and forborne exposures (EBA/GL/2018/06)*. <https://www.eba.europa.eu/regulation-and-policy/credit-risk/guidelines-on-management-of-non-performing-and-forborne-exposures>
36. European Banking Authority. (2020). *Guidelines on legislative and non-legislative moratoria on loan repayments applied in the light of the COVID-19 crisis (EBA/GL/2020/02)*. <https://www.eba.europa.eu/guidelines-legislative-and-non-legislative-moratoria-loan-repayments-applied-light-covid-19-crisis>
37. European Banking Authority. (2022). *Guidelines on common procedures and methodologies for the supervisory review and evaluation process (SREP) and supervisory stress testing under Directive 2013/36/EU (EBA/GL/2022/03)*. <https://www.eba.europa.eu/activities/single-rulebook/regulatory-activities/supervisory-review-and-evaluation-process-srep-4>
38. Espenberg, S., Pulk, K., Riitsalu, L., Trankmann, S., Krillo, K., & Kõve, V. (2021). *Krediidituru uuring: Lõpparuanne*. Rahandusministeerium; Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE. https://www.fin.ee/sites/default/files/documents/2022-03/Krediidituru%20uurimise%20lõpparuanne_10.03.22_lisatud%20ISBN_0.pdf
39. ESTO AS. (2026). Lahendused makseraskuste korral. Loetud 27.03.2026 aadressil <https://estoe.zendesk.com/hc/et/categories/23583434928925-Lahendused-makseraskuste-korral>
40. Fama, E. F. (1970). *Efficient capital markets: A review of theory and empirical work*. Journal of Finance, 25(2), 383–417
41. Farrell, D., Greig, F., & Zhao, C. (2020). *Did Mortgage Forbearance Reach the Right Homeowners? Income and Liquid Assets Trends for Homeowners during the COVID-19 Pandemic* (SSRN Scholarly Paper No. 3742332). Social Science Research Network. <https://doi.org/10.2139/ssrn.3742332>
42. Finantsinspektsioon. (2020, 2. oktoober). *Märgukiri krediidilepingust tulenevate*

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

kohustuste restruktureerimise kohta tulenevalt krediitivõtjast võlgniku makseraskustest (nr 4.11-3.1/5321).

43. Finantsinspektsioon. (2025). *Eesti finantsteenuste turg 30. juuni 2025. aasta seisuga*.
https://www.fi.ee/sites/default/files/2025-10/FI_EFT_2_2025_est_tttt.pdf
44. Finantsinspektsioon. (2026). *Krediidivaldkonna turuosalised*.
<https://www.fi.ee/et/pangandus-ja-krediit-0>
45. Gabriel, S., Iacoviello, M., & Lutz, C. (2021). A crisis of missed opportunities? Foreclosure costs and mortgage modification during the Great Recession. *The Review of Financial Studies*, 34(2), 864–906. <https://doi.org/10.1093/rfs/hhaa059>
46. Ganong, P., & Noel, P. (2020). Liquidity versus Wealth in Household Debt Obligations: Evidence from Housing Policy in the Great Recession. *American Economic Review*, 110(10), 3100–3138. <https://doi.org/10.1257/aer.20181243>
47. Galariotis, E., & Monne, J. (2023). *Basic debt literacy and debt behavior*. *International Review of Financial Analysis*, 88, 102673. <https://doi.org/10.1016/j.irfa.2023.102673>
48. Gathergood, J. (2012). *Self-control, financial literacy and consumer over-indebtedness*. *Journal of Economic Psychology*, 33(3), 590–602.
<https://doi.org/10.1016/j.joep.2011.11.006>
49. Gathergood, J., Mahoney, N., Stewart, N., & Weber, J. (2019). *How do individuals repay their debt? The balance-matching heuristic*. *American Economic Review*, 109(3), 844–875. <https://pubs.aeaweb.org/doi/pdfplus/10.1257/aer.20180288>
50. Goodman, L., & Zhu, J. (2023). *Single borrowers versus coborrowers in the pandemic: Mortgage forbearance take-up and performance*. *Journal of Housing Economics*, 59, 101909. doi:10.1016/j.jhe.2022.101909
51. Hummel, D., & Maedche, A. (2019). *How effective is nudging? A quantitative review on the effect sizes and limits of empirical nudging studies*. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 80, 47–58.
52. Inbank. (2026). Väikelaen: korduma kippuvad küsimused (maksepuhkus).
Külastatud 01.02.2026. <https://inbank.ee/laen/vaikelaen>
53. Iyengar, S. S., & Lepper, M. R. (2000). *When choice is demotivating: Can one desire too much of a good thing?* *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(6), 995–1006.
<https://doi.org/10.1037/0022-3514.79.6.995>

54. Kahneman, D. (2003). *Maps of bounded rationality: Psychology for behavioral economics*. *American Economic Review*, 93(5), 1449–1475.
55. Kahneman, D. (2011). *Thinking, fast and slow*. Farrar, Straus and Giroux.
56. Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). *Prospect theory: An analysis of decision under risk*. *Econometrica*, 47(2), 263–291. <https://doi.org/10.2307/1914185>
57. Kantšukov, M., Sander, P., & Nurmet, M. (2025). *Eesti pangavälise krediidituru uuring*. Tartu Ülikool. <https://krediidiandjателиit.ee/wp-content/uploads/2025/08/Eesti-pangavalise-krediidituru-uuring.pdf>
58. Kim, Y. S., Lee, D., Scharlemann, T., & Vickery, J. (2024). Intermediation frictions in debt relief: Evidence from CARES Act forbearance. *Journal of Financial Economics*, 158, 103873. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2024.103873>
59. Kriis.ee. (2021). Sissetulekud, laenud, makseraskused. Viimati uuendatud 22.11.2021. <https://kriis.ee/haridus-tootamine-ja-teenused/teenused/sissetulekud-laenu-makseraskused>
60. Lambie-Hanson, L., Vickery, J., & Akana, T. (2021). *Recent Data on Mortgage Forbearance: Borrower Uptake and Understanding of Lender Accommodations*. Federal Reserve Bank of Philadelphia, Consumer Finance Institute.
61. Loewenstein, G. F., Weber, E. U., Hsee, C. K., & Welch, N. (2001). Risk as feelings. *Psychological Bulletin*, 127(2), 267–286. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.127.2.267>
62. Loewenstein, G., & Chater, N. (2017). Putting nudges in perspective. *Behavioural Public Policy*, 1(1), 26–53. <https://doi.org/10.1017/bpp.2016.7>
63. LHV. (2026a). Kodulaen. KKK. Külastatud 27.02.2026. <https://www.lhv.ee/et/kkk/kodulaen#maksepuhkus>
64. LHV. (2026b). Väikelaen. KKK. Külastatud 27.02.2026. <https://www.lhv.ee/et/kkk/vaikelaen#maksepuhkus>
65. Lusardi, A., & Tufano, P. (2009). Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness. *Journal of Pension Economics & Finance*, 8(4), 332–368. <https://www.nber.org/papers/w14808>
66. Lusardi, A., & Tufano, P. (2015). *Debt literacy, financial experiences, and overindebtedness*. *Journal of Consumer Affairs*, 49(2), 332–366. <https://doi.org/10.1111/joca.12008>
67. Madrian, B. C. (2014). Applying insights from behavioral economics to policy design.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

- Annual Review of Economics*, 6, 663–688. doi: 10.1146/annurev-economics-080213-041033
68. McHugh, S., Ranyard, R., & Lewis, A. (2011). Understanding and knowledge of credit cost and duration: Effects on credit judgements and decisions. *Journal of Economic Psychology*, 32(4), 609–620. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2011.02.005>
69. McHugh, S., & Ranyard, R. (2016). Consumers' credit card repayment decisions: The role of higher anchors and future repayment concern. *Journal of Economic Psychology*, 52, 102–114. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2015.12.003>
70. Meier, S., & Sprenger, C. D. (2010). Present-biased preferences and credit card borrowing. *American Economic Journal: Applied Economics*, 2(1), 193–210. <https://doi.org/10.1257/app.2.1.193>
71. Mertens, S., Herberz, M., Hahnel, U. J. J., & Brosch, T. (2022). The effectiveness of nudging: A meta-analysis of choice architecture interventions across behavioral domains. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119(1), e2107346118. <https://doi.org/10.1073/pnas.2107346118>
72. Monefit Estonia OÜ. (2026). *Laenutingimused* [PDF]. Loetud 27.02.2026 aadressil https://monefit.com/uploads/Monefit_Estonia_OU_Laenutingimused_b224fda49e.pdf
73. OECD. (2026). *Consumer Finance Risk Monitor 2026*. OECD Publishing. Kättesaadav: <https://doi.org/10.1787/61f7dbe0-en>
74. Prelec, D., & Loewenstein, G. (1998). The Red and the Black: Mental Accounting of Savings and Debt. *Marketing Science*, 17(1), 4–28. <https://doi.org/10.1287/mksc.17.1.4>
75. Pulk, K., & Riitsalu, L. (2024). *How explicit consumer credit information affects intent to purchase on credit: An experiment*. *International Journal of Bank Marketing*, 42(5), 1007–1035. <https://doi.org/10.1108/IJBM-06-2023-0347>
76. Pulk, K., & Kalamees, P. (2026). *Evaluating consumer credit forbearance regulation: evidence from an Estonian policy change*. <https://ssrn.com/abstract=6120046>
77. Puri, M., & Robinson, D. T. (2007). *Optimism and economic choice*. *Journal of Financial Economics*, 86(1), 71–99. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2006.09.003>
78. Ranyard, R., Hinkley, L., Williamson, J., & McHugh, S. (2006). The role of mental

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

- accounting in consumer credit decision processes. *Journal of Economic Psychology*, 27(4), 571–588. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2005.11.001>
79. Ranyard, R., & McHugh, S. (2012). Defusing the risk of borrowing: The psychology of payment protection insurance decisions. *Journal of Economic Psychology*, 33(4), 738–748. <https://doi.org/10.1016/j.joep.2012.02.002>
80. Rona-Tas, Á., & Guseva, A. (2013). *Information and consumer credit in Central and Eastern Europe*. *Journal of Comparative Economics*, 41(2), 420–435. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2013.03.012>
81. Sabri, M. F., jt (2023). *Impact of financial behaviour on financial well-being*. *Discover Sustainability*, 4(1), 61.
82. SEB Pank. (2026). Tugi laenuvõtjatele. Külastatud 29.01.2026. <https://www.seb.ee/eraklient/laenud/tugi-laenuvotjatele>
83. Sharot, T. (2011). *The optimism bias*. *Current Biology*, 21(23), R941–R945. <https://doi.org/10.1016/j.cub.2011.10.030>
84. Shiller, R. J. (2003). *From efficient markets theory to behavioral finance*. *Journal of Economic Perspectives*, 17(1), 83–104.
85. Shefrin, H. (2000). *Beyond greed and fear: Understanding behavioral finance and the psychology of investing*. Harvard Business School Press.
86. Shefrin, H., & Thaler, R. H. (1988). The behavioral life-cycle hypothesis. *Economic Inquiry*, 26(4), 609–643. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1988.tb01520.x>
87. Singh, S., & Malhotra, R. (2023). Behavioral factors influencing borrowing decisions: An empirical study of household credit. *Journal of Advanced Business and Management*, 11(2), 468–482
88. Swacha-Lech, M., & Solarz, M. (2019). Mental accounting in the context of savings and credit decisions: Evidence from Poland. *Argumenta Oeconomica*, 2(43), 351–378. <https://doi.org/10.15611/aoe.2019.2.15>
89. Swedbank. (2026). *Lahendused makseraskuste korral*. <https://www.swedbank.ee/private/credit/obligations/difficulties?language=EST> Külastatud 29.01.2026.
90. Telia. (2026). *Telia järelmaks*. Külastatud 27.02.2026 aadressil <https://www.telia.ee/era/lisateenusused/jarelmaks/>
91. TF Pank. (2026). Korduma kippuvad küsimused. Külastatud 30.01.2026.

- <https://tfbank.ee/korduma-kippuvad-kusimused>
92. Thaler, R. H. (1985). Mental accounting and consumer choice. *Marketing Science*, 4(3), 199–214. <https://bear.warrington.ufl.edu/brenner/mar7588/Papers/thaler-mktsci1985.pdf>
 93. Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral Decision Making*, 12(3), 183–206. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-0771\(199909\)12:3<183::AID-BDM318>3.0.CO;2-F](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-0771(199909)12:3<183::AID-BDM318>3.0.CO;2-F)
 94. Thaler, R. H., & Shefrin, H. M. (1981). An economic theory of self-control. *Journal of Political Economy*, 89(2), 392–406. <https://doi.org/10.1086/260971>
 95. Townley-Jones, M., Griffiths, M., & Bryant, M. (2008). Chronic consumer debtors: the need for specific intervention. *International Journal of Consumer Studies*, 32(3), 204–210. <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2008.00666.x>
 96. Tversky, A., & Kahneman, D. (1974). *Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases*. *Science*, 185(4157), 1124–1131. <https://doi.org/10.1126/science.185.4157.1124>
 97. Tversky, A., & Kahneman, D. (1981). *The framing of decisions and the psychology of choice*. *Science*, 211(4481), 453–458. <https://doi.org/10.1126/science.7455683>
 98. Vihriälä, E. (2023). *Self-imposed liquidity constraints via voluntary debt repayment*. *Journal of Financial Economics*, 150(2), 103708. <https://doi.org/10.1016/j.jfineco.2023.103708>
 99. Võlaõigusseadus. (2001). *RT I 2001, 81, 487*. <https://www.riigiteataja.ee/akt/961235?leiaKehtiv>
 100. Weinstein, N. D. (1980). *Unrealistic optimism about future life events*. *Journal of Personality and Social Psychology*, 39(5), 806–820. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.39.5.806>
 101. Zhang, C. Y., & Sussman, A. B. (2017). *The role of mental accounting in household spending and investing decisions*. SSRN Working Paper. <https://ssrn.com/abstract=3051415>
 102. Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

LISA A

Empiirilised uuringud maksepuhkuse analüüsi taustana

Autor(id) ja aasta	Riik	Uuringu fookus	Metoodika	Peamised empiirilised tulemused
Aczél jt (2023)	Ungari	Makseraskuste kujunemine pärast maksepuhkuse kasutamist ning seos programmis osalemise ja hilisema makseviivituse vahel	Kvantitatiivne uuring; regressioonanalüüs	Maksepuhkuse programmis osalenud tarbijatel oli 3,2–4,2 protsendipunkti võrra suurem tõenäosus sattuda hiljem makseraskustesse võrreldes mitteosalenutega.
Pulk & Riitsalu (2024)	Eesti	Krediidiinfo esitamise viisi mõju järelmaksu kasutamise kavatsusele	Veebi-eksperiment (n=1204)	Kogukulu esitamine eurodes vähendas järelmaksu kasutamise kavatsust 34%-lt 4%-le, mis viitab ligikaudu üheksakordsele langusele.
Espenberg jt (2021)	Eesti	Eesti krediituri ülduuring: tarbijate teadmised, hoiakud ja järelmaksu kasutamise kavatsus	Kvantitatiivne küsitlus ja kvalitatiivne analüüs, n = 1201	Selgelt esitatud kogukulu vähendas järelmaksu kasutamise soovi ligikaudu üheksa korda. Samuti ilmnes, et aastase krediidikulukuse määra olemust mõistis 43,4% tarbijatest.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Lusardi & Tufano (2015)	USA	Võltheadlikkuse ja ülevõlgnevuse seos ning finantsteadmiste roll krediidikulude mõistmisel	Kvanti-tatiivne küsitlus-uuring, n = 1000	Madalam võltheadlikkus oli seotud suurema laenukoormuse ja kõrgemate krediidikuludega. Uuring näitas, et piiratud arusaamintressidest ja laenukuludest võib suurendada ebasoodsate krediidiotluste tõenäosust.
Barngetuny (2025)	Keenia	Investorite käitumine kinnisvaraturul ning narratiivide ja info raamistamise mõju otsustele	Teoreetiline analüüs	Finantsotsuseid ei kujunda üksnes majanduslikud fundamentaalnäitajad, vaid ka karjakäitumine, medianarratiivid ja otsustuskeskkonnas esitatud info.
El Ghmari jt (2024)	Maroko	Investorite riskitaju. Psühholoogilised kallutatused ja emotsioonid finantsturul.	Kvantita-tiivne analüüs	Liigne enesekindlus ja ülemäärane optimism moonutasid investorite riskitaju, mistõttu kalduti riske süsteemselt alahindama.

Märkus: Tabel koondab varasemad empiirilised uuringud, mis on käesoleva töö seisukohalt asjakohased, kuna need käsitlevad krediidinfo esitamise, finantsteadlikkuse, info raamistamise ja käitumuslike tegurite mõju finantsotsustele.

Allikas: autorite koostatud Aczél jt (2023), Pulk ja Riitsalu (2024), Espenberg jt (2021), Lusardi ja Tufano (2015), Barngetuny (2025) ning El Ghmari jt (2024) põhjal.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

LISA B

Ülevaade empiirilistest uuringutest makseraskuste ja krediidikäitumise kohta

Autor(id) ja aasta	Riik	Uuringu fookus	Metoodika	Peamised empiirilised tulemused
Aczél jt (2023)	Ungari	Makseraskuste kujunemine pärast maksepuhkuse kasutamist ning seos programmis osalemise ja hilisema makseviivituse vahel	Kvantitatiivne uuring; regressioonanalüüs	Maksepuhkuse programmis osalenud tarbijatel oli 3,2–4,2 protsendipunkti võrra suurem tõenäosus sattuda hiljem makseraskustesse võrreldes mitteosalenutega.
Berlinger jt (2022)	Ungari	Ajaperspektiivi roll maksepuhkuse kasutamisel	Kvantitatiivne uuring COVID-19 aegse maksepuhkuse programmi kontekstis	Tulevikule orienteeritud laenuvõtjad kasutasid maksepuhkust väiksema tõenäosusega; seos jäi oluliseks ka säästude, finantsraskuste ja pandeemia vahetu mõju arvesse võtmisel.
Pulk & Riitsalu (2024)	Eesti	Krediidiinfo esitamise viisi mõju järelmaksu kasutamise kavatsusele	Veebi-eksperiment (n=1204)	Kogukulu esitamine eurodes vähendas järelmaksu kasutamise kavatsust 34%-lt 4%-le, mis viitab ligikaudu üheksakordsele langusele.
Pulk & Kalamees (2026)	Eesti	Makseraskuste leevendusmeetmete rakendamine Eesti krediiditurul	Kvalitatiivne uuring; 16 süva-intervjuud	Leevendusmeetmete rakendamine võib olla formalistlik. Tarbijate passiivsust võivad selgitada kognitiivne eitus, häbi ja soov vältida krediidiandjaga suhtlemist.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Espenberg jt (2021)	Eesti	Eesti krediituru ülduuring: tarbijate teadmised, hoiakud ja järelmaksu kasutamise kavatsus	Kvantitatiivne küsitlus ja kvalitatiivne analüüs, n = 1201	Selgelt esitatud kogukulu vähendas järelmaksu kasutamise soovi ligikaudu üheksa korda. Samuti ilmnis, et aastase krediidikulukuse määra olemust mõistis 43,4% tarbijatest.
Vihriälä (2023)	Soome	Vabatahtlikud likviidsuspiirangud ja enesekontroll hüpoteegilaenu tagasimaksete kontekstis	Kvantitatiivne analüüs; Soome hüpoteegilaenuvõtjate andmed	Osa tarbijaid loobus tasuta makseleevendusest või kasutas seda vaid osaliselt, et säilitada kohustuslikud maksed enesekontrolli vahendina.
Goodman & Zhu (2023)	USA	Leibkonnatüübi seos maksepuhkuse kasutamise ja mõjuga	Kvantitatiivne analüüs; hüpoteeklaenuvõtjate andmed	Üksiklaenuvõtjad taotlesid maksepuhkust suurema tõenäosusega kui kaaslaenuvõtjatega leibkonnad ning said meetmest suuremat tuge makseviivituse vältimisel või sellest väljumisel.

Märkus: Tabel koondab uuringud, mida kasutatakse 1.2 alapeatükis makseraskuste kujunemise, maksepuhkuse kasutamise ja leevendusmeetmete mõju käsitlemiseks. Uuringud erinevad riigi, konteksti, valimi ja meetodika poolest, mistõttu ei saa nende tulemusi Eesti maksepuhkuse konteksti üks ühele üle kanda.

Allikas: Autorite koostatud Aczél jt (2023), Berlinger jt (2022), Espenberg jt (2021), Pulk ja Riitsalu (2024), Pulk ja Kalamees (2026), Goodman ja Zhu (2023) ning Vihriälä (2023) põhjal.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

LISA C

Makseraskuste leevendamise info Eestis tegutsevate pankade avalikus teabes

Pank	Makseraskuste leevendamise info esitamine
Swedbank	“Kui Sul peaks tekkima raskusi laenu tagasi maksmisega, siis on väga oluline meiega koheselt ühendust võtta, et Sinu makseajalugu säiliks korrektsena. Saame pakkuda järgnevaid lahendusi.”
SEB Pank	“Soovime pakkuda oma klientidele lahendusi mitte ainult headel, vaid ka raskematel aegadel. Seetõttu pakume laenuvõtjatele tuge olukordades, kus laenu- ja liisingumaksete tasumine on raskendatud töökaotuse, haigestumise või mõne muu põhjuse tõttu.”
BigBank	"Kui laenuvõtjal tekivad raskused laenu tasumisega, on vaja ühendust võtta laenuandjaga ja arutada erinevaid võimalusi, et makseraskused ületada ja laenumakseid jätkata. Kui tekib kahtlusi, et sa ei suuda oma laenumakseid õigeaegselt tasuda, soovitame aegsasti enne maksetähtaja saabumist panka pöörduda, et vältida võlgnevuste tekkimist.”
Coop Pank	Kodulaen: "Maksepuhkust saad võtta siis, kui vajad lühiajalist leevendust igakuistes kuludes. Näiteks kui perre sünnib laps, lähed kaitsevæe teenistusse või võtad remondi/ehituslaenu ning soovid mõne kuu säästnud kulutada ehitusele. Enamasti on maksepuhkus vajalik aga siis, kui kaotad töö, vahetad töökohta või pead töölt kõrvale jääma enda või pereliikme haiguse tõttu.” Väikelaen: Kodulaen: “Kui Sul tekivad makseraskused, soovitame viivitamatult pangaga ühendust võtta. Saame pakkuda maksepuhkust või pikendada laenuperioodi, et Sa laenuga võlgu ei jääks. “
LHV	"Juhul, kui vajad maksepuhkust, siis palun saada meile internetipangast oma laenulepingu juurest lepingu muutmise taotlus. Oluline on, et maksepuhkuse soov jõuab meieni enne, kui on tekkinud võlgnevus. Kehtiva maksepuhkuse pikendamiseks võta palun ühendust oma laenuhalduriga.”
TF Pank	„Maksevaba kuu taotlemise eelduseks on eelnevate laenumaksete korrektne tasumine [...] puhatud kuul on võimalik tasuda kas üksnes intressid või jaotada need tulevaste maksete peale [...] Pangal on õigus maksevaba kuu võimaldamisest keelduda.”

Allikas: Autorite koostatud pankade veebilehtedel avaldatud teabe põhjal (seisuga 2026)

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

LISA D

Põhiosa maksepuhkuse sisu esitamine pankade avalikus teabes

Krediidiandja	Põhiosa maksepuhkuse kirjeldus avalikus teabes
Swedbank	“Maksepuhkuse pikkus on laenu puhul 6 kuni 12 kuud, kuid see sõltub Sinu majanduslikust olukorrast. Selle aja jooksul on lepingu põhiosamaksete peatatud ja tasuda tuleb vaid intressimakseid.”
SEB Pank	“Maksepuhkus on võimalus laenu põhiosamaksete tasumist ajutiselt edasi lükata ja tasuda maksepuhkuse perioodil vaid intressimakseid. Pärast maksepuhkuse lõppemist laenu kuumakse mõnevõrra suureneb, kuna maksepuhkuse ajal tasumata jäänud põhiosa liidetakse laenu põhiosa maksetele.”
BigBank	“BigBank võimaldab oma klientidele põhiosa maksepuhkust kuni kuueks kuuks, mida võib kasutada korraga või osade kaupa. Pikendame perioodi maksepuhkuse võrra, et maksegraafiku järgsed maksed jääksid peale maksepuhkuse lõppemist sarnaseks tavapärasele maksegraafikule.”
Coop Pank	" Põhiosamaksepuhkuse perioodil tuleb pangale tasuda vaid intressi.”
LHV	" Kui oled kaotanud töö, sinu töötasu on vähenenud või on tekkinud muud raskused, pakume sulle võimalust võtta maksepuhkust kuni kuueks kuuks. Sel ajal on vaja tasuda ainult intressimakseid.”

Allikas: Autorite koostatud pankade veebilehtedel avaldatud teabe põhjal (seisuga 2026)

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

LISA E

Eksperiment-küsimustik

Hea osaleja!

Oleme Tartu Ülikooli majandusteaduskonna üliõpilased, kes viivad magistritöö raames läbi uuringu, mis analüüsib maksepuhkuse kasutamist Eestis. Selle tarbeks palume Teil läbi lugeda etteantud situatsiooni ja vastata küsimustele.

Küsimustiku täitmine võtab aega umbes 10 minutit. Uuringus osalemine on vabatahtlik ning osaleja võib igal ajal osalemisest loobuda. Kõik vastused on anonüümsed. Vastajate otsene tuvastamine ei ole võimalik ning IP-aadresse ei salvestata. Kogutud andmeid kasutatakse üksnes teaduslikel eesmärkidel. Andmeid kogutakse ja säilitatakse Tartu Ülikooli turvalises serveris ning neile on juurdepääs ainult magistritöö autoritel.

Uuringu viivad läbi magistrandid Stella Lillo ja Keiti Toomemägi lektor Kristjan Pulga juhendamisel. Küsimuste korral on võimalik ühendust võtta e-posti aadressidel: keiti.toomemagi@ut.ee ja stella.lillo@ut.ee.

Küsimustiku täitmise alustamist loetakse teadlikuks nõusolekuks osaleda uuringus ja anda nõusolek oma andmete töötlemiseks eespool kirjeldatud tingimustel.

Täname Teid uuringus osalemise eest!

Esimeses osas esitatakse Teile lühike olukorra kirjeldus, mille põhjal palume vastata kahele küsimusele. Seejärel küsime mõningaid küsimusi Teie tausta kohta. Kolmas osa käsitleb Teie isiklikke laene ja maksepuhkuse kasutamise kogemusi. Viimases osas palume hinnata erinevaid laenamise seotud väiteid ja hoiakuid.

Uuringus osalemiseks palun vajutage „Järgmine“.

B1. Stsenaarium (baasvariant)

Keit on 35-aastane. Tema sissetulek on 1768 eurot neto. Tal on tarbimislaen, mille igakuine laenumakse on 519 eurot. Ootamatu sündmuse tõttu kaotab Keit töö ning tema regulaarne sissetulek katkeb.

Kuigi tegemist on ajutise olukorraga, muutub igakuine laenumakse Keidu jaoks majanduslikult koormavaks. Selleks, et ajutiselt vähendada rahalist survet ja vältida makseviivitust, hakkab Keit otsima võimalusi laenukohustuste leevendamiseks. Ühe võimalusena kaalub ta maksepuhkuse taotlemist.

Keit võtab laenupakkujaga ühendust ning laenupakkuja pakub talle 6-kuulist põhiosa maksepuhkust.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Maksepuhkuse ajal on põhiosa maksed ajutiselt peatatud ning Keit peab tasuma ainult intressi. Pärast maksepuhkuse lõppu jaotub tasumata põhiosa laenu järelejäänud perioodile ning igakuine laenumakse suureneb.

Palun asetage ennast Keidu olukorda ja lähtudes eelnevalt kirjeldatud olukorrast vastake järgnevatele küsimustele 5-pallisel skaalal (1 – kindlasti mitte ... 5 – kindlasti jah).

- Kui suure tõenäosusega kasutaksite kirjeldatud olukorras maksepuhkust?
- Kui tõenäoliselt otsiksite enne otsuse tegemist täiendavat infot (nt internetist, sõpradelt/tuttavatelt, võlanõustaja vm)?

Vastusevariandid: 1 – kindlasti mitte; 2 – pigem mitte; 3 – nii ja naa; 4 – pigem jah; 5 – kindlasti jah; ei oska öelda

C1. Stsenaarium (kuumakse leevendamise rõhutamine)

Keit on 35-aastane. Tema sissetulek on 1768 eurot neto. Tal on tarbimislaen, mille igakuine laenumakse on 519 eurot. Ootamatu sündmuse tõttu kaotab Keit töö ning tema regulaarne sissetulek katkeb.

Kuigi tegemist on ajutise olukorraga, muutub igakuine laenumakse Keidu jaoks majanduslikult koormavaks. Selleks, et ajutiselt vähendada rahalist survet ja vältida makseviivitust, hakkab Keit otsima võimalusi laenukohustuste leevendamiseks. Ühe võimalusena kaalub ta maksepuhkuse taotlemist.

Keit võtab laenupakkujaga ühendust ning laenupakkuja pakub talle 6-kuulist põhiosa maksepuhkust.

Maksepuhkuse ajal on põhiosa maksed ajutiselt peatatud ning Keit peab tasuma ainult intressi. Pärast maksepuhkuse lõppu jaotub tasumata põhiosa laenu järelejäänud perioodile ning igakuine laenumakse suureneb.

Kui Keidu igakuine laenumakse on 519 eurot, siis 6-kuulise põhiosa maksepuhkuse ajal väheneb tema igakuine makse ligikaudu 310 euroni, kuna ta tasub ainult intressi.

Palun asetage ennast Keidu olukorda ja lähtudes eelnevalt kirjeldatud olukorrast vastake järgnevatele küsimustele 5-pallisel skaalal (1 – kindlasti mitte ... 5 – kindlasti jah).

- Kui suure tõenäosusega kasutaksite kirjeldatud olukorras maksepuhkust?
- Kui tõenäoliselt otsiksite enne otsuse tegemist täiendavat infot (nt internetist, sõpradelt/tuttavatelt, võlanõustaja vm)?

Vastusevariandid: 1 – kindlasti mitte; 2 – pigem mitte; 3 – nii ja naa; 4 – pigem jah; 5 – kindlasti jah; ei oska öelda

D1. Stsenaarium (kogukulu rõhutamine)

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Keit on 35-aastane. Tema sissetulek on 1768 eurot neto. Tal on tarbimislään, mille igakuine laenumakse on 519 eurot. Ootamatu sündmuse tõttu kaotab Keit töö ning tema regulaarne sissetulek katkeb.

Kuigi tegemist on ajutise olukorraga, muutub igakuine laenumakse Keidu jaoks majanduslikult koormavaks. Selleks, et ajutiselt vähendada rahalist survet ja vältida makseviivitust, hakkab Keit otsima võimalusi laenukohustuste leevendamiseks. Ühe võimalusena kaalub ta maksepuhkuse taotlemist.

Keit võtab laenupakkujaga ühendust ning laenupakkuja pakub talle 6-kuulist põhiosa maksepuhkust.

Maksepuhkuse ajal on põhiosa maksed ajutiselt peatatud ning Keit peab tasuma ainult intressi. Pärast maksepuhkuse lõppu jaotub tasumata põhiosa laenu järelejäänud perioodile ning igakuine laenumakse suureneb.

Samas tähendab maksepuhkuse kasutamine, et tarbimisläänü kogukulu suureneb ligikaudu 500 euro võrra, kuna põhiosa maksed lükkuvad edasi ning intressikulu koguneb.

Palun asetage ennast Keidu olukorda ja lähtudes eelnevalt kirjeldatud olukorrast vastake järgnevatele küsimustele 5-pallisel skaalal (1 – kindlasti mitte ... 5 – kindlasti jah).

- Kui suure tõenäosusega kasutaksite kirjeldatud olukorras maksepuhkust?
- Kui tõenäoliselt otsiksite enne otsuse tegemist täiendavat infot (nt internetist, sõpradelt/tuttavatelt, võlanõustaja vm)?

Vastusevariandid: 1 – kindlasti mitte; 2 – pigem mitte; 3 – nii ja naa; 4 – pigem jah; 5 – kindlasti jah; ei oska öelda

Taustaandmed

E1. Palun märkige oma sugu

- Mees
- Naine
- Muu
- Ei soovi vastata

E2. Millisesse vanusegruppi Te kuulute?

- 18–24
- 25–34
- 35–44
- 45–54
- 55–64

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

- 65+
- Ei soovi vastata

E3. Palun märkige oma rahvus.

- Eestlane
- Venelane
- Ukrainlane
- Muu
- Ei soovi vastata

E4. Palun märkige oma kõrgeim lõpetatud haridustase.

- Põhiharidus
- Kesk- või keskeriharidus
- Kõrgharidus (sh rakenduslik)
- Ei soovi vastata

E5. Millises asulas Te elate?

- Tallinn
- Muu suurem linn (Tartu, Pärnu, Narva, Kohtla-Järve)
- Muu linn
- Maa asula
- Ei soovi vastata

Laenukohustused ja maksepuhkuse kasutamise kogemus

F1. Mitu aktiivset laenukohustust Teil praegu on? (Laenukohustuse all mõeldakse kõiki kehtivaid rahalisi kohustusi finantsasutuste või muude isikute ees, mis tulenevad laenu-, liisingu-, järelmaksu- või krediitdilepingust.)

- 0
- 1
- 2
- 3
- 4+
- Ei soovi vastata

F2. Millised järgnevatest laenukohustustest Teil hetkel on? (mitu võimalikku varianti)

- Eluasemelaen/hüpoteeklaen
- Tarbimislaen (sh väikelaen)
- Järelmaks (nt mööbel, kodutehnika vm)
- Autoliising

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

- Kreditkaardivõlg
- Öppelaen
- Laen eraisikult (nt pereliikmelt või tuttavalt)
- Mul ei ole hetkel laenukohustusi
- Ei soovi vastata
- Muu (palun täpsustage)

**F3. Kui suur on Teie aktiivsete laenukohustuste kogujääk kokku (ligikaudu)?
Laenukohustuse all mõeldakse kõiki kehtivaid rahalisi kohustusi finantsasutuste või muude isikute ees, mis tulenevad laenu-, liisingu-, järelmaksu- või krediidilepingust.**

- 0 €
- Kuni 4 999 €
- 5 000 – 19 999 €
- 20 000 – 49 999 €
- 50 000 – 99 999 €
- Üle 100 000 €
- Ei soovi vastata

F4. Kas olete varem kasutanud maksepuhkust mõne laenu puhul? (*filterküsimus: „jah“ korral järgmine küsimus F5; „ei korral järgmine küsimus F6*)

- Jah
- Ei
- Ei soovi vastata

F5. Milline asjaolu oli Teie jaoks kõige olulisem maksepuhkuse kasutamise üle otsustamisel?

- Sissetulekute ajutine vähenemine
- Soov vähendada igakuist maksekoormust
- Soov ennetada makseraskusi
- Laenupakkuja/teenusepakkuja soovitus
- Ei soovi vastata
- Muu (palun täpsustage)

F6. Milline asjaolu oli Teie jaoks kõige olulisem maksepuhkuse mitte kasutamise üle otsustamisel?

- Ma ei ole vajanud maksepuhkust
- Olen varem maksepuhkust taotlenud, kuid minu taotlus lükati tagasi
- Kardan, et maksepuhkuse lõppedes on mul raske makseid jätkata.
- Kardan, et maksepuhkus võib olla kulukas (tasud, intressid, kogukulu suurenemine)
- Mure krediidireitingu/krediidivõimekuse pärast

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

- Ma ei tea, kas mul on õigus maksepuhkusele
- Ma ei tea, kuidas maksepuhkust taotleda
- Ei oska öelda
- Muu (palun täpsustage)

Arusaamad ja hoiakud laenamisega seotud teemadel

G1. Teil on krediitkaardivõlg 3000 eurot. Te maksate iga kuu 30 eurot, mis katab ainult intressi. Kui Te ei tee täiendavaid makseid, siis kui kaua kulub võla täielikuks tasumiseks?

- Alla 5 aasta
- 5–10 aastat
- 10–15 aastat
- Võlg ei saa kunagi tasutud (jääb püsima)
- Ei oska öelda

G2. Kujutage ette, et peate võtma 100-eurose laenu. Millisel tingimusel maksate vähem tagasi?

- Kui maksate tagasi 105 eurot
- Kui maksate tagasi 100 eurot ja lisaks 3% intressi
- Ei oska öelda

G3. Aastane teenus maksab 120 eurot, kui maksate ette. Kui maksate kuumaksetena, siis maksate 10 eurot kuus ning lisandub 5% aastaintress. Kui palju maksate sellisel juhul ligikaudu aasta jooksul kokku?

- 113 €
- 123 €
- 126 €
- 130 €
- Ei oska öelda

G4. Oletame, et Te võlgnete krediitkaardil 1000 eurot ja intressimäär on 20% aastas (liitintress). Kui Te ei tee ühtegi tagasimakset, siis kui kaua ligikaudu kulub aega, et võlg kahekordistuks?

- 2 aastat
- Vähem kui 5 aastat
- 5–10 aastat
- Üle 10 aasta
- Ei oska öelda

G5. Mida tähendab laenu põhiosa maksepuhkus?

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

- Laenuvõtja ei pea maksma ei põhiosa ega intressi
- Laenuvõtja maksab ainult intressi, kuid põhiosa tagasimaksmine on ajutiselt peatatud
- Laenuvõtja maksab ainult põhiosa, kuid intressi ei maksa
- Laenu tagasimakseperiood lühendatakse ilma maksegraafikut muutmata
- Ei oska öelda

G6. Mil määral nõustute järgmiste väidetega (1 – üldse ei nõustu ... 5 – kindlasti nõustun)?

1. Elu on laenudega muretum.
2. Laenu tuleks võtta ainult viimase võimalusena, kui muud lahendust ei ole.
3. Laenudega kaasnevad tarbetud ja suured riskid.

Vastusevariandid: 1 – üldse ei nõustu; 2 – pigem ei nõustu; 3 – nii ja naa; 4 – pigem nõustun; 5 – kindlasti nõustun; ei oska öelda

G7. Kumb variant on Teie jaoks eelistatum?

- 50 € täna
- 65 € ühe kuu pärast
- Ei soovi vastata

G8. Kumb variant on Teie jaoks eelistatum?

- 50 € kuue kuu pärast
- 65 € seitsme kuu pärast
- Ei soovi vastata

G9. Palun hinnake ennast alloleval skaalal, kus 1 = „üldse mitte riskialdis“ ja 10 = „väga riskialdis“.

- Kas olete üldiselt inimene, kes on valmis riske võtma, või pigem inimene, kes püüab riske vältida?

Skaala: 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Suur tänu osalemise eest! Teie panus aitab paremini mõista laenamise seotud otsuseid ja hoiakuid. Kõik vastused on anonüümsed ning neid kasutatakse ainult uurimistöö raames.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

LISA F

Täiendava info otsimise kavatsuse regressioonimudelid

	Mudel 1 B (SE)	Mudel 2 B (SE)	Mudel 3 B (SE)
Grupp			
Grupp 1	0,08 (0,12)	-0,10 (0,12)	0,11 (0,13)
Grupp 2	0,19 (0,12)	0,20 (0,12)	0,22 (0,13)
Sugu			
Naine		0,19 (0,13)	0,13 (0,14)
Vanusegrupp			
25–34		-0,21 (0,23)	-0,18 (0,26)
35–44		-0,37 (0,23)	-0,36 (0,25)
45–54		-0,32 (0,24)	-0,38 (0,27)
55–64		-0,29 (0,26)	-0,29 (0,29)
65+		0,03 (0,53)	-0,07 (0,61)
Rahvus			
Venelane		-0,56 (0,44)	-0,65 (0,44)
Muu		0,83 (0,98)	0,82 (0,97)
Haridustase			
Kesk- või keskeriharidus		0,15 (0,27)	0,21 (0,32)
Kõrgharidus		0,30 (0,26)	0,37 (0,31)
Elukoht			
Muu suurem linn		0,01 (0,15)	-0,01 (0,16)
Muu linn		0,03 (0,19)	0,04 (0,21)
Maa asula		-0,45 (0,17)	-0,05 (0,19)
Võlateadlikkus			0,02 (0,05)
Maksepuhkuse kogemus			0,42* (0,17)
Laenuhoiak (skoor)			0,08 (0,07)
Riskitaju			-0,03 (0,03)
Oleviku ületähtsustamine			0,11 (0,18)
Laen olemas (jah)			-0,12 (0,13)
R ²	0,01	0,04	0,09
Korrigeeritud R ²	0,00	-0,00	0,02
Osalejate arv	402	398	329
Mudeli p-väärtus	0,25	0,55	0,13

Märkus: B tähistab mittestandardiseeritud regressioonikordajat ja SE standardviga. Standardvead on esitatud sulgudes. Tärnid tähistavad statistilist olulisust: * p < 0,05.

Allikas: Autorite koostatud

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

LISA G

Regressioonimudelite diagnostika

Mudel	n	Max VIF	Breusch-Pagani p	Shapiro-Wilki p	Cooki piir	Cooki piiri ületanud vaatlused	Max Cooki kaugus
M1_makse	402	–	0.71	< 0,001	0.01	13	0.01
M2_makse	398	1.03	0.56	< 0,001	0.01	11	0.04
M3_makse	328	1.11	0.51	< 0,001	0.01	14	0.06
M1_info	409	–	0.54	< 0,001	0.01	31	0.03
M2_info	404	1.03	0.98	< 0,001	0.01	33	0.08
M3_info	333	1.10	0.98	< 0,001	0.01	28	0.06

Märkused: Lühend „makse“ tähistab maksepuhkuse kasutamise kavatsust ning „info“ täiendava info otsimise kavatsust. M1 sisaldab ainult eksperimendigrupi tunnust; M2 sisaldab eksperimendigrupi tunnust ja demograafilisi kontrollmuutujaid; M3 on laiendatud mudel, kuhu lisati lisaks võlataadlikkus, varasem maksepuhkuse kogemus, laenuhoiak, riskitaju, oleviku ületähtsustamine ja laenukohustuse olemasolu. VIF näitab multikollineaarsust, Breusch-Pagani test heteroskedastiivsust, Shapiro-Wilki test jääkide normaaljaotust ning Cooki kaugus võimalikke mõjutavaid vaatlusi. Mudelites 1 VIF-i ei esitatud, kuna mudel sisaldas ainult eksperimendigrupi tunnust.

Allikas: autorite koostatud

Summary

THE EFFECT OF FRAMING PAYMENT HOLIDAY INFORMATION ON CREDIT BEHAVIOUR INTENTION

Stella Lillo & Keiti Toomemägi

Household debt and payment difficulties have become increasingly relevant in Estonia. Credit providers use forbearance measures to support borrowers who are facing or may face financial difficulties. One such measure is a payment holiday, which temporarily changes the credit agreement by postponing principal payments or, in some cases, both principal and interest payments. Although a payment holiday can reduce the borrower's short-term financial burden, its effect may be more complex. Depending on the conditions, it may increase the total cost of credit, extend the repayment period, or shift the payment burden into the future.

The thesis draws on behavioral finance to explain why consumers may not assess payment holiday information only through objective credit terms. Financial decisions can be influenced by bounded rationality, cognitive biases, attitudes, risk perception, previous experience, and the way information is presented. In the context of payment holidays, consumers may focus on immediate relief while paying less attention to long-term costs. The thesis therefore focuses on the framing effect, meaning that the same economic content may lead to different credit behavior intentions depending on which aspects of the information are emphasized.

Although previous studies have addressed payment difficulties, debt literacy, credit behavior and forbearance measures, less attention has been paid to the decision-making phase before a payment holiday is used. In Estonia, it has remained unclear whether the framing of payment holiday information affects consumers' intention to use the measure or seek additional information.

To examine this, the thesis first analysed how Estonian credit providers present information about payment holidays and relief measures. The empirical study was conducted as a web-based survey in LimeSurvey between 26 February and 13 March 2026, combining a scenario-based experiment with a structured questionnaire. The sample included 410 adult Estonian residents, randomly assigned to two treatment groups and one control group. The treatment groups received payment holiday information framed either through the temporary

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

decrease in monthly payments or through the increase in the total cost of credit, while the control group received neutral information.

The results showed that the framing of payment holiday information affected credit behaviour intention selectively. Emphasizing the increase in the total cost of credit reduced the intention to use a payment holiday, while emphasizing the temporary decrease in monthly payments did not have a statistically significant effect. The framing of information also did not significantly increase the intention of seeking additional information. In addition, attitudes toward borrowing were related to the intention of using a payment holiday, while the absence of previous payment holiday experience was associated with a higher intention to seek additional information.

The thesis shows that payment holiday information is not neutral. Its structure, clarity, and emphasis can affect how consumers assess the measure. Therefore, credit providers should present payment holiday terms clearly, showing both short-term relief and long-term financial consequences. Future research could examine actual credit behaviour, use a more representative sample, and compare different consumer groups.

MAKSEPUHKUSE INFO RAAMISTAMISE MÕJU KREDIIDIKÄITUMISE...

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Meie, Stella Lillo ja Keiti Toomemägi,

anname Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) meie loodud teose

„Maksepuhkuse info raamistamise mõju krediidikäitumise kavatsusele“,

mille juhendaja on Kristjan Pulk,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Anneme Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autoritele viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

Oleme teadlikud, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autoritele.

Kinnitame, et lihtlitsentsi andmisega ei riku me teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Stella Lillo ja Keiti Toomemägi

19.05.2026